

FÖRORD

De råd och rekommendationer som NIA lämnar i denna handbok bygger på lång erfarenhet och kunskap om utländska adoptivbarns behov både som små och som vuxna. Erfarenheterna och kunskaperna har vi hämtat här i Sverige under de snart 30 år som internationella adoptioner förekommit i större omfattning men också från de länder barnen kommer ifrån. Där finns det idag ofta en gedigen kunskap om dessa barns behov. Våra erfarenheter och kunskaper bygger på den praktiska verksamheten med internationella adoptioner men också i hög grad på den forskning som numera finns på området.

För det mesta går det bra för de utländska adoptivbarnen. Detta beror naturligtvis till stor del på den omsorgsfulla bedömning som mestadels görs av de blivande adoptivföräldrarna. Socialnämndernas uppgift att bedöma lämpligheten hos de som önskar adoptera är emellertid oerhört svår. Framför sig har nämnden och socialsekreteraren ett i varje fall till det yttre välanpassat par som kan föra sin talan, plädera för sin sak - kanske är de helt olika dem som socialnämnderna ofta kan möta i andra ärenden som rör barn. Då gäller det att inte tappa bort huvudpersonen i adoptionsärendet - det okända barnet, långt borta i ett annat land. Ett barn som, det vet vi, bär med sig trauma och varit med om minst en separation. Utländska adoptivbarn ställer alltid stora krav på sina föräldrar. Det är detta barn och dess behov som nämnden måste se framför sig när den fattar beslut om medgivande att få adoptera. Det är också viktigt att påpeka att det inte alltid är det bästa för barnet att få komma till en familj i Sverige. Det finns många familjer i många länder, som vill adoptera internationellt. Sverige är därför vanligen inte barnets enda möjlighet. När barnet växer upp jämför det sig inte heller med hur det kunde ha haft det om adoption inte ägt rum utan det jämför sig med andra jämnåriga i omgivningen och deras familjer. Om detta har flera vuxna utlandsadopterade vittnat.

NIA:s handbok innehåller resonemang och överväganden men också tydliga riktlinjer och rekommendationer. Det går emellertid inte att göra en mall efter vilken blivande adoptivhem kan bedömas. Det är många faktorer som skall vägas samman. Det är familjens samlade kapacitet som skall bli avgörande för om den får medgivande eller inte. För detta måste en noggrann individuell bedömning göras där styrka och svagheter vägs samman till en rättvisande bild av familjens möjligheter. Det är min förhoppning att NIA:s handbok skall vara ett stöd och ge vägledning i socialnämndernas för adoptivbarnens framtid så avgörande ställningstaganden.

Susanne Eberstein
Riksdagsledamot
Ordförande i NIA

Förkortningar

BVC Barnvårdscentral

FB Föräldrabalken

IRA Lagen (1971:796) om internationella rättsförhållande rörande adoption

IVF In vitrofertilisering

LIA Lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling

LVU Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

NIA Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor

RR Regeringsrätten

SoF Socialtjänstförordningen (1981:750)

SoL Socialtjänstlagen (1980:620)

SoS Socialstyrelsen

SoU Socialutskottet

SOU Statens offentliga utredningar

Inledning

Det har alltid förekommit att makar tagit hand om föräldralösa barn och uppfostrat dem som sina egna. En lag om adoption fick vi dock först 1917. Numera återfinns bestämmelserna om adoption i Föräldrabalkens (FB) fjärde kapitel. Adoption beslutas av tingsrätt och innebär att barnet anses som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Enligt FB skall rätten pröva om det är lämpligt att adoptionen kommer till stånd och ett krav är att adoptionen skall vara till fördel för barnet. Vidare krävs att adoptanten har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan adoptanten och barnet finns särskild anledning till adoptionen. En adoption går inte att häva.

När det gäller internationella adoptioner finns det ytterligare lagar som blir tillämpliga. Enligt lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (IRA) är vissa utländska adoptionsbeslut giltiga i Sverige och andra kan godkännas av NIA att gälla i Sverige. Enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner gäller Haagkonventionen som svensk lag och i konventionen regleras förfarandet för adoptioner konventionsstater emellan. I lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling (LIA) finns bestämmelser om organisationer som får förmedla internationella adoptioner.

Enligt 25 § socialtjänstlagen (1980:620), (SoL) måste den som vill ta emot någon annans barn för stadigvarande vård och fostran ha socialnämndens medgivande. Där stadgas också att den som vill ta emot ett utländskt barn för adoption måste inhämta socialnämndens medgivande innan barnet lämnar det land där det har sitt hemvist. Innan medgivande ges skall förhållandena i hemmet utredas och medgivande får ges endast om den eller de som vill adoptera har tillfredsställande kunskaper om barn och deras behov och har blivit informerade om den planerade adoptionens innebörd. En nyhet från 1997 är att socialnämnden skall lämna sitt samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta sedan de sökande utsetts som föräldrar till ett barn. I 26 § sägs vidare att socialnämnden skall medverka till att barn som någon tagit till sig med tillstånd enligt 25 § får god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden.

Barn från andra länder

Adoptioner av utländska barn började i liten skala på 1950-talet. De adoptioner som då ägde rum gällde vanligen barn som de blivande adoptivföräldrarna själva fått kontakt med under vistelse utomlands eller barn som, när frågan om adoption blev aktuell, redan bodde i Sverige. Under 1960-talet ökade intresset för adoption av barn från andra länder. Allt flera svenska familjer började intressera sig för adoption av utländska barn och i ökande utsträckning begärdes därvid råd och hjälp från myndigheternas sida. Den främsta orsaken var att allt färre svenska barn lämnades för adoption. De svenska barn som idag behöver ett nytt hem genom adoption är få. I den situationen ter det sig i dag naturligt för många att vända sig till länder där det finns barn som saknar hem och föräldrar.

Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA)

Regeringen tillsatte 1973 en nämnd inom Socialstyrelsen för att som centralt samhälleligt organ ha det övergripande ansvaret för adoptioner från andra länder. 1981 blev NIA egen myndighet och fick namnet Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor. NIA har bland annat till uppgift att utarbeta information för bedömning av hems lämplighet att ta emot barn i adoptionssyfte.

Föreliggande skrift är avsedd att vara en vägledning för handläggare och beslutsfattare i socialnämnderna om de särskilda beaktanden som måste göras inför beslut om medgivande att ta emot ett utländskt barn för adoption för att i möjligaste mån försäkra sig om att barnet kommer att få de gynnsamma uppväxtförhållanden som 26 § SoL talar om. Socialnämndens skyldighet enligt 12 § SoL att ge adoptivfamiljerna stöd och hjälp efter adoptionen berörs också.

INTERNATIONELLA ADOPTIONER I INTERNATIONELLA KONVENTIONER

Frågor om adoption över gränserna har under de senare åren behandlats i flera internationella organ. FN:s konvention om barnets rättigheter från 1989 (Barnkonventionen), som de allra flesta av världens länder anslutit sig till, har en artikel (art. 21) som handlar om adoption. Sverige har ratificerat den i Haag 1993 antagna konventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. I arbetet med Haagkonventionen deltog såväl stater från vilka barn adopteras som stater till vilka barn adopteras.

Båda konventionerna konstaterar inledningsvis att ett barn "för att kunna uppnå en fullständig och harmonisk utveckling av sin personlighet bör växa upp i en familjemiljö, i en omgivning av lycka, kärlek och förståelse".

Barnkonventionen säger vidare i artikel 21 att stater som tillåter adoption skall "erkänna att internationell adoption kan övervägas som en alternativ form av omvårdnad om barnet, om barnet inte kan placeras i en fosterfamilj eller adoptivfamilj eller inte kan tas om hand på lämpligt sätt i sitt hemland".

Haagkonventionen fortsätter med att "varje stat som ett prioriterat mål bör vidta lämpliga åtgärder för att göra det möjligt för barn att stanna kvar i sin ursprungsfamiljs vård". Därefter sägs att "ett barn som inte kan erhålla en lämplig familj i sin ursprungsstat kan erbjudas fördelen av en varaktig familj genom internationell adoption."

Även länder som inte deltagit i utarbetandet av eller anslutit sig till Haagkonventionen har oftast prioriteringen att barnet i första hand skall ges ett adoptivhem eller fosterhem i sitt ursprungsland. Internationell adoption kan komma i fråga för att undvika att barnet kommer att växa upp på en institution.

HANDLÄGGNINGEN I SVERIGE

NIA:s uppgifter

NIA är en central myndighet som har det övergripande ansvaret för adoptioner från andra länder. NIA är centralmyndighet enligt Haagkonventionen. Ordföranden och fem av ledamöterna är utsedda på förslag av de fem största riksdagspartierna och skall särskilt företräda allmänhetens intresse. Övriga fem ledamöter representerar särskild sakkunskap.

NIA har till uppgift att underlätta adoption i Sverige av utländska barn. Enligt sin instruktion skall NIA bl.a.:

- auktorisera organisationer att arbeta med internationell adoptionsförmedling och förordna samhällsrepresentanter att delta i deras förmedlingsverksamhet samt utöva tillsyn över organisationerna och fördela statsbidrag till dem
- pröva om förfarandet är godtagbart vid adoption som inte skall förmedlas av auktoriserad organisation
- pröva fråga om godkännande av utländskt adoptionsbeslut
- utarbeta information för bedömning av hems lämplighet som adoptivhem
- följa den internationella utvecklingen på adoptionsområdet och förhandla med myndigheter och organisationer i andra länder om avtal
- bedriva informationsverksamhet och lämna upplysningar och biträde åt myndigheter och organisationer.

Enligt LIA skall den som vill adoptera ett utländskt barn anlita en auktoriserad adoptionsorganisation. Detta behövs dock inte om det gäller ett släktingbarn eller om det finns andra särskilda skäl för att inte anlita en organisation. NIA skall i de sistnämnda ärendena pröva såväl det tilltänkta adoptionsförfarandets tillförlitlighet som att det finns skäl att genomföra adoptionen utan hjälp av en auktoriserad organisation. Utöver att barnet är släkt med de sökande kan de sökandes speciella anknytning till landet i fråga utgöra ett sådant särskilt skäl, t.ex. att någon av de sökande har sitt ursprung i det tilltänkta adoptionslandet eller att de sökande varit bosatta i landet i fråga. Det kan även gälla sökande som redan har en personlig relation till ett visst barn. I dessa fall skall de sökande, sedan de fått socialnämndens medgivande att ta emot ett barn för adoption, vända sig till NIA och anhålla om prövning av om det tilltänkta förfarandet är godtagbart.

Vissa beslut om adoption som fattas i ett annat land kan godkännas och därmed bli giltiga i Sverige. Det är NIA som i dessa fall godkänner adoptionen.

Vid adoptioner enligt Haagkonventionen som beslutas av tingsrätt i Sverige skall NIA utfärda ett intyg om att det är en konventionsadoption.

De auktoriserade adoptionsorganisationernas uppgifter

Endast auktoriserade adoptionsorganisationer får förmedla internationella adoptioner. De krav som gäller för att en ideell sammanslutning skall få auktorisation finns i LIA. Där stadgas att organisationen skall ha till huvudsakligt syfte att förmedla internationella adoptioner.

Auktorisation får ges endast om det "står klart att sammanslutningen kommer att förmedla sådana adoptioner på ett sakkunnigt och omdömesgillt sätt, utan vinstintresse och med barnens bästa som främsta riktmärke." Dessutom krävs att organisationen har stadgar, styrelse och revisorer. Organisationerna står under tillsyn av NIA och är skyldiga att lämna upplysningar om sin verksamhet. Auktorisation ges för visst land eller vissa länder och är tidsbegränsad.

Auktorisationen får även förbindas med andra villkor. NIA har antagit en rad sådana villkor. NIA förordnar samhällsrepresentanter, som enligt LIA skall delta i varje beslut om adoptionsförmedling inom organisationerna. Samtliga samhällsrepresentanter är personer verksamma inom socialtjänsten, i de flesta fall socialkonsulenter vid landets länsstyrelser.

En organisation får vägra att förmedla en ansökan om adoption om organisationen vet att ingen av dess utlandskontakter kommer att acceptera ansökan. Den sökande kan då vända sig till NIA för att få ett sådant beslut prövat.

Organisationerna får enbart arbeta med seriösa kontakter i barnens ursprungsländer. Innan ett samarbete inleds måste organisationen skaffa sig kunskaper om det landets lagar och regler på området. Organisationerna har ansvar för att hjälpa de sökande att iordningställa de handlingar som behövs för respektive land. Organisationerna har också ansvar för att adoptivföräldrarna får de handlingar från barnets ursprungsland som behövs för att fullfölja adoptionen i Sverige. Organisationerna skall ombesörja att ursprungsländerna underrättas så snart adoptionen är klar i Sverige och skall också bevaka att utlandskontakten får uppföljningsrapporter i den utsträckning som utlovats i samarbetet med adoptionskontakten.

NIA ger kontinuerligt ut en förteckning över auktoriserade organisationer med uppgift om i vilka länder de arbetar. Denna förteckning bör utredaren tillhandahålla de sökande. De sökande får sedan själva kontakta en eller flera organisationer och tillsammans med dessa komma fram till vilken organisation och vilket land som passar dem bäst för att genomföra en adoption. Utredaren behöver således inte ha detaljkännedom om kraven i de olika länder från vilka det kommer barn till Sverige för adoption. Situationen på adoptionsområdet förändras ständigt varför det knappast är möjligt för utredarna att hålla sig à jour med adoptionsmöjligheterna i olika länder. Den som vill adoptera kan stå som sökande i flera organisationer men kan inte få sin ansökan förmedlad till mer än en utlandskontakt.

Socialnämndens uppgifter

Enligt 25 § i SoL får ingen ta emot ett utländskt barn för adoption utan socialnämndens medgivande. Socialnämnden skall således utreda om den som vill adoptera ett utländskt barn är lämplig för detta. Socialnämnden skall återkalla ett givet medgivande om de sökandes

förhållanden förändrats på ett sådant sätt att förutsättningar för medgivande inte längre föreligger. Utredningsförfarandet, som är socialnämndens viktigaste uppgift i denna typ av ärenden, beskrivs ingående i kapitlet Hemutredningens genomförande på sid. 16.

Socialnämnden skall också lämna samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta sedan de sökande utsetts som föräldrar till ett visst barn. Vilken prövning som bör göras i detta skede framgår av kapitlet Samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta på sid.50.

Socialnämnden har samma skyldigheter enligt 26 § SoL gentemot adoptivhemmen som de har gentemot familjehemmen till dess adoptionen blir giltig i Sverige. Socialnämnden har dessutom enligt 12 § SoL ansvar för att adoptivfamiljerna får det stöd och den hjälp som de kan ha behov av sedan adoptionen genomförts.

UTLÄNDSKA ADOPTIVBARN OCH DERAS SPECIELLA BEHOV

Barnens bakgrund

De barn som blir aktuella för internationell adoption är i de flesta fall barn som är föräldralösa eller övergivna. Barnen är i regel friska då de kommer även om många har mindre hälsoproblem som lätt behandlas då de får tillgång till adekvat vård. Men det kan också vara barn med fysiska skador som en medellös familj i ett fattigt land inte ser sig ha möjlighet att ge bra vård och en bra uppväxt. De flesta av barnen har en traumatisk bakgrund. Även små barn kan ha varit illa. Modern har kanske levt under svåra förhållanden under graviditeten vilket också kan ha inverkat på barnet. Alla barn har varit utsatta för minst en separation. En del barns bakgrund kan man få veta något om och varför de lämnats för adoption. Ett inte ovanligt skäl är att modern är ogift och att det är socialt oacceptabelt att vara ogift mor i det samhälle hon lever i. Kanske har hon varit tvungen att dölja sin graviditet och resa ganska långt hemifrån för att föda barnet och lämna det för adoption. Men orsaken kan också vara att föräldrarna eller modern är sjuk och inte klarar av att ta hand om barnet, de kan leva i social misär. Modern kan vara prostituerad och beroende av detta för sin egen överlevnad. Det kan också förekomma missbruksproblem eller kriminalitet hos föräldrarna. Vissa barn kan ha kommit till i ett incestförhållande.

Vissa länder har lagar som tillåter att barn som far illa hos sina föräldrar omhändertas av samhället och lämnas för internationell adoption. I dessa fall är det möjligt att de biologiska föräldrarna inte getts möjlighet att ta ställning till vad som skall hända med barnet. De myndigheter som enligt det landets lagar är behöriga att besluta om barns framtid har då gjort bedömningen att internationell adoption är till barnets bästa.

Man måste räkna med att barnet kan ha varit eller fortfarande är undernärt och kanske lider av bristsjukdomar; det kan vara försenat i sin utveckling. I en del fall har föräldrarna vänt sig till en adoptionsorganisation eller ett barnhem för att få hjälp med att finna ett lämpligt adoptivhem för barnet. I andra fall har barnet övergivits, kanske på ett sjukhus, men det kan också hända att det placerats på en offentlig plats i hopp om att någon skall finna det och ta hand om det. Dessa barns bakgrund kan man i regel inte få veta något om.

Vilken familj som får vilket barn vet man i regel inte då medgivandet lämnas. Vilka spår barnets tidigare upplevelser satt hos barnet vet man inte heller. Varje familj som får medgivande måste därför ha förutsättningar att ta hand om vilket barn som helst. Det enda man kan reglera är att begränsa medgivandet till att gälla barn i en viss ålder. Några andra begränsningar ifråga om barnets bakgrund eller tillstånd kan inte göras. Även barnets ålder kan vara oviss. Det kan vara svårt att fastställa åldern på ett övergivet barn, särskilt då man inte känner till under vilka förhållanden barnet levit. Det kan även efter en tid visa sig att barnet har något funktionshinder eller någon allvarlig sjukdom. Några garantier för att få ett friskt eller ett normalutvecklat barn går alltså inte att ge.

Till de små barnen finns det i regel många tänkbara blivande adoptivföräldrar både i Sverige och i andra länder men framför allt i barnens egna länder. Det finns dock äldre barn, sjuka barn och barn med funktionshinder, som skulle behöva en egen familj men som aldrig får det därför att det inte finns familjer som önskar adoptera dem. Dessa barn riskerar att bli kvar på institutionerna. Alla barns lika rätt till kärlek och omsorg oavsett funktionsnedsättning är något som förespråkas i alla sammanhang i vårt land. Därför bör de föräldrar som vill och som bedöms ha kapacitet för det stödjas och uppmuntras att adoptera ett barn med någon funktionsnedsättning. Det samma gäller något äldre barn och syskon.

Det kan naturligtvis finnas sökande som helst skulle vilja bortse från barnets liv innan det kom till dem. Man kan t.ex. önska att barnet skall vara deras eget så intensivt att man helst ser att den tidigare tillvaron glöms. Det är viktigt att blivande adoptivföräldrar på ett tidigt stadium får hjälp att bearbeta en sådan ängslan för barnets tidigare liv och få en djupare förståelse för att varje barn har rätt till sin egen bakgrund och att denna är en del av barnets identitet.

Adoption är ett positivt val för adoptivföräldrarna och en efterlängtd händelse. För barnets biologiska föräldrar är det en lösning på en svår livssituation. För barnet är det en omställning som kan vara svår att förstå orsaken till. Barnet är helt beroende av vuxnas uppfattning om dess bästa och vuxnas beslut om dess framtid. Vi vet från svensk barnavård och familjehemsvård att barn är oerhört lojala mot sina föräldrar även om de haft det svårt hos dem. Vi vet också att barn ofta är oroliga inför förändringar, även om dessa utmålats som positiva. Sökande av adoptivbarn som inte själva har någon erfarenhet av social barnavård eller familjehemsvård måste få hjälp att leva sig in i vad flyttningen till dem kan innebära för barnet. Ett äldre barn med minnen från sitt första hem kanske aldrig har fått någon förklaring av sina första föräldrar till varför det måste lämnas bort. Detta är ett trauma, som barnet bär med sig i livet och som det måste få hjälp att bearbeta och våga fråga om. I dessa fall ställs mycket stora krav på adoptivföräldrarna att orka inse det berättigade i att barnet får visa såväl sorg som ilska och försöka hjälpa det vidare – om så behövs med professionellt stöd utifrån.

Frågor kring ursprunget

De internationella adoptionerna har medfört såväl en större öppenhet som en mer positiv syn på adoptioner än vad som var vanligt tidigare. Idag förefaller det självklart för de flesta att öppenhet i adoptionsfrågor gagnar både barn och föräldrar. Om man talar öppet om varför och hur barnet kommit till familjen, kommer barnet själv att ta upp frågor kring sitt ursprung vid olika tillfällen

och ur olika aspekter under uppväxtåren. Barnets frågor gäller då ofta familjetillhörigheten. Barnet önskar en bekräftelse på att det verkligen hör till familjen och en godtagbar förklaring till att de ursprungliga föräldrarna har kunnat lämna det. Det är dock viktigt att föräldrarna är lyhörda för barnets behov i olika faser i dess utveckling. Informationen måste avvägas efter barnets förmåga att ta den till sig. Ett litet barn är inte lika intresserat av att tala om sitt ursprung som de

ambitiösa föräldrarna. Tonåringen däremot kan ha många funderingar medan föräldrarna kan ha svårt att återvända till känslan som de hade kring dessa frågor när barnet var mindre.

Malin Irhammar summerar avsnittet Tankar på den biologiska familjen i sin avhandling Att utforska sitt ursprung där hon intervjuat 181 utlandsadopterade över 13 år på följande sätt:

“Resultatenvisar att de flesta adopterade, fler kvinnor än män, tänkte på sin biologiska familj, även om det för majoriteten inte var en stor fråga i deras liv.

Mer intensiva tankar på den biologiska familjen var oftast förknippade med en psykisk obalans i livet, något som bekräftas både i den kvantitativa och kvalitativa analysen. Men det finns också de som på grund av problem i livet inte haft utrymme för sin biologiska familj. Livet här och nu hade tagit dem helt i anspråk. I den äldre gruppen kan man också finna ett par individer som tidigare haft perioder när de funderat, men nu accepterat att de inte skulle komma att få veta något mer om sina biologiska familj. Där fanns också de som hade stängt dörren bakåt för att skydda sig själva mot en känslomässig konflikt. Ibland tycktes intellektuella svårigheter ha bidragit till att de inte reflekterat så mycket över sitt ursprung.

Det var inte självklart att de som tänkte på sin biologisk familj pratade med adoptivföräldrarna om den. Flera bekräftade att de inte pratade eller ville försöka ta reda på mer om sin biologiska familj, av rädsla för att såra eller ifrågasätta adoptivföräldrarna. Det är också möjligt att det även hos adoptivföräldrarna finns ett motstånd att ta upp ämnet, av oro för att väcka tankar och få barnen att bekymra sig över sådant som föräldrarna antar inte har aktualitet.

De adopterade som tänkte på sin familj sökte ofta en spegel vari de kunde reflektera sig själva och stämma av vem de var i relation till sitt ursprung. En del sökte också en bild av sig själva som små. De saknade bilder eller berättelser från sin första tid i livet; bilder eller berättelser som kunde hjälpa dem att skapa en kontinuitet i livet, en obruten historia. Men det fanns också frågor om och ibland känslor av ansvar för den familj de en gång lämnat.

En fortlöpande dialog mellan föräldrar och barn, på barnets villkor, rörande adoptivförhållandet är således viktig. Barnet har inte självt några fördomar rörande adoption. Dess grunduppfattning kommer att präglas av föräldrarnas uppfattning och den trygghet de kan förmedla. En sådan trygghet inför adoptionssituationen kan givetvis inte byggas upp enbart genom samtal innan barnen kommit, men utredaren kan ändå genom samtal i dessa frågor ge de blivande adoptivföräldrarna möjlighet att själva arbeta vidare med att tänka sig in i rollen som adoptivföräldrar. De kan också stimuleras till kontakt med andra adoptivföräldrar för samtal kring dessa frågor.

Förflyttningen till en helt ny miljö med annat språk, andra vanor, annorlunda människor och klimat är givetvis påfrestande för ett barn som är i färd med att upptäcka sin omgivning och

systematisera sina erfarenheter. Dessa svårigheter är oundvikliga men ibland kan man hjälpa barnet att finna anknytningspunkter till de tidigare upplevelserna. Den kunskap man kan erhålla om barnets tidigare levnadsförhållanden och hemland är naturligtvis mycket betydelsefull. Adoptivföräldrarna bör om möjligt hämta barnet i dess ursprungsland då detta kan ha stor betydelse för föräldrarnas förmåga att sätta sig in i och förstå barnets situation. De får därigenom också mera kunskaper att förmedla till barnet då det växer upp. Dessutom får barnet möjlighet att knyta an till sina föräldrar i en för barnet känd miljö. Barnet slipper ännu ett byte av vårdare vilket en eskortering av en person utanför familjen innebär. I många länder gäller som förut-sättning för adoption en personlig inställelse inför domstol.

Genom vuxna adopterade och genom forskning, såväl i Sverige som i andra länder, vet vi att det betyder mycket att ha tillgång till uppgifter om sin bakgrund och om motiven varför de biologiska föräldrarna lämnade barnet för adoption och varför adoptivföräldrarna adopterade det. Öppenhet inom familjen om adoptionen, varför och hur den genomfördes, om de biologiska föräldrarna och andra som fattade beslut om barnets framtid, är viktig för att barnet skall kunna utveckla en sund tillit till sina föräldrar och andra vuxna liksom för utvecklingen av den egna självuppfattningen. Det är naturligtvis viktigt för den adopterade att adoptionen genomförts på ett såväl lagligt som etiskt riktigt sätt. Den som försöker genomföra en adoption genom att kringgå lagar och bestämmelser visar enligt NIA:s mening bristande respekt såväl för barnets rätt till sin integritet och identitet som för barnets ursprungsland.

Det är viktigt att adoptivföräldrarna i samband med adoptionen och den resa som de flesta gör för att hämta barnet utnyttjar möjligheterna att skaffa sig så mycken kunskap som möjligt om barnets bakgrund och förhållandena omkring dess första tid. Fotografier från barnhemmet, namn på vårdare och anteckningar om vad dessa berättat om barnet och dess vanor kan komma att betyda mycket för barnet då det växer upp.

Ett sätt att samla och bevara information om barnets första tid och uppväxt är att hjälpa det göra en Livsbok. En bok som kan innehålla foton, teckningar och brev samt uppgifter om mer eller mindre betydelsefulla händelser under barnets första år. Det finns utlandskontakter som påbörjar en sådan bok åt de barn som adopteras till andra länder. I de flesta fall är det dock adoptiv-föräldrarna som måste ta på sig ansvaret för Livsboken. Adoptivföräldrarna kan också göra i ordning en särskild låda från tiden innan barnet kom till dem, där diverse småsaker kan förvaras som minnen. Det kan ha betydelse för barnet under dess uppväxt att kunna ta fram Livsboken och minneslådan och tillsammans med adoptivföräldrarna samtala om de uppgifter eller de saker som sparats.

Attityder till barnets utseende

De flesta utländska adoptivbarn har ett utseende som skiljer sig från det gängse nordiska. I de flesta fall kommer enbart barnets utseende att göra det uppenbart, det som kanske fortfarande är så känsligt: att makarna inte kan få ett biologiskt barn. Det är därför inte underligt om en del sökande kan börja med en önskan att barnet skall vara så litet avvikande från dem som möjligt. Utredaren måste ha förståelse för denna problematik hos de sökande och hjälpa dem med att bearbeta frågan så att den inte längre är ett problem när det kommer ett barn till familjen.

Det är naturligt att de sökande även bär på farhågor för främlingsfientlighet och rasism. "För barnets egen skull" vill de att barnet ser så svenskt ut som möjligt. Även detta är en naturlig fundering som de sökande måste få hjälp med att ta fram och skärskåda.

Malin Irhammar redogör i sin avhandling för intervjuer med 181 adopterade 13 år eller äldre och bosatta i Skåne. 63 % av de intervjuade ungdomarna uppgav att de aldrig blivit retade för sitt utseende. 37 % uppgav att de ofta eller då och då hade blivit retade för sitt icke svenska utseende. Av dessa hade 11 % ofta blivit retade och i några fall handlade det om regelrätt och långvarig mobbing. Att vara "olika" i en barngrupp kan naturligtvis medföra risk för att bli särskilt utpekad. Första förutsättningen för att kunna klara av situationen är givetvis att barnet själv accepterat den egenskap, som skiljer det från de andra, så att självkänslan förblir orubbad.

De blivande adoptivföräldrarna måste ha en beredskap att stötta sina barn om de skulle råka i situationer där de utsätts för mobbing eller ringaktning av något slag. Utgångspunkten måste därför vara att adoptivfamiljen är vidsynt, tolerant och positiv i sin inställning till sådant som är annorlunda och ovanligt.

Många blivande adoptivföräldrar har redan före utredningen tänkt igenom sina erfarenheter av mobbing och rasism i det svenska samhället och vad det kan komma att betyda för dem och deras barn.

Därför händer det att en familj önskar barn från Europa, eller endast kan tänka sig ett ljust barn. En familj kanske uppger att den kan tänka sig vilket land som helst, men inte ett barn med negroida drag. Ofta säger dessa familjer att det kvittar för deras egen skull, men att de tänker på barnet och dess bästa. Det är då viktigt att diskutera vidare. Frågeställningen är inte så enkel att det handlar om att den som avviker litet får mindre problem än den som avviker mycket. I de allra flesta fall framgår det av ett adoptivbarns utseende att det inte är fött inom familjen. Det framgår inte någonstans i aktuell forskning att graden av annorlunda utseende har betydelse för hur barnet blir bemött i kamratkretsen.

Det kan vara till hjälp att ta upp frågan om barnet som tonåring och vuxen. De sökande kan uppleva dessa frågor som tunga och problemorienterade, men det kan vara värt mycket om de tar sig an frågeställningarna. Som i flera andra aspekter rörande adoption gäller att väl förberedda familjer gagnar barnet och det ligger ingen motsättning i att vilja adoptera och i att erkänna problem. Det är viktigt att de sökande inte känner sig pressade att acceptera något som de inte fullt ut känner sig beredda för.

Man får inte heller ta en önskan om barn från ett europeiskt land enbart som uttryck för en önskan om barn med ett visst utseende. Det kan naturligtvis finnas andra skäl att vilja att barnet kommer från ett näraliggande land än att det utseendemässigt inte skall avvika från föräldrarna. Möjligheterna att hålla kontakt med landet ifråga är större. De sökande kanske redan har en anknytning till landet eller kanske kan språket. Det är dock särskilt viktigt att i dessa ärenden förvissa sig om att de sökande är införstådda med vikten av öppenhet inför barnet om adoptionen och barnets ursprung.

Det är lätt att de sökande i kontakten med såväl myndigheter som adoptionsorganisationer får intrycket att samtalen i alltför stor utsträckning inriktas på svårigheter i samband med uppfostran

av adoptivbarn. De sökande önskar adoptivbarn för att de vill uppleva glädjen att få leva med barn. Det är naturligtvis utredarens sak att peka på de svårigheter som kan uppstå och se till att de sökande är förberedda så långt det går. Men utredaren måste också förmedla vad vi vet om adoptivbarns uppväxt - att det går bra för adoptivbarnen som grupp - och att de allra flesta adoptivföräldrar har just den glädje av sina adopterade barn som de tidigare hoppats på.

Adoptivbarnets identitet

En viktig del av identiteten och självkänslan utgörs av namnet.

För ett barn på ett par år, som måste byta vårdare, mat- och sovkultur, språk, klimat – ja, kort sagt hela miljön, är det en extra och onödig förlust att också bli berövad namnet, som utgör en stor del av barnets identitet. För de äldre barnen upplevs det också som ytterst förvirrande. I de länder barnen kommer ifrån kan namnet dessutom ha en speciell betydelse, ofta egenskaper som man hoppas att barnet ska få: vishet, sanning, vänlig blomma, strålande och klok, för att nämna några exempel. Det är ett sätt att visa respekt för att barnet är en egen person med en egen identitet att låta det behålla sitt ursprungliga namn. Det är också ett sätt att visa respekt för barnets biologiska föräldrar som gett det namnet, liksom för dess ursprung över huvud taget.

Forskarna Marianne Cederblad, Malin Irhammar, Ann Mari Mercke och Eva Norlander har vid intervjuer med 181 adopterade ungdomar fått fram att 78 % fått behålla ett eller flera av de ursprungliga förnamnen. 20 % hade fått behålla det som tilltalsnamn. Endast några av ungdomarna hade ändrat eller planerade att ändra sitt namn, varav 9 ville ändra till det namn de hade vid adoptionstillfället. Forskarna konstaterar: "Namnet är en viktig symbol på olika sätt. För de äldre barnen är det nästan den enda identitetsmarkör, som de har kvar, då de drastiskt flyttats med avbrott av språk, kultur, vanor och klimat." (forskning om barn och familj NR 4 1994 Identitet och anpassning hos utlandsfödda adopterade ungdomar sid. 65).

Redan under utredningsförfarandet bör frågor om barnets identitet och ursprung diskuteras så att adoptivföräldrarna inser att de bör vara rädda om och också ta till vara — och visa att de accepterar och värdesätter – de få saker barnet har möjlighet att ta med sig från sitt ursprungsland. Det är också viktigt att föräldrarna är beredda att ge barnet kunskaper om dess ursprungsland, t.ex. något om landets historia, kultur och religion. Det kan vara både roligt och nyttigt för dess självkänsla t.ex. när frågor från omgivningen kommer angående dess ursprung.

Barn är naturligtvis olika, vissa får lätt en grundtrygghet, andra är känsligare och har svårare att nå fram till ett stabilt självförtroende. Föräldrarnas egen trygghet och den tillfredsställelse med adoptionen som de förmedlar till barnet har stor betydelse för möjligheten att hjälpa barnet att bygga upp en sund självkänsla.

Barnets ålder

Alla barn som behöver adoptivhem är inte små barn. Även äldre barn, tre år eller mer, föreslås för adoption från andra länder. Prövningen av de hem som skall ges medgivande att ta emot dessa barn bör generellt göras mer ingående än om det gäller att ta emot ett spädbarn oavsett de sökandes ålder. De äldre barnen har en egen bakgrund som föräldrarna måste ta hänsyn till.

Barnet måste t.ex. ges möjlighet att regrediera, att ta igen mycket av det som förnekats det under de tidigare åren. Detta kräver mycket av adoptivföräldrarna av såväl psykisk som fysisk styrka. Den som t.ex. tar emot ett barn i fyraårsåldern måste räkna med att lyfta och bära barnet. Barnets fortsatta utveckling kan komma att kräva att föräldrarna en tid tar på sig uppgiften att i vissa avseenden behandla barnet som ett spädbarn. Det är helt naturligt betydligt mer arbetskrävande att behandla en fyraåring som ett spädbarn än att vårda ett spädbarn. Av den som skall ta emot ett äldre barn måste krävas stor förmåga till flexibilitet och omställning av sin tillvaro.

För den som i det längsta längtat efter och försökt att få ett biologiskt barn innebär det en mycket stor omställning att i stället acceptera ett utländskt adoptivbarn. Rör det sig om ett äldre barn har barnet redan haft upplevelser som präglat det och många gånger traumatiska erfarenheter som gjort att det har svårt att känna tillit till vuxna och att knyta an till nya föräldrar. Forskning har visat att ju äldre barnet är vid adoptionen desto större risk är det att barnet har skador som kan ta mycket lång tid att läka eller som kanske inte kommer att läkas. För att klara uppgiften att ta emot ett sådant barn får inte föräldrarna ha förväntningar på att barnet skall tillfredsställa deras egna känslomässiga behov, deras behov av ömhet och uppskattning eller att få återgäldat den kärlek de själva känner och är beredda att ge barnet.

Adoptivföräldrarna måste ha mycket stabila och nära relationer i sin omgivning varifrån de kan få uppskattning och tillfredsställelse av sina egna emotionella behov. Det är troligt att dessa föräldrar finns bland dem som har erfarenhet av att leva så nära barn att de fått uppleva glädjen av ett barns tillit. Detta kan innebära att de har känslomässiga resurser att ta sig an ett barn som inte klarar av att ge något tillbaka av kärlek och omtanke. Barnlösa makar som ansöker om adoptivbarn först efter många års försök att få ett biologiskt barn kan inte självklart ha den beredskap som många av de äldre adoptivbarnen kräver. En sådan adoption kan till en början bli mera lik det föräldraskap som utövas i ett familjehem än ett vanligt föräldraskap. Skillnaden är dock att adoptivföräldrarna har ingen återvändo, de får inte ge upp barnet och de kan inte heller förvänta sig samma stöd vare sig i form av uppskattning eller ekonomiskt stöd som familjehemmen får.

Flera adoptivföräldrar, vars barn kommit till dem som något äldre, har fått acceptera att de aldrig fått den riktigt nära relation som de önskat och som ett föräldra-barnförhållande i regel innebär.

Professor Marianne Cederblad gjorde 1989 en genomgång av 84 journaler avseende adopterade i åldern 11 - 18 som under 1980 -1985 varit patienter inom barn- och ungdomspsykiatri i Skåne, Blekinge, södra Halland samt Kronobergs och Östergötlands län. Hon fann att över hälften av barnen i det kliniska materialet hade kommit till Sverige efter tre års ålder, medan endast 25 % av alla adoptivbarn som placerats under samma tid var över tre år. Barnets ålder vid ankomsten till sin nya familj synes således utgöra en betydande riskfaktor. Detta bör särskilt vägas in när äldre sökande ges medgivande att ta emot äldre barn. De barn, som adopteras vid några års ålder, behöver föräldrar som förutom god barnerfarenhet också har en tillräcklig fysisk och psykisk styrka för att kunna hantera de problem, som kan uppstå under tonåren. Detta resonemang gäller givetvis båda föräldrarna. Då det finns stor åldersskillnad mellan makarna måste man alltså väga in den äldsta makens förmåga att senare kunna hantera tonårsproblem i bedömningen av familjens resurser för att adoptera ett barn.

Man kan alltså inte enbart utgå från ålderskillnaden mellan barn och föräldrar och exempelvis se det som normalt att ge makar i 45-årsåldern medgivande att ta emot ett äldre barn. Ett sådant beslut bör tvärtom föregås av en mycket noggrann prövning av hur barnets hela uppväxt kan komma att se ut.

ALLMÄN INFORMATION OCH RÅDGIVNING TILL DE SÖKANDE

Det är en komplicerad omställning, både för individen och för relationen mellan makar, att bli förälder.

Att bli adoptivförälder är att bli förälder till någon annans barn. Det är också att bli förälder till ett barn som redan har vissa upplevelser, många gånger traumatiska sådana. Det är inte svårt att inse att behovet av utbildning och förberedelse då är ännu större. Att barnet dessutom oftast kommer från ett annat land och har ett utseende som avviker från det nordiska gör föräldrarnas behov av rådgivning och stöd ännu mera påtagligt. Blivande adoptivföräldrar behöver också en förberedelse med delvis annat innehåll än den mödra- och barnavårdscentralerna vanligtvis ger. Många gånger behöver de hjälp med att bearbeta sin situation som ofrivilligt barnlösa för att komma fram till ett väl genomtänkt beslut om att försöka adoptera ett barn eller att inte adoptera.

De flesta kommuner har någon väntetid innan en utredning kan inledas. De sökande bör då få hjälp med att använda denna väntetid till att förbereda sig så långt det är möjligt. Socialtjänsten bör därför ha information att sända till den som ansöker om medgivande. Förutom den information socialtjänsten vill ge om sig själv rörande handläggningstider, ev. gruppsamtal m.m. bör NIA:s broschyr Till Er som går i adoptionstankar med åtföljande förteckning över auktoriserade adoptionsorganisationer ingå. Det är också lämpligt att förse de sökande med uppgifter om litteratur inom området, såsom Långtansbarnen av Kerstin Weigl och Att adopteras av Gertrud Hägglund att läsa som förberedelse inför utredningen. De sökande bör uppmanas att delta i någon av de kurser, cirklar eller den distansutbildning som anordnas av adoptionsorganisationer. Dessa utbildningar är öppna för samtliga sökande av adoptivbarn oavsett vilken organisation de avser att anlita. För många kan en studiecirkel vara det lämpligaste sättet att förbereda sig. Här får de sökande träffa andra i samma situation och kontakter kan knytas som kan vara värdefulla även sedan adoptionen är genomförd. Andra kanske inte har möjlighet att delta i någon kurs eller cirkel p.g.a. arbetstider eller annat. För dessa kan distansutbildningen med möjlighet till flexibilitet vara det bästa alternativet.

För allmän information om olika länder som lämnar barn för adoption, ländernas speciella krav på adoptivföräldrar och kostnader bör utredaren hänvisa till de auktoriserade organisationerna. Förhållandena i de olika länderna och organisationernas arbetsmöjligheter kan förändras hastigt och det är inte möjligt för utredaren att ständigt hålla sig informerad inom dessa områden. Den sökande måste informeras om detta och att vederbörande själv bör inhämta information från organisationerna för att i görligaste mån få klart för sig vilken organisation som passar dem bäst även med tanke på vilka utlandskontakter organisationen har.

Aspekter på internationell adoption

Inhemsk adoption uppmuntras i barnens ursprungsländer och övervägs alltid före adoptionsplacering till annat land. För små friska barn finns det oftast flera möjligheter att få en familj. Helt naturligt är det i första hand de små friska barnen som blir adopterade i sitt ursprungsland. Situationen är dock annorlunda för barn som hunnit bli några år och för barn med någon sjukdom eller funktionsnedsättning liksom för syskonpar. Från vissa länder kommer det endast barn som är några år gamla eller som har någon sjukdom eller någon funktionsnedsättning. Att så många små barn trots detta kommer till Sverige vittnar om förtroende för vårt land. Det är angeläget att vi gör allt för att försöka motsvara detta förtroende – bl.a. genom att respektera de önskemål man har i olika länder beträffande barnens blivande föräldrar.

Andra länders inställning

Det kan inträffa att en i Sverige godkänd familj inte kommer att få barn, trots att hinder inte föreligger enligt svensk lag eller svensk praxis. Hindret är då andra länders inställning till vem som är lämplig som adoptivförälder. Olika länder och institutioner kan ha olika krav beträffande barnens nya föräldrar. Kraven kan gälla t.ex. ålder, hälsotillstånd, religiös tillhörighet, utbildning, att mannen har fast arbete eller ekonomiska förhållanden. I de flesta länder accepteras inte ensamstående personer som adoptivföräldrar; åtminstone inte i de fall där man kan finna lämpliga makar som föräldrar till barnet.

Adoptivfamiljens situation i Sverige

Adoptivfamiljerna utgör en minoritet av barnfamiljerna. För många adoptivfamiljer innebär det att kontakten med andra familjer i samma situation blir begränsad. Adoptivfamiljer har mycket gemensamt med andra barnfamiljer, med vilka de kan utbyta erfarenheter rörande barnens vård och fostran. I frågor som gäller det speciella i adoptivförhållandet kan de dock sällan erhålla samma stöd.

En förutsättning för att barnet skall känna trygghet är att barnets ställning i familjen är klar och accepterad. Frågan om hur man ämnar tala om adoptivförhållandet med sitt barn har därför en central betydelse vid samtal med blivande adoptivföräldrar. Samtal om dessa för adoptivfamiljen vitala frågor kan ge de blivande adoptivföräldrarna möjlighet att leva sig in i och pröva rollen som adoptivföräldrar. Det gäller ju inte endast att vid något enstaka högtidligt tillfälle "tala om" för barnet att det haft andra föräldrar tidigare och att det nu är adopterat. Det handlar snarare om att integrera insikten om adoptivförhållandet i vardagliga samtal i familjen. Även barnet kommer att konfronteras med dessa frågor från sin omgivning – även om det kanske först i puberteten i större utsträckning själv kommer att sysselsätta sig med funderingar kring sitt ursprung.

Värdefullt träffa andra adoptivföräldrar

Adoptivfamiljerna får många gånger ensamma försöka lösa adoptivbarnens speciella problem. För en del är det därför värdefullt att få träffa andra adoptivfamiljer för att genom utbyte av erfarenheter kunna se klarare på sin egen roll som adoptivföräldrar. För adoptivbarn födda

utanför Sverige kan kontakten med andra barn i samma situation ha betydelse; de kanske kan få träffa barn med liknande utseende och ursprung.

Förutom att en del adoptionsorganisationer har föräldrautbildning för blivande och nyblivna adoptivföräldrar, ordnar flera adoptionsorganisationer regelbundet träffar för adoptivfamiljer. Dessa utgör ett utmärkt tillfälle att komma i kontakt med andra familjer i en liknande situation. Utredaren bör för de sökande framhålla det positiva i att delta i de träffar och kurser vederbörandes organisation anordnar.

Det finns alltså vissa frågor som är speciella just för adoptivfamiljer. Man kan inte i alla avseenden jämföra adoptivföräldraskap med ett biologiskt föräldraskap. Att barnet har en bakgrund som föräldrarna inte vet så mycket om, att barnets utseende avviker från de flesta barns i Sverige, kan göra att adoptivföräldrar ställs inför delvis andra frågor och problem än andra föräldrar gör.

HEMUTREDNINGENS GENOMFÖRANDE

Utredarens roll

Att bilda familj och få barn är en privat angelägenhet som de flesta människor inte vill ha andras synpunkter på, och kanske allra minst synpunkter från myndigheter. När en önskad graviditet inte infinner sig är det naturligt att söka andra vägar för att få det efterlängtade barnet. Det är därför inte så märkligt om en del sökande av adoptivbarn från början betraktar sina adoptionsplaner som sin ensak och som anser de sociala myndigheternas inblandning helt onödig, för att inte säga irriterande. Många är rent allmänt tveksamma inför vad en utredning egentligen innebär. Det händer också att sökande vill påskynda utredningen, eftersom de ser den som en ren formalitet.

Den svåra och mycket grannliga uppgift som dessa ärenden innebär kräver att utredaren går in på ömtåliga och för de sökande känsliga frågor, frågor som det kan vara svårt att tala om tillsammans med en myndighetsperson. Utredaren bör från början göra klart att själva utgångspunkten för arbetet är det okända barnet. Utredaren och socialtjänsten måste se sig som företrädare för barnet och föra dess talan.

Barnets rätt till en bra familj måste alltså ställas i centrum, medan de sökandes önskemål om ett barn att ta hand om får komma i andra hand. Om de sökande får klart för sig vilken huvudsaklig roll utredaren har bör det underlätta arbetet. Samtidigt är det självklart att det ställer stora krav på utredaren när det gäller att förena de olika rollerna i detta arbete – att dels vara barnets företrädare som utreder och kontrollerar den tänkbara familjen, dels vara samtalspartner och rådgivare åt den familj som önskar adoptera.

En förutsättning för ett fruktbart samarbete är att syftet med utredningen står klart för de sökande och att de känner förtroende för utredaren. Utredningens huvudsakliga syfte är att tjäna som underlag för socialnämndens beslut om medgivande och att presentera familjen för ett barns företrädare i ett annat land. På grundval av den skrivna rapporten, som är ett nyckeldokument, skall barnets företrädare i en annan del av världen kunna avgöra om ett visst barn skall få sin framtid i en viss familj. Dessutom innebär själva utredningsförfarandet att de sökande får en

möjlighet att samtala med en neutral person som har kunskap om lagbestämmelser, praxis, problem och erfarenheter när det gäller internationella adoptioner. Själva utredningsprocessen medger således goda möjligheter till kunskap och information som förberedelse inför ett annorlunda föräldraskap. Den ger tillfälle till eftertanke inför en helt ny situation.

Människor påverkas av personliga föreställningar, erfarenheter och värderingar. En utredares egna attityder till barn och barnlöshet, till adoption, och särskilt till internationell adoption, kan få betydelse för själva utredningsarbetet och samarbetet med de sökande. Det är därför viktigt att utredaren är medveten om detta och gör klart för sig sin egen inställning till dessa frågor. Det kan många gånger vara värdefullt att diskutera dessa frågor tillsammans med kollegor och med chefer. I de flesta fall är det värdefullt att vara två utredare. Utredaren kan också alltid vända sig till socialkonsumenten i länet för att få råd om handläggningen i ett speciellt ärende. Utredaren kan också ta kontakt med NIA:s kansli för att diskutera och få råd.

Utredningsmetod

Den skrivna hemutredningen inför adoption görs efter internationella normer. I Haagkonventionen finns bestämmelser om vilka uppgifter som måste finnas med i en utredning som skall leda till en konventionsadoption. Det är samma uppgifter som behövs i övriga adoptionsärenden och som framgår av blanketten för hemutredning. Det innebär att de olika områden som de sökande och utredaren går igenom tillsammans är de områden som barnens företrädare vill ha belysta för att kunna avgöra till vilken familj ett barn skall föreslås för adoption.

För att göra en hemutredning kan olika metoder användas. Utredaren bör naturligtvis välja den metod som vederbörande behärskar och har utbildning för. Med en bra samtalsmetodik kan utredaren oftast få en bra kontakt med de sökande och såväl förmedla kunskaper och stimulera till egen bearbetning av olika problemställningar samt förmå de sökande att på ett förtroendefullt sätt medverka i utredningen och lämna de uppgifter om sig själva och sin omgivning som behövs för en riktig bedömning. Uppgifterna som de sökande lämnar bör också alltid kompletteras med samtal med andra personer som de refererar till.

I många kommuner används den s.k. djupintervjumetoden eller Kälvestensmetoden. För att rätt kunna använda sig av metoden fordras utbildning inom området. Bl.a. måste det vara två utredare som utför intervjun och svaren bör utvärderas av en tredje person med utbildning för detta.

Man måste också ha klart för sig att det inte är själva utredningen man gör när man håller på med intervjun. Intervjun är ett basmaterial eller kanske en plattform att stå på då man går vidare med utredningen. Djupintervjun kan vara ett bra hjälpmedel för att få fram styrka, svaghet, stabilitet m.m. i ett förhållande.

En tämligen ny metod som ibland används vid rekrytering av familjehem är PRIDE - metodutveckling för rekrytering och utbildning av familjehem. Syftet med denna metod är att familjehemmen själva skall komma till insikt om de har kompetens att vårda andras barn. Utredare som även arbetar med familjehemsplaceringar kan säkert ha användning av en utbildning i PRIDE vid utredning och förberedelse av blivande adoptivföräldrar. Metoden förutsätter att de sökande är villiga att delta i arbete i grupp tillsammans med andra sökande av medgivande.

Även om inte PRIDE används kan det vara värdefullt att erbjuda de sökande att delta i grupper, där de innan utredningen påbörjas får möjlighet att diskutera kring frågor om barnlöshet, adoptivbarns biologiska ursprung, motiv för adoption m.m. tillsammans med andra personer i samma situation. Dessa gruppträffar är naturligtvis frivilliga och får inte bli en förutsättning för att få en utredning gjord och frågan om medgivande prövad.

I det följande lämnas information om de överväganden som bör göras under utredningens gång. För den ovana utredaren kanske det är lättast att följa en viss mall utifrån blanketten medan utredare med större säkerhet och kunnande övergår till ett friare samtal som trots det täcker de frågor som skall behandlas. Allt behöver dock inte skrivas i den slutliga rapporten. Flera av punkterna kanske det finns anledning att återkomma till vid senare tillfällen. Samtalen skall ju, som påpekats tidigare, även ge tillfälle till bearbetning av vissa frågeställningar och vara ett led i en förberedelse inför ett annorlunda föräldraskap. Ofta sker en mognad och kanske även en attitydförändring under utredningens gång och det finns naturligtvis i dessa fall ingen anledning att i den skrivna rapporten redovisa de sökandes inställning i vissa frågor sådan den var då de först kom i kontakt med socialförvaltningen. Det är deras lämplighet och deras beredskap, sådan som den framstår då utredningen är klar, som skall redovisas.

Folkbokföringsfakta får aldrig uteslutas, t.ex. uppgift om tidigare äktenskap, barn i tidigare relationer.

Det är viktigt att ha utredningens dubbla syften i åtanke - dels att vara underlag för socialnämndens beslut och dels att presentera familjen för barnets företrädare i ett annat land.

Socialtjänsten - företrädare för ett okänt barn

I propositionen 1996/97:91 Internationella adoptionsfrågor sägs bl.a:

“Utgångspunkten för socialnämndernas och domstolarnas prövning av de sökandes lämplighet måste vara barnets bästa. Ledning för bedömningen kan socialnämnder och domstolar få i NIA:s handbok.

Någon rätt att få adoptera ett barn existerar inte utan det är i stället en fråga om barnets rätt att få föräldrar. Genom regleringen av adoptionsinstitutet har samhället tagit på sig ett särskilt ansvar gentemot dessa barn. De flesta adoptivförhållanden utvecklas väl. Det hindrar inte att föräldraskapet till ett adoptivbarn innehåller både de vanliga påfrestningarna ett föräldraskap innebär och många gånger särskilda problem kopplade till adoptionen. Inte minst har det visat sig att vuxenblivandet i tonåren ofta innebär kluvenhet och problem hos den unge. Prövningen av de sökandes lämplighet vid adoptionstillfället måste även innefatta en bedömning av deras förmåga att fungera som tonårsföräldrar. Detta innebär bl.a. att de sökandes ålder och hälsotillstånd måste ställas i relation till de krav som kan komma att ställas på dem om 15-20 år.“

Sociala myndigheter i Sverige och då i första hand kommunala nämnder, som kommer i kontakt med internationella adoptioner, måste således främst se sig som företrädare för det okända barnet. De sökande har flera möjligheter att föra sin egen talan och det är lätt att som utredare eller beslutande nämndledamot identifiera sig med dessa vuxna och deras i de allra flesta fall mycket stora längtan efter att få ta hand om ett barn. Man får dock inte falla för frestelsen att se till vad

som skulle vara bäst för dessa sökande utan främst ha barnets bästa för ögonen. Hur kommer ett okänt barn med helt okända problem och behov att få det i den här familjen? Det barn som kan komma att placeras i familjen kanske är ett barn med större behov än vad som är normalt för de flesta barn i den åldern.

Ibland ifrågasätts varför adoptionsutredningen måste vara så ingående. Argumentet att barnen får det ändå bättre om det kommer till Sverige mot om det får vara kvar i sitt ursprungsland kan då användas. Här bör betonas att det är många länder som adopterar barn. Barnet kan ha flera andra chanser utan att en speciell svensk familj får medgivande. Barnet kommer dessutom inte att jämföra sin situation med hur det hade fått det om det vuxit upp i sitt hemland. Det kommer att jämföra sin familj med andra svenska barns familjer och med sina jämnårigas situation i Sverige.

Samma normer som vid adoption av svenska barn

Det är en helt annan bedömning som måste göras vid medgivande att ta emot ett utländskt barn för adoption än den som görs i andra barnavårdsärenden. I de senare gäller det biologiska föräldrar med bristande förmåga att ta hand om sina barn. Det kan vara familjer med mycket stora problem. I jämförelse med dessa framstår de makar som söker adoptivbarn och som inte har några sådana sociala problem som utomordentligt skötsamma. Det är då lätt att tro att de också är lämpliga att ta hand om ett adoptivbarn. Men det är viktigt att inse att socialnämnden i dessa ärenden har en annan roll. Här är det socialnämnden som direkt medverkar till en familjebildning och blir därmed direkt medansvarig till vilka uppväxtförhållanden barnet får. Det kan ligga nära till hands även för utredare och nämndledamöter att tänka att "vem som helst får ju skaffa barn" och "ingen skulle kunna ha något emot om de här makarna fick ett eget barn". Man måste dock vara medveten om den väsentliga skillnad som ligger i att föda ett barn och växa i föräldruppgiften i takt med barnets växande behov och att ta emot ett barn som redan har flera separationer och traumatiska upplevelser bakom sig och som kommer att ha funderingar om sitt ursprung. Det är barn som redan i början av sitt liv förlorat det som är allra värdefullast för ett barn och i de flesta fall nödvändigt för dess överlevnad, sina föräldrar. Barnet skall kompenseras för denna förlust och berörda myndigheter har ett stort ansvar för att det i första hand är barnets bästa som iaktas vid varje tillfälle ett barn skall få nya föräldrar. Ett adoptivföräldraskap kommer aldrig att bli likadant som ett biologiskt föräldraskap, det kan vara lika värdefullt men aldrig likadant.

I förarbeten till tidigare lagstiftning har anförts att: "en grundläggande princip inom svensk barna- och ungdomsvård är att man framför allt skall tillgodose barnets bästa. Detta gäller naturligtvis även vid adoption av utländska barn. Hänsyn till barnet och dess framtida utveckling bör således vara en överordnad princip vid all adoptionsverksamhet." och att "det allmännas uppgift främst skall vara att verka för barnens bästa och att sörja för att tillåten förmedlingsverksamhet sker efter principen att hem skall väljas ut efter samma normer som när det gäller adoption av svenska barn".

Barnets företrädare i dess ursprungsland har naturligtvis också som främsta uppgift att ta tillvara barnets intressen. De kan emellertid inte ha någon egen kännedom om de sökande utan måste helt förlita sig till svenska utredares utredningar och svenska socialnämnders beslut. Inför barnens företrädare i ursprungslandet – utredare, barnhemsföreståndare, domare m.fl. – har socialtjänsten ett stort ansvar.

Ansökan enligt 25 § SoL om medgivande att ta emot ett barn för adoption

Innan en familj tar emot ett utländskt barn för adoption skall socialtjänsten ha gett sitt medgivande till detta enligt 25 § SoL. Enligt 37 § socialtjänstförordningen skall ansökan om medgivande innehålla uppgift om de särskilda önskemål sökandena kan ha ifråga om barnets ålder. Till ansökan skall läkarintyg fogas. Datum för ansökan kan ha betydelse för om adoptionen blir en konventionsadoption eller inte, dvs. en adoption enligt Haagkonventionens regler, och måste därför noteras.

Enligt 50 § SoL skall utredningen påbörjas utan dröjsmål. Detta gäller i alla ärenden hos socialtjänsten och det blir ofta en fråga om vilka ärenden som måste prioriteras.

Gäller ansökan om medgivande ett visst barn bör övervägas om utredningen skall göras med förtur. Kan ett visst barns situation påverkas till det bättre genom en snar handläggning på socialnämnden bör de sökande inte behöva vänta på sin tur för att få utredningen gjord. Den adoptionsorganisation som förmedlar adoptionen kan i dessa fall lämna uppgifter som kan ha betydelse för om de sökande skall få sin utredning gjord med förtur eller inte. Utredningen görs då med tanke på just det barnet. Genomförandet av utredningen måste naturligtvis göras lika grundligt som i de fall det inte finns något känt barn.

Förberedande bedömning

Det är inte möjligt att ange exakta kriterier för att ge medgivande. Det är de sökandes samlade förutsättningar som skall bedömas i varje enskilt ärende. En individuell bedömning är nödvändig. I de flesta fall kan inte detta göras utan en ingående utredning där de sökandes styrka och eventuella svagheter belyses. Utredningen måste t.ex. utvisa hur eventuella funktionshinder kompenseras, hur två makar kompletterar varandra, vilken betydelse släkt och omgivning kommer att ha för att barnet kommer att få en harmonisk uppväxt och det stöd som kan komma att erfordras.

Det kan dock hända att det redan vid den sökandes första kontakt med socialförvaltningen eller av uppgifter i ansökan framgår att de sökande med all sannolikhet inte kommer att ges medgivande. Då är ytterligare utredning onödig och de sökande bör inte heller utsättas för den väntetid det innebär att få en utredning gjord. De sökande bör då snarast underrättas om att utredaren kommer att föreslå avslag på deras ansökan och motiveringen till det.

Var och en som vänder sig till socialtjänsten med anhållan om medgivande för att ta emot utländskt barn för adoption har rätt att få sitt ärende prövat. Den förberedande bedömning som här avses är också en prövning. Ett eventuellt beslut att avstå från att få ärendet prövat av socialnämnden måste fattas av den sökande själv. Vidhåller den sökande sin ansökan måste utredaren föreslå socialnämnden att avslå den.

Förslaget skall motiveras och kommuniceras med den sökande som också skall upplysas om sin rätt att få företräde inför nämnden. Om ansökan avslås har den sökande rätt att överklaga beslutet till länsrätten. Besvärshänvisning fogas i vanlig ordning till beslutet. Finns inga uppgifter i

ansökan som direkt ger anledning att föreslå avslag, görs en utförlig utredning så snart som möjligt.

Ålder

Enligt FB är den nedre åldersgränsen för adoptanter 25 år. I vissa fall kan dock adoption tillåtas då adoptanten är 18 år, det gäller till exempel vid adoption av makes barn eller adoptivbarn eller om "synnerliga skäl eljest föreligga". I propositionen (1970:186 sid. 51) nämns som synnerliga skäl att "två unga makar vet att de inte själva kan få barn".

Någon övre åldersgräns finns inte i FB. Det blir därför en uppgift för socialnämnden att pröva de sökandes lämplighet med hänsyn tagen även till deras ålder. I vissa fall kan enbart hög ålder vara motiv för att avslå en ansökan om medgivande. I dessa fall bör de sökande snarast informeras om sina begränsade möjligheter att få medgivande. De kan sedan själva välja om de önskar dra tillbaka sin ansökan om medgivande eller om de vill ha sitt ärende prövat av nämnden.

En del länder som lämnar barn för adoption i Sverige har såväl undre som övre åldersgränser. En inte ovanlig övre åldersgräns är 40 år vid önskemål om adoption av spädbarn.

Enligt NIA:s mening bör ett generellt medgivande att ta emot ett barn för adoption i allmänhet inte ges till personer över 45 år.

RR har i en dom 1995 - mål nr 146-1995 - rörande en ensamstående 45-årig kvinna bl.a. uttalat: "Vidkommande hennes ålder delar Regeringsrätten i och för sig NIA:s bedömning att ett generellt medgivande att ta emot ett barn för adoption i allmänhet inte bör ges till personer över 45 år." I det aktuella ärendet fanns det andra faktorer som gjorde att RR ändå biföll besvären och gav kvinnan medgivande.

Andra barns familjesituation

En regel att utgå ifrån är att utländska adoptivbarns familjesituation inte bör avvika från andra barns situation i Sverige. Det återopas ofta i dessa sammanhang att en större andel av alla barn i dag föds av kvinnor över 40 år än tidigare. Det bör dock framhållas att det ändå är ett förhållandevis litet antal barn som föds av kvinnor över 40 år. Adoptivbarnet bör inte sättas i en speciell situation i högre grad än vad adoptionen i sig själv innebär. Det kan finnas särskilda omständigheter som talar för att socialtjänsten bör acceptera en något högre ålder på sökande av adoptivbarn, t.ex. släktskap mellan adoptivbarn och adoptant eller att en relation redan etablerats mellan de blivande adoptivföräldrarna och barnet, även om barnet fortfarande finns i ett annat land. Undantag bör också kunna göras för särskilt kvalificerade makar som kan ge ett speciellt barn ett hem. Särskilt kvalificerade innebär i dessa fall att makarna t.ex. har en betydande barnerfarenhet som visat deras förmåga att möta barn i olika situationer och att de har kunskaper om separationers och andra traumatiska upplevelsers betydelse för barns och ungdomars utveckling. De måste bedömas ha styrka och flexibilitet att möta det aktuella barnets speciella behov.

Framtidsperspektiv på 15 - 20 år

Bedömningen av de sökandes ålder måste också alltid göras med hänsyn till barnets hela uppväxt. Detta gör att man genomgående får arbeta med ett framtidsperspektiv varvid de sökandes stigande ålder måste sättas i relation till det växande barnets behov. Detta framhålls även i propositionen 1996/97:91 sid 53 där det sägs att "Prövningen av de sökandes lämplighet vid adoptionstillfället måste även innefatta en bedömning av deras förmåga att fungera som tonårsföräldrar. Detta innebär bl.a. att de sökandes ålder och hälsotillstånd måste ställas i relation till de krav som kan komma att ställas på dem om 15 - 20 år."

Oavsett vilken ålder och erfarenhet makarna har är det deras möjligheter och beredskap att möta ett barns behov som skall bedömas. Är de lyhörda för ett barns behov? Har de leklynne, inlevelseförmåga, fantasi och stabilitet nog för att ge barnet såväl stimulans som trygghet? Även yngre personer kan naturligtvis sakna dessa resurser och bör då inte ges medgivande att ta emot barn för adoption. Det är, som sagts ovan, de sökandes förmåga och beredskap att ställa om sitt liv efter ett utländskt adoptivbarns speciella behov som måste bedömas.

Utredaren måste även här se sig som företrädare för det okända barnet och ställa sig frågan hur de sökande t.ex. kan komma att klara av de problem som kan uppstå i puberteten. Är det troligt att de fortfarande kommer att vara flexibla nog att orka med de omställningar i familjen som det alltid innebär, då ungdomar i tonåren vidgar sina intressen och sina aktiviteter både i och utom hemmet. Har de själva funderat över hur det kommer att vara om deras barn i tonåren kommer in i identitetskriser eller får problem med skola eller kamrater? De måste orka vara ett stöd för sina ungdomar i sådana situationer. En mycket stor åldersskillnad makarna emellan innebär en risk för en kommande obalans i relationerna till barnet p.g.a. den ena partens tidigare åldrande.

Endabarn eller yngst i en syskonskara.

Adoptivföräldrarnas ålder får olika betydelse för barnet beroende på om det redan finns barn eller inte i familjen. Blir barnet yngst i en redan etablerad syskonskara eller kanske yngre syskon till ett välfungerande barn till något äldre makar är detta en helt annan situation än att komma som första barn till sådana makar.

Avsteg bör inte göras från 25-årsgränsen

Ett avsteg från 25-årsgränsen vid adoption av utländskt barn är ovanligt och måste föregås av en mycket noggrann prövning. För att möta dessa barns speciella behov behövs en mognad hos båda sökande, vilken knappast uppnås före 25 års ålder, och en stabilitet i förhållandet makarna emellan som förutsätter att de levt tillsammans ett antal år.

Språk

Icke svensktalande familjer

Det finns stora risker för att ett barn som växer upp i en familj i Sverige där ingen av föräldrarna talar svenska, kommer att få språksvårigheter. Därtill kommer att barnet i en icke svenskspråkig

familj inte får det stöd det i olika situationer kan behöva t.ex. i kontakt med förskola, skola och inte minst grannar och kamrater. Sökande som har för avsikt att bo i Sverige under ett adoptivbarns uppväxt, eller delar av den, bör därför rådats att avvakta med adoptionsplanerna tills de studerat svenska språket tillräckligt för att ha lärt sig hantera vardagssituationer i Sverige utan tolk.

Särskilda omständigheter då det ändå kan vara befogat att ge medgivande till icke svensktalande kan vara då det rör sig om ett släktingbarn eller barn från samma språk- och kulturområde som de sökande eller ett barn som redan har anknytning till de sökande.

Tvåspråkiga familjer

Det händer att familjer där endast ena parten talar svenska söker medgivande. I dessa fall måste utredaren ta reda på familjens beredskap och insikt om vikten av att bereda barnet möjlighet att bli tvåspråkigt. De bör informeras om vikten av att varje förälder konsekvent håller sig till sitt modersmål i kontakten med barnet under förskoleperioden och på så sätt ger det möjlighet att grundligt lära sig båda språken från början. Det är naturligtvis också viktigt att adoptivföräldrarna har ett språk som kan bli familjens gemensamma språk.

I de fall där det inte är tal om ett barn från någon av föräldrarnas språkområde bör medgivande begränsas till att gälla endast för ett spädbarn. Generellt sett bör man när det gäller tvåspråkiga familjer vara mycket restriktiv med medgivande avseende barn med påbörjad språkträning i ett tredje språk. Det kan bli mycket förvirrande för barnet att behöva lära två nya språk samtidigt.

Uppgifter ur socialnämndens register och polisregistret

Så snart ansökan om medgivande kommit in, bör kontrolleras om det i socialnämndens register finns uppgifter om de sökande som har betydelse för ärendets bedömning. Dessutom bör utdrag ur polisregister hos den lokala polismyndigheten inhämtas. Detta förfarande skall de sökande upplysas om. Förekommer det noteringar om de sökande i något av dessa register, måste övervägas om enbart innehållet i dessa har betydelse för ärendets avgörande. Finner utredaren, vid den förberedande granskningen av uppgifter ur socialnämndens register eller polisregistret, att enbart dessa motiverar ett avslag på ansökan om medgivande bör ärendet tas upp till prövning av socialnämnden så snart som möjligt.

I de fall nämnden, trots noteringar i polisregistret, kommer fram till att de sökande skall få medgivande bör de informeras om att de flesta länder som lämnar barn för adoption kräver att utdrag ur rikspolisregistret bifogas ansökningshandlingarna och att förekomsten av någon som helst notering om begånget brott inte accepteras.

Tidigare förhållanden

Under denna rubrik redogörs kort för parternas uppväxtförhållanden, utbildning och tidigare arbeten, hur de sökande upplevde sin egen uppväxt. De länder som lämnar barn för adoption ställer krav på att detta avsnitt skall vara med. Det kan dock hållas ganska kort för att inte tynga utredningen i onödan.

Nuvarande förhållanden

Utöver uppgifter om arbete och inkomst är givetvis information om de sökandes planer för framtiden av värde. De sökandes trivsel på sina arbetsplatser, deras relationer till arbetskamrater på olika nivåer, deras arbetstider och arbetsplatsernas belägenhet har också betydelse för familjen. Varje barn behöver ju föräldrarnas tid och engagemang, och det är då betydelsefullt att förvärvsarbete och familjeliv kan kombineras utan alltför stora svårigheter.

Ekonomi kan givetvis inte belysas enbart genom uppgifter rörande inkomst och förmögenhet. Människor med små inkomster kan ibland ha en mer stabil och välordnad ekonomi än höginkomsttagare. Uppgifter om skulder och försäkringar kan bidra till en säkrare bedömningsgrund men behöver inte räknas upp i utredningen. Huvudsaken är att utredaren fått en uppfattning om familjen har en stabil ekonomi.

Är någon av de sökande arbetslös fordrar det en ingående diskussion om hur detta påverkar familjen såväl socialt som ekonomiskt. En ofrivillig arbetslöshet kan innebära en betydande stressfaktor för familjen. Här måste utredaren diskutera hur arbetslösheten påverkar den psykiska hälsan och relationerna mellan familjemedlemmarna. Hur ser makarna på sina möjligheter till arbete och en god ekonomi under den närmaste framtiden? De sökande bör också informeras om att mannens arbetslöshet kan påverka de sökandes möjligheter att accepteras av en utlandskontakt.

Vid en beskrivning av bostaden kommer även omgivningen närmast bostaden in i bilden, exempelvis tillgång till lekplatser och lekkamrater i hemmets närhet, liksom närhet till natur och möjligheter till fritidssysselsättningar för olika åldersgrupper.

Vid hembesök får utredaren tillfälle att resonera om hur de sökande planerat för barnet i bostaden. Kan ett barn röra sig i hemmet, hoppa, klättra och leka? Var skall barnet sova? Ett barn som kommer till Sverige från ett barnhem i ett annat land kanske inte omedelbart kan acceptera ett eget rum. Barnet har kanske vant sig att t.ex. sova på golvet nära många andra. Man får här möjlighet till samtal om barns primära behov såsom behov av sömn, mat, verksamhet, kropps-kontakt och trygghet.

Hälsotillstånd

Till ansökan om medgivande att ta emot ett barn skall, enligt 37 § socialtjänstförordningen (SoF), läkarintyg bifogas. Visar det sig att någon av de sökande har en sjukdom som är av sådan art och omfattning att socialarbetaren inte kan ge förslag till ett positivt beslut, är det skonsammast för den sökande att detta blir känt från början. Ärendet måste dock bli föremål för prövning av socialnämnden om ansökan inte tas tillbaka. Nämnden bör då pröva frågan så snart som möjligt.

Om det framgår av ett läkarintyg att någon av de sökande lider av någon sjukdom, skall särskilt utlåtande av den behandlande läkaren inhämtas. Utlåtandet bör vara utfärdat av läkare med specialistkompetens i allmänmedicin eller annan, med avseende på sjukdomen, relevant specialitet. Utlåtandet skall innehålla uppgifter om vårdtider, längre sjukskrivningsperioder och om sjukdomen föranlett sjukbidrag eller förtidspension. Om det rör sig om en komplicerad

kronisk eller sällsynt sjukdom bör utlåtandet från läkare med speciellt intresse och lång erfarenhet av sjukdomen inhämtas.

Utlåtandet skall även innehålla en bedömning av sjukdomens prognos för den sökande. Prognosen bör om möjligt omfatta ett barns hela uppväxttid dvs. upp till 20 år.

Utöver läkarintyget är det, särskilt då någon sjukdom föreligger, värdefullt att få uppgift från försäkringskassa och arbetsgivare om eventuella sjukskrivningsperioder under de tre senaste åren. Den sökande kan själv begära detta och förete för utredaren eller ge utredaren medgivande att inhämta det från försäkringskassan.

Adoptivbarnens bakgrund och situation gör att man så långt det någonsin är möjligt bör undvika att de kommer till familjer där längre sjukskrivningar eller sjukhusvistelser för någon av adoptivföräldrarna gör att de inte kan svara mot barnets behov av närhet och omhändertagande. Socialsekreteraren måste i det enskilda fallet bedöma hur sjukdomen påverkar familjens dagliga liv nu och i framtiden.

Om socialnämnden beslutar om att ge medgivande till en sökande med någon sjukdom eller något funktionshinder bör vederbörande alltid informeras om att barnets företrädare i ett utlandet kan ha en annan inställning till sjukdomen och funktionsnedsättningen. Det är därför aldrig säkert att den som fått medgivande också får ta emot ett barn.

Nytt läkarintyg vid varje prövningstillfälle

Ett läkarutlåtande bör enligt NIA:s mening inte vara äldre än ett år för att accepteras. Om en sökande inte fått ta emot ett barn inom de två år medgivandet gäller måste därför vederbörande förete nytt läkarintyg då nytt medgivande sökes.

Prognosen är av betydelse

Vid de flesta kroniska sjukdomstillstånd kan prognosen vara avgörande för om de sökande skall ges medgivande eller inte. Den sökande kanske själv inte besväras av sin sjukdom eller tycker att sjukdomen påverkar hans eller hennes förmåga att ta hand om ett barn. I många fall är det också så, men vetskapen om att sjukdomen kan försämrats gör att man ändå inte kan ge medgivande om prognosen på sjukdomen är så osäker eller så dålig att den om några år kan inverka på den sökandes förmåga att fungera som förälder.

Diabetes är en relativt vanlig kronisk sjukdom. Lider den sökande av diabetes bör, förutom utlåtande från den behandlande läkaren eller invärtesmedicinsk specialist, alltid särskilt läkarutlåtande från ögonspecialist inhämtas.

Andra exempel på sjukdomar där man bör vara särskilt uppmärksam är vissa hjärt-kärlsjukdomar, njursjukdomar, nerv-muskelsjukdomar, reumatiska sjukdomar och tumörsjukdomar som allvarligt kan påverka den sökandes hälsotillstånd och återstående livslängd. Särskild uppmärksamhet bör även ägnas psykiska sjukdomar och störningar som kan påverka den sökandes förmåga att fungera som förälder.

Det finns ur medicinsk synpunkt inte möjlighet att ge generella beskrivningar på hur olika sjukdomstillstånd inverkar på förmågan att ta emot adoptivbarn. Utvecklingen inom det medicinska området erbjuder ständigt nya behandlingsmetoder som förbättrar individens möjligheter att leva ett normalt liv. En individuell prövning är således oundgänglig i det enskilda fallet.

Sjukbidrag eller förtidspension

Det förekommer att sökande av adoptivbarn har sjukbidrag eller förtidspension. Här måste den påfrestning beaktas som det innebär att ta emot ett adoptivbarn. Första tiden sedan barnet kommit till familjen kan bli såväl fysiskt som psykiskt mycket krävande. Enligt NIA:s mening är det i de allra flesta fall lika arbetskrävande att ta emot ett utländskt adoptivbarn som att upprätthålla ett heltidsarbete. Många adoptivbarn har levt under svåra omständigheter och alla har varit utsatta för separationer. Adoptivbarnen har därför ett ännu större behov av trygghet och kontinuitet i omvårdnaden än ett barn som föds in i familjen. Anpassningen efter ankomsten kan ta lång tid och bli mycket arbetskrävande för adoptivföräldrarna. NIA anser det därför tveksamt att ge medgivande under pågående långtidssjukskrivning. En individuell bedömning måste dock göras och anledningen till sjukskrivningen måste bli avgörande för om utredaren i stället bör föreslå de sökande att avvakta med utredningen.

Bestående funktionsnedsättningar av olika slag måste bedömas från fall till fall. I förekommande fall av förtidspensionering måste anledningen till denna utrönas. En betydande funktionsnedsättning kan i en del avseenden vara en mer eller mindre starkt komplicerande faktor i föräldrauppgiften. Ett krav bör således vara att adoptivföräldrarna, var och en för sig, har förmåga till en nära och kontinuerlig fysisk och psykisk kontakt med barnet och att de tillsammans kan sörja för barnets behov av omvårdnad utan medverkan eller inblandning av ytterligare personer.

Leg. psykolog och psykoterapeut, Inga Gustafsson, som också är Socialstyrelsens vetenskapliga råd har skrivit om några psykologiska synpunkter på betydelsen av funktionshinder i relation till föräldraskap i allmänhet och adoptivföräldraskap i synnerhet. Yttrandet finns i sin helhet som bilaga.

Yttrande från NIA vid tveksamhet

Ibland kan den behandlande läkarens utlåtande vara svårt att tolka bl.a. med avseende på prognosen av sjukdomen. Läkaren företräder här i första hand sin patient, medan socialtjänsten måste företräda det okända barnet.

Föreligger det verklig tveksamhet om konsekvenserna av och om prognosen för sjukdomen ifråga har socialnämnden möjlighet att begära yttrande från NIA. Detta behöver dock sällan göras. Har den behandlande läkaren uttalat att prognosen är tveksam eller ogynnsam ger detta i sig skäl att avslå ansökan om medgivande. Likaledes kan socialtjänsten också många gånger ta ställning till att medgivande kan ges även om det finns uppgifter i läkarintyget om genomgången sjukdom eller om lindrigare sjukdom med god prognos.

Till begäran om yttrande från NIA skall läkarintyg rörande den aktuella sjukdomen från den behandlande läkaren bifogas liksom läkarintyg på blanketten för läkarintyg för adoptanter samt uppgifter från försäkringskassa och arbetsgivare om sjukskrivningsperioder under de tre senaste åren.

NIA gör kontinuerliga uppföljningar av sina yttranden och bör därför informeras om socialtjänstens beslut i ärendet eller om de sökande tagit tillbaka sin ansökan om medgivande. Vid sådant meddelande till NIA bör NIA:s diarienummer anges.

Personlighet och intressen

Här är avsikten att de sökandes personlighet och intresseinriktning skall beskrivas. Fritidssysselsättningar och socialt liv i övrigt har betydelse för familjens olika funktioner. Vid samtal om de sökandes planering av fritiden aktualiseras ånyo de sökandes förväntningar på föräldrarollen och engagemang i det väntade barnet. De sökandes kontakter med andra barnfamiljer är också betydelsefulla, liksom deras sociala kontakter överhuvudtaget.

Allmänna åsikter och attityder inom olika områden bör naturligtvis i och för sig inte tillmätas någon större betydelse vid bedömningen av personers allmänna lämplighet som blivande adoptivföräldrar. Här måste utredaren enbart se om de sökandes inställning kan ha någon betydelse för om barnet får en bra uppväxt oavsett om de sökandes inställning kanske är de motsatta mot utredarens. Extrema åsiktsinriktningar, som kan medföra isolering av familjen eller hindra barnen att delta i lekar och sysselsättningar bland andra barn, bör dock ses som indicier på bristande förutsättningar att ta emot ett adoptivbarn.

Religion, livsåskådning

För barnens företrädare i andra länder är det värdefullt att känna till de sökandes religiösa grundinställning liksom deras uppfattning i livsåskådningsfrågor överhuvudtaget.

Vissa barnhem och andra kontakter utomlands kräver att blivande adoptivföräldrar skall vara aktivt kristna för att kunna komma ifråga för barn därifrån. Är familjen aktivt kristen, bör detta därför klart framgå av utredningen.

Äktenskap och relationer till släkt och omgivning

Förhållandet mellan makarna är en av de viktigaste faktorerna vid bedömningen av hemmets lämplighet. Dessa djupt personliga förhållanden kan dock vara mycket svåra att få en uppfattning om i samband med en utredning. Hur länge de sökande har bott tillsammans har naturligtvis betydelse. Det går inte att bedöma en relations stabilitet utan att den varat en tid. Många länder har krav på att äktenskapet skall ha varat ett visst antal år.

Ofta ger samtal om barnlösheten, om inställningen till barnuppfostran, om den egna uppväxttiden och om hur man löser de praktiska funktionerna i familjen mer information om relationer i familjen än direkta frågor rörande äktenskapet. De sökande är ju väl medvetna om att frågan om

äktenskapets stabilitet är väsentlig för deras möjlighet att få medgivande att ta emot barn för adoption och kan därför önska förbigå eventuella problem i samlevnaden. Utredaren bör förvissa sig om att det är båda makarnas aktiva vilja att adoptera ett barn.

En bakgrund till de aktuella förhållandena kan komma fram genom samtal om tidigare eventuella äktenskap eller varaktiga förbindelser och vad dessa betytt för de sökande. Tidigare äktenskap kan vara adoptionshinder i en del länder, men hur man klarat en skilsmässa är också en värdefull upplysning och säger en del om de sökandes förmåga att lösa problem. Sådana samtal måste också föras med ensamstående sökande. Skälet till att en ensamstående person önskar adoptera i stället för att avvakta den möjlighet som kan finnas att ge barnet två föräldrar bör alltid tas upp. Det är också värt att minnas och diskutera med de sökande – oavsett om de redan har barn eller inte – att erfarenheter visar att ett barns ankomst kan bli en påfrestning på äktenskapet i stället för den sammanhållande länk makarna kanske förväntat sig. Det förutsätter att parterna har en trygg och säker relation till varandra för att klara en sådan situation.

Om någon av de sökande har barn förut, men inte själv har hand om dem, måste skälet till detta redovisas liksom vilken kontakt de sökande nu har med dessa barn. Här bör man också se på hur sökanden uppfyllt sina skyldigheter gentemot dessa barn och väga in det i bedömningen.

De barn som redan finns i hemmet har givetvis mycket stor betydelse för det tilltänkta barnets uppväxtmiljö. Dessa barns utveckling, relationer till föräldrar och syskon och inställning till en ny familjemedlem måste därför redovisas. Har familjen redan adoptivbarn skall det av utredningen framgå hur barnet anpassat sig till och har det i familjen.

Uppgifter om tidigare äktenskap och barn i tidigare relationer måste tas med i utredningen, även om dessa uppgifter kan innebära att vissa utländska kontakter inte är beredda att lämna barn till familjen.

Makarnas relationer till den närmaste släkten och omgivningen bör också redovisas. Umgås man med barnfamiljer? Har man goda relationer till grannar? Finns det någon i släkten eller umgängeskretsen som naturligt kommer att ställa upp för barnet vid händelse av sjukdom eller annat hos föräldrarna som gör att de behöver ett stöd utanför familjen?

Ensamstående

Enligt svensk lag kan en ogift person ensam adoptera ett barn. Utöver de överväganden som görs inför alla medgivanden måste man då det gäller en ensamstående även ställa krav på att sökanden har ett väl fungerande socialt kontaktnät, där barnet kommer att ingå och känna sig hemma. Det måste finnas personer i barnets närhet som är beredda att ställa upp om föräldern skulle bli sjuk eller av annan orsak inte kan vårda barnet under en viss tid. För barnets identitetsutveckling är det även viktigt att det får möjlighet till naturligt umgänge med personer av båda könen.

Marianne Cederblad fann vid sin genomgång av barn- och ungdomspsykiatriska journaler att barn till ensamstående föräldrar var klart överrepresenterade. Tolv procent av föräldrarna var ensamstående adoptivmödrar medan endast tre procent av alla som adopterade var ensamstående. Samtidigt noteras att barn över tre år vid ankomsten oftare kom till ensamstående adoptivföräldrar.

Den sökande bör också informeras om att det är endast ett litet antal utlandskontakter som är beredda att placera adoptivbarn hos ensamstående. De flesta väljer makar för sina barn då den möjligheten finns. Därför blir det oftast för något äldre barn eller barn med sjukdom eller funktionsnedsättning som man söker adoptivföräldrar bland ensamstående. De krav på flexibilitet, inlevelseförmåga och tålamod som måste ställas på den som skall få ta emot ett adoptivbarn blir därmed extra stora för den ensamstående som ensam skall orka med att ta hand om ett barn med kanske särskilt stora behov. Omgivningens inställning och beredskap att hjälpa till blir också extra viktig i dessa fall liksom möjligheterna till en barntillsyn.

De överväganden som redovisats i kapitlet Adoptivföräldrars ålder och i kapitlet Hälsotillstånd blir än viktigare att göra då den sökande är ensamstående. Möjligheterna till avlastning och vilopaus, till vissa natters ostörd sömn blir mindre för den ensamstående. Möjligheten att dela vardagsoron med någon med samma ansvar för barnet bortfaller också.

Samboende sökande

Enligt 4 kapitlet 4 § FB kan endast makar adoptera gemensamt. Då ena parten av ogifta samboende adopterar, blir denne ensam förmyndare och vårdnadshavare för barnet. Vid en separation har den andra parten ur juridisk synpunkt varken rättigheter eller skyldigheter gentemot barnet. Den som inte är adoptivförälder har inte underhållsskyldighet och inte heller rätt till umgänge med barnet. Barnet har arvsrätt endast efter den som adopterat det och dennes familj, det har dessutom inte möjlighet att få barnpension efter den part som inte har adopterat.

Är de sökandes önskan om barn uppriktig och väl underbyggd, torde principen att inte gifta sig få ge vika för barnets rätt till juridisk bindning till båda parter.

Om samboende par trots ovanstående information vidhåller sin ansökan om medgivande, måste utredningen givetvis fullföljas. Av utredningen skall framgå att familjen består av två samboende parter och vem av dem som avser att adoptera barnet. Barnets företrädare måste ges en korrekt information om hur ett barns ställning blir i det tilltänkta adoptivhemmet.

Man måste också i bedömningen av hemmets allmänna lämplighet väga in båda parter inställning till adoptionen oavsett vem som avser att adoptera och bådars beredskap att ställa upp för barnet. I praktiken torde det dock vara i det närmaste omöjligt att bli accepterad som ensam samboende adoptivförälder i något land. Ingen auktoriserad organisation har någon kontakt i annat land som accepterar att ta emot sådana ansökningar.

Homosexuella sökande

Enligt partnerskapslagen kan homosexuella personer som ingått partnerskap inte adoptera, varken som ensamstående eller tillsammans.

Regeringsrätten har i en dom 1993 - mål nr 6305-1992 - liksom underinstanserna och med hänvisning till där anförda domskäl - vägrat en homosexuell man medgivande. Länsrätten anförde i sin dom bl.a.:

“I kravet på gynnsamma uppväxtförhållanden måste inbegripas omgivningens attityder till familjebildningen. Utredningen om de homosexuellas situation i samhället framhöll i sitt betänkande att det existerar ett socialt förbud mot homosexualitet. Till grund för detta ‘förbud’ ligger bl.a. icke homosexuellas attityder och fördomar gentemot homosexuella. Inställningen till homosexualitet torde inte ha genomgått någon avgörande förändring sedan utredningen gjordes. Ett barn som växer upp i ett hem med ett homosexuellt föräldrapar kommer dagligen att konfronteras med dessa attityder. Barnet utsätts därigenom för avsevärd psykisk påfrestning.

Utländska adoptivbarn är överrepresenterade bland sökande till barnpsykiatrisk vård. I sin psykologiska utveckling har barnen att bearbeta det faktum att de lämnats bort av sina biologiska föräldrar. På grund av barnens bakgrund uppkommer ofta identitetsproblem, som förstärks om barnet har ett avvikande utseende. I psykologiskt hänseende har utländska adoptivbarn således en svårare situation. Att till detta lägga den psykiska påfrestning det innebär att växa upp med homosexuella föräldrar, innebär att risken för psykiska störningar hos barnet blir oacceptabel.“

Att få adoptera barn är varken en jämlikhetsfråga eller rättighetsfråga för vuxna. En adoption skall enbart ses från det lilla utsatta barnets perspektiv och dess möjlighet att få en så harmonisk uppväxt som möjligt.

NIA känner inte till något land som skulle acceptera att placera ett barn hos en homosexuell person.

Släktens inställning

En adoption berör inte endast de blivande adoptivföräldrarna utan även övriga familjemedlemmar och släkt som barnet kommer att ingå i. Släktens uppfattning om internationella adoptioner kan ibland förefalla ovidkommande för den som önskar adoptera ett barn fött utanför Sveriges gränser. Inga andra än föräldrarna har juridiskt ansvar och försörjningsplikt i förhållande till barnet. Släktens inställning måste ändå anses viktig. För barnet är det betydelsefullt att bli accepterat och älskat av mor- och farföräldrar och andra släktingar. Ibland kan den äldre generationen behöva tid att vänja sig vid tanken på att bli mor- eller farföräldrar till ett utländskt barn.

Barn med endast en adoptivförälder har till skillnad från de flesta barn rättslig anknytning endast till en släkt. Desto större betydelse måste man då tillmäta ett gott förhållande mellan adoptivföräldern, släkt och andra nära personer, dvs. förälderns nätverk.

Omgivningens attityder

Också den närmaste omgivningens attityder kan ha viss betydelse, särskilt då det gäller barn som har ett för svenska förhållanden ovanligt utseende. I samband med utredningen bör de sökande ges möjlighet att tala igenom vad eventuella fördomar och negativa attityder i omgivningen kan komma att innebära för familjen och hur man bäst skall kunna möta och balansera dessa. De sökande kan här behöva utredarens stöd för att hävda adoptionen som ett fullvärdigt alternativ till annan familjebildning samt att genom saklig information kunna möta uttalade fördomar mot t.ex. invandrare.

Man kan inte heller bortse från omgivningens attityder till den familj som vill adoptera. En i ett eller annat avseende avvikande och socialt isolerad familj kan knappast anses vara en lämplig miljö för ett adoptivbarn från ett annat land. Se även kapitlet Barnens bakgrund sid. 7.

Motiv för adoption

En av de centrala frågorna inför en adoption är motiven till adoptionen. Med utredaren som samtalspartner skall de sökande inte bara redovisa utan också granska och bearbeta de motiv som ligger bakom önskan att få adoptera ett barn.

Att adoptivföräldrarna känner sig trygga med sitt beslut och sina motiv till detta betyder mycket såväl för dem själva som för adoptivbarnet. Frågan om motiven till att man vill adoptera kan vara mer komplicerad än vad de sökande tidigare insett. Det kan synas så självklart att vilja ha barn, men får de sökande hjälp att gå närmare in på frågan kan den visa sig ha många bottenar och att svaren är både svårfångade och svårformulerade. Det är också viktigt att båda parterna i ett förhållande, var för sig, har en önskan att adoptera, att man inte ställer upp för den andres önskemål eller påverkas av förväntningarna från omgivningen.

Det finns flera anledningar att gå in på motivfrågan. Barnens företrädare i ursprungsländerna vill veta varför de sökande vill bli föräldrar till ett av "deras" barn. Vissa kontakter ber de sökande skriva ett personligt brev om varför de önskar adoptera ett barn från det landet. Bakom motiven för barnönskan ligger också förväntningarna på barnet och därmed kanske också något av svaret på hur man blir som förälder - vad är det man vill få av sitt barn, vilka krav - uttalade och outtalade - kommer att ställas på barnet?

En annan orsak till att frågan om motiv är viktig är de frågor från omgivningen makarna kan få både före och efter att ett adoptivbarn anlät till dem. Särskilt när de får möta negativa frågor och ifrågasättande kan det betyda mycket för föräldrarna att veta hur de kan besvara aningslösa frågor eller handskas med svåra situationer. Då är det viktigt att veta på vilken grund de tagit beslutet, inte minst den dag de har ett barn med sig som mycket väl förstår vad som sägs.

Föräldrarnas attityd till adoptionssituationen kommer att påverka barnets självkänsla och trygghet i sin situation. Även barnet kan en dag komma att ställa frågan: "Varför gjorde Ni detta egentligen?" De vuxnas svar och reaktioner kan hjälpa barnet att senare handskas med och på ett bra sätt klara av ifrågasättande situationer när det inte finns någon förälder till hands. Det viktiga är att de sökande själva gjort klart för sig sina egna motiv.

Tidpunkt för beslutet

Vid samtalen framkommer ofta helt spontant hur de sökande från visshet om barnlöshet arbetat sig fram till ett beslut att adoptera. I andra fall kan det finnas skäl att diskutera tidpunkten då adoptionsfrågan aktualiserats. Detta gäller särskilt beträffande äldre sökande. Såväl makar som ensamstående kan ha uppskjutit beslutet i årtal. Detta kan vara ett tecken på tveksamhet men också ett tecken på moget övervägande.

Ofrivillig barnlöshet

Ofrivillig barnlöshet utgör det vanligaste motivet för adoption. Orsakerna till barnlösheten och hur denna påverkat de sökande bör tas upp och även nämnas i den skriftliga utredningen. Om de sökande trots bekymmer med barnlöshet underlåtit att söka läkare, bör orsaken till detta beröras liksom frågan om de fortfarande hoppas på att själva få barn. Barnlöshet innebär ofta en svår påfrestning för individen och för äktenskapet. I enstaka fall kan barnlöshet vara ett symptom på konflikter och störningar i äktenskapet. Sådana svårigheter i samband med barnlösheten kan inte lösas genom ett adoptivbarns ankomst. Det är därför av vikt att ingående samtal förs med båda parter rörande barnlösheten, deras eventuella besvikelse och hur de bearbetat svårigheterna. Kanske har de även diskuterat andra alternativ såsom dagbarn, sommarbarn eller andra livsuppgifter. Om de sökande säger sig inte kunna leva utan ett eget barn, bör detta inte utan vidare tolkas positivt. Det kan utgöra ett symptom på en pressad livssituation, som barnet väntas förbättra och kan medföra alltför stora förväntningar på barnet. (Se även avsnittet Kunskaper om och erfarenhet av barn och ungdom sid. 36)

De medicinska möjligheterna att hjälpa ofrivilligt barnlösa par till graviditet har ökat väsentligt under de senare åren. Numera föds fler barn genom in vitro fertilisering (IVF) eller "provrörsbefruktning" (drygt 1000/år) än vad som adopteras från andra länder. Detta har bidragit till att det numera är färre som söker adoptivbarn än t.ex. på 1970 och 1980-talen. Ofta tar den medicinska behandlingen lång tid och många gånger har såväl de sökande själva som den behandlande läkaren i det längsta förhoppningar om att paret ska kunna få ett biologiskt barn. Detta gör att åldern på sökande av adoptivbarn också har blivit högre. Det är inte ovanligt att kvinnan uppnått eller närmat sig slutet av den fertila tiden innan makarna beslutar sig för att försöka adoptera ett barn.

Barnlöshet innebär ofta en svår påfrestning för individen och för äktenskapet. Det är viktigt att makarna kommit så långt i bearbetning av sin sorg över barnlösheten så att de kan välja att adoptera ett barn för dess egen skull. Det finns många barn som behöver familjer men vi får därför inte sänka kraven på de familjer som skall få medgivande att ta emot ett barn. De barn som flyttas från sitt ursprungsland måste så långt det någonsin är möjligt garanteras en trygg uppväxt i en familj som förbehållslöst kan ta till sig barnet oavsett familjens tidigare önskningsplaner.

Såväl adoption som assisterad befruktning kan av de sökande ses som osäkra metoder att nå målet - ett barn i familjen. Många vill därför hålla båda vägarna öppna. Man har svårt att välja bort ett av alternativen därför att man inte vill riskera att bli utan det efterlängtrade barnet. Detta måste utredaren också visa förståelse för. Att stå i kö för t.ex. IVF innebär ju inte heller en pågående behandling och utgör inte "risk" för en graviditet. Det utgör endast ett svagt hopp som många gånger är ställt flera år framåt i tiden. Under denna tid finns säkert kapacitet hos många sökande att helhjärtat gå in för en adoption. De sökande måste dock vara införstådda med att i och med att ansökningshandlingar om adoption sänds till ett annat land får inte försök att uppnå en graviditet sättas i gång; vid den tidpunkten måste man ha gjort sitt val.

Vill de sökande senare försöka få barn genom IVF bör detta inte ske förrän adoptivbarnet vuxit in i familjen och byggt upp en grundtrygghet som tål konkurrensen av ett syskon. Först då kan ett syskon bli en tillgång. De sökande bör dock informeras om att det finns länder som inte accepterar att de sökande står på väntelista för IVF för att komma i fråga för barn därifrån.

Inte bara föräldrarnas ork

En del sökande tror sig mycket väl orka med att få två barn samtidigt. De jämför kanske med dem som får tvillingar. Men ett biologiskt barn och ett adoptivbarn som anländer samtidigt eller som är jämngamla, är inte och kan aldrig bli tvillingar. Barnen har mycket skilda utgångslägen och därmed också olika behov. Det är därför inte i första hand de sökandes krafter och kapacitet man ifrågasätter, utan det är barnets krafter. Adoptivbarnet kan vara så undernärt ifråga om känslomässiga relationer att det inte orkar dela med sig av adoptivföräldrarna till ännu ett nyanlänt barn som ska växa upp i familjen. Adoptivföräldrarnas kapacitet kan inte kompensera den tid adoptivbarnet kan behöva få vara den som i första hand tillåts ta för sig av adoptivföräldrarnas uppmärksamhet.

Frivilligt barnlösa

Det förekommer att frivilligt barnlösa söker adoptivbarn. En del av dem säger sig föredra att adoptera redan födda barn framför att sätta flera barn till världen. En sådan inställning har ofta sina rötter i en livsåskådning och kan vara uttryck för en realistisk och positiv människosyn. Motiven kan dock här, som i andra sammanhang, vara dubbelbottnade. Det är naturligtvis tänkbart att en sådan inställning i ett och annat fall djupast har sin orsak i t.ex. en osäkerhet på det psykiska planet eller en bristande samhörighet mellan makarna. Det kan också ibland bero på att kvinnan är rädd för en graviditet eller förlossning. Kanske behöver hon professionell hjälp att bearbeta denna rädsla för att på ett sunt sätt kunna ta på sig föräldrarollen för ett biologiskt eller adopterat barn.

Ett barn kan känna även outtalade förväntningar och är inte dessa realistiska och i överensstämmelse med barnets behov eller vad barnet har förutsättningar att infria kan de ge upphov till störda relationer mellan barn och föräldrar såväl i småbarnsåldern som senare under barnets uppväxttid. Vid samtalen såväl med makar som med ensamstående måste utredaren vara lyhörd för om önskan att få barn bottnar i en förhoppning om att barnet skall lösa djupgående problem hos dem själva.

Det finns också en grupp sökande, med redan ganska vuxna biologiska barn, som frivilligt avstår från att föda ett barn för att i stället adoptera. De kanske har fostrat ett eller flera barn som har eller inom kort kommer att lämna hemmet. Makarna inser att de har såväl fysiska som psykiska och känslomässiga resurser att ta hand om ytterligare barn. Det är inte sällan bland dessa man finner de familjer som har känslomässig beredskap att ställa upp för ett barn med särskilt stora behov.

Planering av familjen

Hur planeras familjen? Vid samtal om hur de sökande planerar för adoptivbarn kommer man ganska naturligt in på övriga planer för familjen. Är det fråga om en barnlös familj, hoppas man kanske senare få flera barn – genom adoption eller genom att föda barn. Om de sökande kan få barn på biologisk väg, bör makarna uppmärksammas på att de bör undvika en graviditet tills adoptivbarnet hunnit anpassa sig till familjen. Av samma anledning bör inte heller medgivande lämnas till makar under tiden de försöker få biologiska barn genom insemination eller annan behandling för infertilitet. Varje barn – adopterat eller fött i familjen – bör få en möjlighet att växa in i familjen innan ett nytt barn konkurrerar om föräldrarna. De sökande måste därför bestämma på vilket sätt de önskar försöka få barn, genom adoption eller genom behandling för att få biologiskt barn. Skulle det visa sig att hustrun blir gravid sedan en adoptionsprocedur påbörjats innebär det att adoptionsproceduren måste avbrytas. Det innebär en mycket stor påfrestning för de sökande och det verkar också störande för adoptionsverksamheten utomlands. Adoptionsbeslut som inte går att häva kan ha fattats av utländsk domstol. För det speciella barnet innebär det också att dess vistelse på institution förlängs då en ny adoptionsprocedur måste startas.

Vid samtal om föräldrarollen kan det vara lämpligt att beröra den kommande ansvarsfördelningen mellan föräldrarna t.ex. vem som i olika situationer skall vara hemma från arbetet då barnet är sjukt och hur de skall dela på föräldraledigheten. I dessa frågor prövas bådadas engagemang, som är lika väsentligt för barnet. Adoptivbarnet får inte bara bli den enes angelägenhet.

Önskan om syskon

Önskan om syskon till barn i familjen, antingen dessa är adoptivbarn eller födda i familjen, uppges ibland som motiv för adoptionsansökan. Även detta motiv kan behöva diskuteras närmare.

Om ett barn i familjen redan känner sig isolerat eller saknar kamrater är det inte alls säkert att detta kan lösas med ett adopterat syskon. Det nya barnet kan ha sina egna problem med sig som snarare förvärrar än hjälper det befintliga barnet i dess situation. Det nya barnet kommer helt säkert att kräva mycket tid av föräldrarna, vilket gör att det barn som redan finns i familjen måste vara så tryggt i sin situation att det har råd att dela med sig på det sätt syskonet kan behöva. Ett barn kan aldrig användas att lösa ett annat barns eventuella problem. Man får inte glömma att syskonrivalitet är lika naturlig mellan adoptivbarn som mellan andra barn. Å andra sidan kan det vara lika värdefullt för adoptivbarn som för andra barn att få växa upp med syskon.

Det händer att makar som har ett eller flera barn med något funktionshinder önskar adoptera. I ett sådant fall får man inte bortse från de krav som härigenom kan komma att ställas på adoptivbarnet. Eftersom man aldrig kan garantera att det adoptivbarn som kommer är friskt, kan familjen komma att få ytterligare ett barn med behov av särskilt stöd. Som i alla ärenden måste föräldrarnas samlade kapacitet sättas i relation till den arbetsbörda de redan har och vad ännu ett barn i familjen kan komma att betyda för dem.

Hur snart bör barnet få syskon?

Det bör också uppmärksammas hur nära varandra i tiden två barn kan komma att anlända till en familj. Varje barn bör få en efter dess behov rundligt tilltagen tid att få vara yngst, eller åtminstone senast anlant, i familjen. Föräldrarna måste verkligen ha tid att ägna sig åt just det barnet, tills en emotionell trygghet vuxit fram som gör att barnet kan acceptera ett nytt syskon. För att det nya barnet skall få en så lugn och harmonisk start som möjligt i sitt nya hem måste det barn som redan finns där vara tryggt i sin position. Det går inte heller att bilda sig en uppfattning om lämpligheten av att placera ett andra barn i ett hem förrän det första kommit igenom sin anpassningsperiod. Äldre barn fordrar oftast längre tid att anpassa sig till en ny familj än ett spädbarn. Det bör förflyta minst två år och i många fall betydligt längre tid mellan varje barns ankomst till en familj. Detta gäller naturligtvis inte enbart adoptivbarn utan även om det fötts barn i familjen eller ett barn placerats där för familjevård.

Då medgivandet lämnas är det vanligtvis inte känt vilket barn som kommer till familjen och därmed inte heller vilka särskilda behov det barnet kommer att ha. Ett medgivande för ytterligare barn bör därför lämnas endast utifrån en övertygelse om att samtliga de barn som redan finns i familjen har en fast förankrad grundtrygghet och är väl anpassade till familjen och dess närmaste omgivning. De sökande har dock alltid rätt att få en utredning gjord och sitt ärende prövat av nämnden om de begär det.

Familjer i sorg

Familjer vars barn avlidit ansöker ibland om adoptivbarn. Många ansöker först sedan de noga övervägt sitt beslut. Det händer dock att föräldrarna i sin förtvivlan inte förmått bearbeta sin sorg utan ser en snar ankomst av ett adoptivbarn som enda möjlighet att fylla saknaden efter det förlorade barnet. Omgivningen kan också av omtanke och försök att mildra sorgen råda föräldrarna att skaffa ett annat barn. Råden kan ha kommit från nära anhöriga och vänner men även från personer som makarna haft kontakt med i samband med ett barns sjukdom och död såsom läkare, kuratorer eller präster. Situationen kan ställa utredaren inför den svåra uppgiften att söka förmå de sökande att avvakta en tidpunkt då ett adoptivbarn kan vara välkommet för sin egen skull, med både fel och förtjänster, och inte som ersättare för det förlorade barnet. Här är det viktigt att utredaren försökt sätta sig in i de sökandes situation.

Sorgen efter ett barn som dött kan en förälder antagligen aldrig riktigt komma över. Den kommer att finnas kvar mer eller mindre bearbetad. I dessa fall, liksom vid ofrivillig barnlöshet, är det viktigt att inse att en människa som talar om sin sorg kan ha kommit längre i sin bearbetning än den som låter säker och bekymmersfri. Det gäller för utredaren att försöka få en uppfattning om att de sökande kommer att kunna se det nya barnet som en egen individ med rätt till en egen plats i familjen och inte enbart till att fylla saknaden efter ett annat barn.

"Sorgen bor i hjärtat" är en skrift utgiven av Hjärtebarnsföreningen. I den skriver föräldrar som har barn eller haft barn med hjärtfel bl.a. om sorgen efter ett barn. Skriften kan vara till hjälp för utredaren vid förberedelserna inför samtal med föräldrar som förlorat ett barn.

Kunskaper om och erfarenhet av barn och ungdom

Enligt 25 § SoL får medgivande ges endast till den som har tillfredsställande kunskaper om barn och deras behov och är informerade om den planerade adoptionens innebörd. Detta kan synas vara en självklarhet. Många sökande kanske ändå inte satt sig in i vad en adoption där alla tidigare kontakter, vanor och levnadsförhållanden brutits innebär för barnet. Sökande som vill ta emot ett äldre barn måste naturligtvis ha kunskaper och insikter om vad detta innebär. (Se avsnittet Utländska adoptivbarn och deras speciella behov sid.7) Utredaren måste således i samtalet med de sökande ta upp sådana saker och kortfattat redogöra för hur de sökande har förberett sig inför adoptionen.

Adoptionsorganisationernas kursverksamhet är, som nämnts tidigare, ett bra hjälpmedel för de sökande att förbereda sig inför adoptionen. Det är dock utredarens uppgift att, oavsett om de sökande gått någon kurs eller inte, förvissa sig om att de har tillräcklig insikt om adoptivbarns behov och innebörden av adoptionen.

Vår inställning till barn och ungdom präglas i hög grad av våra egna barndomsupplevelser. Vid samtal om dessa frågor kommer man därför helt naturligt in på de sökandes egna upplevelser av barndom och ungdom och därmed också på deras förhållande till sina egna föräldrar. Harmoniska uppväxtförhållanden kan ofta ge trygghet i föräldrarollen; då finns det en närliggande och självupplevd förebild. Alla människor har både goda och dåliga erfarenheter från sin egen uppväxt och försöker som föräldrar ta vara på de positiva erfarenheterna av den uppfostran de fått. Makarnas uppfostringsideal bör ställas i relation till varandra. Om de är alltför olika bör utredaren givetvis ta upp vilka konsekvenser detta kan få för ett barn.

Åsikter om barn och barnuppfostran påverkas av egna upplevelser både som barn och som vuxen. Tidigare erfarenhet av arbete bland barn och ungdom kan ibland ge en större säkerhet inför föräldraansvaret, men de flesta föräldrar – såväl adoptivföräldrar som andra – får försöka inhämta kunskaper om barn på annat sätt. Samtal om vad föräldrarollen kan innebära medför lätt att man kommer in på andra föräldrar och deras barn. Den som inte själv har barn, har ibland lätt att kritisera andras sätt att uppfostra sina barn. Utredaren har då möjlighet att tala om de problem som möter föräldrar i ett samhälle så föränderligt som vårt. Det kan vara lättare att möta problemen om man är beredd på att de kan uppstå och vet var man skall söka hjälp i svåra situationer.

Adoptivföräldrar har ofta känslan av att det ställs mycket stora krav på dem från omgivningens sida. De sökande kan kanske behöva resonera om detta. Känslan av att det krävs av dem att de skall vara någon sorts idealföräldrar kan ibland vålla oro och få mindre lyckliga verkningar. Om föräldrarna accepterar kraven, överför de dem i regel även på barnet. Följden kan bli att barnet känner sig otillräckligt. För att kunna bli trygg och inge trygghet måste man kunna acceptera viss ofullkomlighet både hos sig själv och andra. En tolerant och förstående inställning till mänskliga avvikelser och problem skapar bättre beredskap att möta svårigheter på hemmaplan.

Har de sökande erfarenhet av barn, bör detta tydligt framgå av utredningen. Det gäller speciellt sökande som saknar egna barn. En kort beskrivning av vilket slags barnerfarenhet de har är väsentlig. Om de sökande redan har barn, är det viktigt att beskriva det barnets situation och om

möjligt tala med barnet. Barn som finns i familjen är i mycket ett svar på frågan hur de sökande är som föräldrar. Ibland kan det vara av intresse att tala med personal vid barnomsorgen där barnet är placerat eller dess lärare. Alla sådana kontakter måste naturligtvis tas i samförstånd med de sökande. Vuxna barn kan ha värdefulla uppgifter att tillföra utredningen. Även om de inte bor tillsammans med makarna kommer de oftast att bli en naturlig del av adoptivbarnets närmaste miljö.

Förväntningar på barnet

Förväntningarna spelar en viktig roll för hur man senare möter eventuella motgångar och svårigheter med barnet. Blivande föräldrar knyter alltid hopp och förväntningar till det väntade barnet. Förväntningarna kan skifta med behov och livsmönster inom olika kulturformer. Friska och starka barn har under hårda livsbetingelser varit nödvändiga för släktens fortbestånd. Svenska föräldrar är idag inte personligen beroende av barnen för sin egen existens och försörjning på äldre dar. Förväntningarna på barnen är nu mer beroende av rent känslomässiga önskningar om ett familjeliv och om nära och varaktiga relationer.

Det är naturligt att känna en viss osäkerhet inför ett så viktigt steg som att ta hand om någon annans barn. Prövningen av de egna resurserna i relation till uttalade önskemål kan hjälpa de sökande att få klarhet i vad de själva väntar sig att för egen del få ut av rollen som föräldrar. Det är viktigt att de blivande föräldrarna ser sambandet mellan förväntningarna på barnet och de egna resurserna och att de samtidigt får klart för sig att ingen förhandsbedömning om ett speciellt barns utveckling är möjlig. Det finns inga garantier för att man skall få ett "friskt och normalbegåvat" barn – varken när man föder barn eller när man adopterar. När det gäller små barn kan man konstatera barnets kön, observera dess utseende och hälsotillstånd just nu, men man kan inte säga mycket om framtiden. Många adoptivföräldrar har en rädsla för att deras barn inte skall bli helt och fullt accepterade av sin omgivning – på grund av att det ser annorlunda ut. Forskning har emellertid visat att de barn som blir mobbade inte främst blir det på grund av yttre egenskaper utan snarare på grund av inre osäkerhet. För att stärka självförtroendet hos barnet är det väsentligt att adoptivföräldrarna känner ett eget positivt intresse för barnets ursprung och föräldrarna i ursprungslandet och kan förmedla det till barnet.

“Vi önskar ett friskt barn“

Alla föräldrar önskar att deras barn skall vara friskt, men ingen kan någonsin få sådan garanti. Blivande adoptivföräldrar bör vara beredda på de vanligaste hälsoproblemen när barnet kommer, nämligen diarréer, luftvägsinfektioner och hudinfektioner.

De organisationer som förmedlar adoptioner försöker alltid få så mycket uppgifter som möjligt om barnet och dess hälsotillstånd innan de sökande tar ställning till om de vill adoptera ett visst barn. I de allra flesta fall föreligger ett läkarintyg från barnets ursprungsland. Organisationerna har även konsultläkare som hjälper till att tolka läkarintygen. Trots detta kan barnet ha någon sjukdom som inte tidigare upptäckts eller som det ådragit sig efter det att undersökningen gjordes. Ett fåtal barn är tydligen undernärda och lider såväl av vitamin- som proteinbrist. Många blivande adoptivföräldrar har hört talas om att undernäring tidigt i livet ger skador. Såväl svenska

som andra studier pekar på att dessa barn får en normal utveckling om de senare får god näringstillförsel och kommer till den stimulerande miljö ett adoptivhem förutsätts vara.

Undernäring under förskoleåldern kan leda till att barnet, då det i och med adoptionen får en god näringstillförsel växer hastigt och går in i en alltför tidig pubertet. Det förekommer särskilt hos flickor. Det är viktigt att föräldrarna är uppmärksamma på detta och söker läkarhjälp om tecken på alltför tidig pubertet skulle visa sig. Det är Centrum för adoptivbarns tillväxt och utveckling vid Akademiska Barnsjukhuset i Uppsala som genom forskning uppmärksammat detta problem och föreslagit en behandlingsmodell.

Det är viktigt att alla barn som kommer till Sverige för adoption genomgår en omsorgsfull medicinsk undersökning av barnläkare vid ett eller flera tillfällen i anslutning till ankomsten och en tid härefter.

Det är viktigt att de blivande adoptivföräldrarna får en realistisk uppfattning om de tidiga anpassningssvårigheterna och att man planerar för hur dessa problem skall klaras av. När barnet passerat den första anpassningsperioden i sitt nya hem och hemland, visar det sig att de allra flesta barnen är friska och utvecklas normalt.

“Vi önskar ett så litet barn som möjligt“

Det är naturligt att önska att barnet är så litet som möjligt då det kommer till adoptivföräldrarna. Ett sådant önskemål kan också vara ett uttryck för en realistisk bedömning av den egna kapaciteten. Det lilla barnet anpassar sig oftast lättare till en ny familj, även om vården av ett spädbarn som kanske är undernärt och lider av tarminfektioner kan vara både fysiskt och psykiskt påfrestande för föräldrarna.

Alltför snäva önskemål beträffande barnets ålder är inte heller praktiskt möjligt att uppfylla. Många länder har regler om att modern skall ha viss tid på sig att ångra sitt beslut att lämna barnet ifrån sig, denna tid kan vara upp till ett år. För hittebarn och övergivna barn gäller ofta att viss tid måste gå medan man söker efter föräldrarna till barnet. I många länder finns regler för att viss tid skall förflyta medan ett hem söks inom det egna landet. I en del länder tar själva adoptionsproceduren lång tid. I Indien är t.ex. ett halvårs handläggningstid i domstolen inte något ovanligt. Allt detta gör att barnet kanske hinner bli ett år eller mer innan det kan lämna sitt ursprungsland. De sökande kan naturligtvis ha önskemål om ett så litet barn som möjligt men måste ha en beredskap att ta emot ett barn som är omkring ett år.

Ofta är det en mognadsprocess hos blivande adoptivföräldrar att mer och mer tänka sig in i vilka barn som behöver föräldrar och därmed pröva sina egna möjligheter med tanke på vilken ålder på barnet man tror sig klara av. Utredaren måste därför vara beredd på att förutsättningslöst tala med de sökande om barnets ålder oavsett vad de först uppgivit som sitt önskemål. (Se även rubriken Barnets ålder sid 12)

Det är inte heller bara små barn som behöver adoptivhem. Genom att informera de blivande föräldrarna om att de något äldre föräldralösa barnen finns, och också behöver familjer, kan de sökande få tillfälle att tänka över om de kan ha möjlighet att ge ett litet äldre barn en plats i familjen.

Socialnämnden måste alltid pröva makarnas kapacitet gentemot de önskemål de har om barnets ålder och även skriva in den begränsning man anser befogad i beslutet om medgivande.

Det är också viktigt att de sökande verkligen själva står för att de önskar ett barn inom hela det åldersintervall som medgivandet anger. De sökande kan inte i sin ansökan till ett annat land göra en snävare begränsning i fråga om barnets ålder än vad medgivandet anger.

“Vi önskar ett äldre barn“

Det förekommer att sökande som hunnit en bit upp i ålder vill adoptera ett barn över småbarnsåldern för att inte ålderskillnaden mellan föräldrar och barn skall bli för stor. Det kan också röra sig om sökande som redan har barn som är något äldre eller sökande som av andra skäl anser sig ha kapacitet att ta emot ett äldre barn.

Ett äldre barn som omplaceras till ett nytt land och en ny kultur och som dessutom kan ha mer eller mindre traumatiska upplevelser bakom sig med flera separationer har ett exceptionellt stort behov av en stabil och störningsfri omgivning vilket kräver av de nya föräldrarna att de har stabilitet och ork utöver det vanliga.

Det är därför väsentligt att de sökande får klart för sig vad det kan innebära att ta emot ett äldre barn och att en grundlig bedömning sker av deras förmåga att ge ett sådant barn en god uppväxt.

Ibland önskar de sökande ett medgivande för ett barn i ålder mellan två barn som de redan har. Även detta ställer särskilda krav på familjen. Ibland kanske såväl blivande adoptivföräldrar som syskon har förväntningar på att det väntade barnet skall bli en lekkamrat till det barn som redan finns. Även sådana förväntningar måste utredaren ta upp och diskutera. Man bör upplysa de sökande om och få dem att förstå att det adoptivbarn de önskar sig kanske inte alls kommer att motsvara förväntningarna som större syskon eller lekkamrat åt ett annat barn i familjen. Adoptivbarnet kanske regredierar och blir en allvarlig konkurrent till det yngre barnet trots att man på grund av dess ålder kan tycka att det borde vara mera självständigt än det yngre. Det naturligaste är att det senast anlända barnet också är det yngsta i familjen. NIA har gett ut en skrift: "Adoption av äldre barn". Den kan vara av värde såväl för utredaren som för den som önskar adoptera ett äldre barn. (Se även rubriken Barnets ålder sid 12)

“Vi önskar två barn samtidigt“

Det kan finnas olika skäl till att de sökande önskar ta emot två barn samtidigt.

Oavsett vilket motivet är till denna önskan måste de sökande informeras om att då två barn placeras samtidigt i en familj så är det för att barnen redan har en relation till varandra som man inte vill bryta. I de allra flesta fall rör det sig om biologiska syskon.

Det har förekommit att familjer tagit emot två barn som inte varit biologiska syskon eller haft en tidigare relation, samtidigt eller nästan samtidigt. Erfarenheten har visat att detta sällan är positivt för barnen.

En del sökande som säger sig vilja ta emot två barn på samma gång har föreställningen att det kan vara enklare "eftersom barnen ju har varandra". Det är viktigt att informera dem om att det sällan är så. Det kan i stället komma att innebära mycket speciella svårigheter, t.ex. en komplicerad och intensiv rivalitet om dessa föräldrar som de nu äntligen fått. Omställningsperioden blir också i regel olika lång för barnen, eftersom de oftast är i olika åldrar och har olika erfarenheter.

Det är också viktigt att vara lyhörd för det samspel och den gemenskap som finns mellan barnen. Ofta har det äldre barnet i en syskongrupp tagit ett stort ansvar för det yngre. Det yngsta är därför tryggare och öppnare än det äldre. Utredaren bör förvissa sig om att föräldrarna har den insikt som behövs och är beredda att överta det ansvar som det äldre barnet burit för sitt syskon. Det äldre barnet måste få bli barn på nytt, vilket ofta är en arbetsam process för både föräldrar och barn.

För att ta emot ett syskonpar fordras särskilda kvalifikationer i form av inlevelseförmåga, uthållighet och styrka hos de blivande adoptivföräldrarna. Makarnas ev. höga ålder eller långa väntetid får naturligtvis inte vara avgörande vid bedömningen av deras lämplighet att ta emot två barn samtidigt.

Även om det kan vara ett komplicerat åtagande att ta emot flera barn på en gång, så är det viktigt att utredaren är öppen för möjligheten att det finns familjer som har sådan kapacitet och sådant stöd av sin omgivning att de kan klara av att ta emot syskon. Det är en realitet att det finns syskon som är i behov av nya föräldrar och som bör få möjlighet att växa upp tillsammans.

Utmynnar förslaget till beslut i att medgivande skall ges för två barn måste det också av utredningen framgå att bedömningarna gjorts med sikte på adoption av syskon. Medgivandet bör då utformas så det avser ett barn eller syskonpar.

Barn som det kan vara svårt att finna föräldrar till

De flesta organisationer får ibland förfrågningar om de kan finna föräldrar till barn med någon sjukdom eller någon funktionsnedsättning. Mycket få sökande tar dock själva spontant upp att de kan tänka sig ett barn med funktionsnedsättning. I vissa fall då utredaren finner att de sökande har kapacitet att klara ett barn med funktionsnedsättning kan det finnas skäl för utredaren att nämna att dessa barn liksom äldre barn finns och att de har behov av hem.

Utredaren får naturligtvis inte försöka påverka de sökande att åta sig en uppgift som de inte är beredda att ta på sig.

Det kan också hända att de sökande hört talas om ett visst barn, som någon organisation söker föräldrar till och som de därför önskar medgivande för.

Här gäller det för utredaren att – liksom vid önskemål om äldre barn eller två barn samtidigt – göra en bedömning av de sökandes kapacitet och hur väl grundad deras egen bedömning är. När det gäller placering av barn med funktionsnedsättning får de tilltänkta adoptivföräldrarna i regel ett sådant underlag från den förmedlande organisationen att de då kan diskutera närmare med t.ex. en läkare om vad ett viss funktionsnedsättning kan komma att innebära.

Referenser

Utredningen bör kompletteras med samtal med åtminstone ett par personer som de sökande själva vill hänvisa till. Referenterna bör vara personer som väl känner till familjen men någon av dem bör inte vara släkt med de sökande. Referenternas relationer till de sökande bör redovisas och helst även deras egen barnerfarenhet, eftersom det har betydelse vid värderingen av de upplysningar och åsikter som framförs om de sökandes förutsättningar för föräldraskap.

Om de sökande företer skriftliga referenser från dem de önskar åberopa bör utredaren komplettera dessa med ett samtal direkt med referenten. Referenten bör få klart för sig det medansvar han eller hon tar på sig då deras uttalande kanske faktiskt medverkar till att ett barn kommer till familjen. Utredaren bör därför kunna utgå ifrån att referenternas uttalanden är allvarligt övervägda och de kan då bli ett värdefullt komplement till bedömningen av de sökande. Barnets företrädare fäster stor vikt vid referenternas uttalanden bland annat därför att de kan tas till intäkt för att fler än utredaren ser med tillit på de sökandes förutsättningar som adoptivföräldrar.

Vissa utlandskontakter kräver skriftliga referenser av några personer utöver dem som hörts i samband med utredningen. Det kan vara bra att informera de sökande om detta. I vissa fall kan behov finnas att höra även andra referenter än dem de sökande uppger. Då måste detta tas upp med de sökande och deras tillstånd inhämtas. Går inte de sökande med på det, måste utredaren överväga hur angeläget det är att höra vederbörande och motivera det för de sökande. Sökandenas negativa hållning till referenser från vissa personer måste diskuteras med dem. Kan den bero på en önskan att dölja vissa omständigheter för utredaren? Misstänker utredaren detta, kan det möjligen vara skäl att ifrågasätta det lämpliga i att de får medgivande.

Den skrivna utredningen

Den skriftliga rapporten blir närmast en sammanfattning av allt det material som utredaren samlat in under utredningens gång. En avvägning måste här göras om vad som är väsentlig information för den som skall ta ställning till om medgivande skall lämnas. Utredningen är förutom underlag för socialnämndens beslut också en presentation av de sökande för den eller de personer, som skall överväga placering av ett barn hos dem utan att träffa dem. Rapporten måste därför ge en så klar bild som möjligt av sökandenas hela situation och för deras adoptionsplaner. De uppgifter en adoptionskontakt i annat land kan tänkas önska bör finnas med. Alltför knapphändiga utredningar ger ingen bild av familjen.

Sammanfattning

Under denna punkt skall en sammanfattning göras av utredningen där de skäl beskrivs, som talar för och emot att de sökande får det medgivande de anhållit om. Av sammanfattningen bör framgå vilken ålder på det tilltänkta barnet de sökande bedöms lämpliga för och skälen för det. Är förslaget att de skall få medgivande för syskon skall det av sammanfattningen framgå att de bedöms ha kapacitet att ta emot syskon. Det bör också framgå om de sökande bedöms ha tillfredsställande kunskaper om barn och barns behov liksom att de fått information om adoptionens innebörd. Utredaren bör underteckna utredningen efter sammanfattningen.

Förslag till beslut

Utredarens förslag till beslut av socialnämnden bör inte skrivas i själva utredningen utan på särskilt blad. Detta för att ett negativt förslag inte skall följa med utredningen i de fall socialnämnden ändå beslutat lämna sitt medgivande. Förslaget skall motiveras utifrån de uppgifter som kommit fram i samband med utredningen om de sökandes allmänna situation, deras kunskaper om barn och barns behov liksom deras förutsättningar att ge ett adoptivbarn god vård och fostran.

Vid sitt ställningstagande om medgivande skall socialnämnden i första hand beakta barnets intresse. Endast sådana sökande bör godtas som bedöms ha goda förutsättningar att erbjuda barnet en från alla synpunkter tillfredsställande uppväxtmiljö. Hänsyn till de tilltänkta adoptivföräldrarna får inte i något avseende gå före hänsynen till barnet. I de flesta fall torde det finnas skäl att begränsa medgivandets giltighet avseende barnets ålder, med hänsyn tagen till familjens kapacitet och lämplighet. Det är också viktigt för barnets företrädare i ett annat land att veta att medgivandet gäller för det barn de önskar föreslå familjen. Ett medgivande för två barn bör preciseras så att det gäller ett syskonpar som samtidigt skall komma till familjen.

I speciella fall kan det finnas anledning att begränsa medgivandet till att gälla för barn från ett visst språkområde. Detta gäller om en av makarna inte behärskar svenska språket men själv kommer från ett språkområde som det är möjligt att få adoptivbarn ifrån. Medgivandet bör då, om det avser ett barn med påbörjad språkträning, begränsas till att gälla för barn som har samma språk som den icke svensktalande adoptivföräldern.

De sökande som får ett medgivande bör informeras om att detta inte utgör någon garanti för att de kommer att få ett adoptivbarn. I sista hand är det alltid barnets företrädare i dess ursprungsland som beslutar hos vilken familj ett barn skall placeras.

I övrigt bör det i beslutet erinras om

- att medgivandet upphör att gälla om inte barnet tagits emot inom två år
- att de sökande är skyldiga att anmäla till socialnämnden om deras omständigheter ändras mer väsentligt under den tid medgivandet gäller
- att samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta skall inhämtas från socialnämnden sedan ett visst barn föreslagits för adoption av sökandena
- att medgivandet gäller för adoption med medverkan av svensk auktoriserad adoptionsorganisation, men att - om den sökande inte har för avsikt att anlita en sådan organisation - NIA skall pröva om adoptionsförfarandet är godtagbart innan barnet lämnar sitt hemvistland.

De sökande skall informeras om sin skyldighet att kontakta socialnämnden om deras förhållanden skulle förändras väsentligt under medgivandets giltighetstid. Sådana väsentliga förändringar kan vara graviditet, dödsfall eller allvarlig sjukdom inom familjen, separation, skilsmässa eller arbetslöshet m.m. (Om återkallelse av medgivande se sid. 49)

Enligt 30 § andra stycket SoL är det socialnämnden i de blivande adoptivföräldrarnas hemkommun som skall lämna medgivande.

Förslag att avslå ansökan om medgivande

Skulle det under utredningens gång stå klart att utredaren inte kan föreslå socialnämnden att de sökande skall lämnas medgivande, bör de sökande så snart som möjligt informeras om detta. Sökandena måste samtidigt underrättas om sin rätt att få sitt ärende prövat av socialnämnden, om rätt att anlita biträde och att få företräde inför nämnden liksom om de överklagningsmöjligheter som finns.

Det kan rent allmänt konstateras att många utländska adoptivbarn har betydligt mer långtgående behov än andra barn, särskilt under de första åren i Sverige och beroende på sin tidigare levnadssituation. Det betyder bl.a. att även oförvitliga och dugliga samhällsmedborgare kan vara mindre lämpliga som föräldrar till just dessa barn, trots att de kanske klarar ett naturligt föräldraskap utan några större problem.

Kvarstår tveksamhet om hemmets lämplighet av något särskilt skäl eller är tveksamheten av mer allmän natur och beroende på flera osäkra faktorer, vilka tillsammans ger en bild av hemmet som en mindre lämplig miljö för ett blivande adoptivbarn, bör utredaren som företrädare för barnet föreslå avslag på ansökan om medgivande. Det är viktigt att utredaren tydligt beskriver de omständigheter som gör att de sökande inte bör få medgivande. Ett beslut om att avslå ansökan om medgivande måste alltid vara motiverat.

Sökande som fått avslag på ansökan om medgivande eller som fått veta att utredaren kommer att föreslå nämnden att avslå ansökan kan ha behov av att under en tid ha kontakt med utredaren för att bearbeta den besvikelse som naturligt uppstår då de får visshet om att de inte kommer att få ta emot ett barn. Det är också naturligt om de sökandes besvikelse vänder sig mot utredaren som de ser som den som stoppat deras möjligheter att få det efterlängttade barnet. I sådant fall kan kanske kontakt förmedlas med någon annan, kollega eller familjerådgivning, för att de sökande skall få någon att tala med om sin besvikelse.

HEMUTREDNING DÅ BARNET ÄR KÄNT

Adoption av släktingbarn

Då ett par makar önskar adoptera ett släktingbarn eller annat barn från ett land som de har anknytning till, måste utredaren för de sökande betona vikten av att samtliga berörda parter, de blivande adoptivföräldrarna och de biologiska föräldrarna eller annan barnets företrädare i de fall

föräldrar inte finns, förstår vad en svensk adoption innebär. Det kan hända att föräldrarna i barnets hemland ser möjligheter för barnet att få en bra utbildning i Sverige men inte inser att en adoption i Sverige kan innebära att de inte längre har något inflytande över barnets framtid.

Är det tillänkta barnet släkt med den ena adoptanten eller kommer från dennes hemland, är det särskilt viktigt att betona att sedan adoptionen väl är genomförd är båda juridiskt lika starkt bundna till barnet. Om makarna fortfarande bor i Sverige vid en eventuell separation, kommer svensk lagstiftning att tillämpas angående vårdnad, underhåll, umgängesrätt m.m. Svenska myndigheter kommer att lägga vikten vid vad som då bedöms vara bäst för barnet, oavsett tidigare släktband eller ursprung. Detta måste alla inblandade vara införstådda med.

Föräldrabalkens regler

Adoption får inte användas som ett medel för att kringgå invandringsbestämmelserna. En adoption måste ha till syfte att etablera ett föräldra-barnförhållande med allt vad det innebär av livslånga bindningar mellan adoptanterna och barnet. Enbart en önskan att ge ett släktingbarn, eller annat barn, en uppväxt och en utbildning i Sverige kan inte godtas som motiv för adoption. Det framhålls i propositionen 1980/81:112 om samtycke och tillstånd till adoption att invandrarverkets inställning kan behöva inhämtas – även i fall då den som skall adopteras är under 18 år – om det finns anledning att misstänka att adoptionen syftar till att kringgå gällande invandringsbestämmelser. Det kan ibland förekomma att medgivande att ta emot någon för adoption sökes först sedan invandrarverket avslagit ansökan om uppehållstillstånd för den som adoptionen gäller. Detta kan tyda på att avsikten med adoptionen inte i första hand är att etablera ett föräldra-barnförhållande.

Om det redan av de uppgifter som föreligger vid medgivandeprövningen framgår att det saknas förutsättningar för adoption enligt föräldrabalken bör inte medgivande beviljas. Om medgivande ges skall socialnämnden nämligen på ett senare stadium av adoptionsproceduren fatta beslut enligt 25 § femte stycket SoL i frågan om adoptionsförfarandet skall fortsätta. Då skall prövas bl.a. om svensk lagstiftning följts och om det föreligger förutsättningar i övrigt för att adoptionen skall kunna genomföras. Om det från början brister i dessa förutsättningar måste det vara en fördel att redan genom den första prövningen kunna förhindra att adoptionsförfarandet över huvud taget sätts igång.

I de flesta av dessa fall torde de sökande inte ha för avsikt att anlita en svensk adoptionsorganisation för att genomföra adoptionen. De sökande måste upplysas om att de skall vända sig till NIA för att få prövat om de kan genomföra adoptionen. NIA skall då pröva dels om det finns skäl enligt LIA att genomföra adoptionen utan medverkan av auktoriserad organisation dels om förmedlingssättet i det andra landet är tillförlitligt.

Adoptionsbeslut i annat land

En adoption som beslutas av myndighet i ett annat land blir automatiskt giltig i Sverige om adoptanterna är medborgare i den stat där beslutet fattas, om inte barnet är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige. (Se 3 § I stycket IRA.) Finns ett sådant beslut innebär detta att adoptanterna, enligt lagen, inte behöver något medgivande enligt 25 § SoL innan de tar emot

barnet i sitt hem i Sverige. Barnet är ju adopterat med verkan i Sverige redan i och med det utländska adoptionsbeslutet. Även i dessa fall finns dock en skyldighet (se 6 § IRA) för svenska myndigheter att inte godta det utländska beslutet bl.a. om syftet med adoptionen är ett annat än att skapa det föräldra-barnförhållande som behandlats ovan.

Det kan också hända att makarnas hemlandsmyndigheter kräver någon form av utredning från adoptanternas bosättningsland. Socialnämnden bör då kunna hjälpa makarna med denna och bistå dem med rådgivning och annan förberedelse inför adoptionen. Makarna torde ha samma behov som andra blivande adoptivföräldrar att samtala om vad en adoption innebär för dem och för barnet. Det är inte heller säkert att det utländska adoptionsbeslutet hunnit fattas när makarna tar emot barnet i sitt hem och de är då skyldiga att ha ett medgivande. Förhållandena i dessa ärenden kan vara mycket skiftande. NIA står till tjänst med upplysningar rörande tillämpningen av IRA och rörande innehållet i utländsk lagstiftning.

Barn fött i Sverige av utländsk kvinna

Det förekommer i enstaka fall att utländska gravida kvinnor kommer till Sverige för att föda sitt barn och här lämna det för adoption. Information om socialnämndens uppgifter i sådana fall finns som bilaga. Socialstyrelsen har gjort en studie Nationella adoptioner i Sverige. Den omfattar 19 barn födda 1992 och är publicerad i Socialmedicinsk Tidskrift nr 4/5 1995.

Barn till flyktingfamiljer i Sverige

NIA har någon gång kontaktats när utvisningshotade föräldrar velat lämna sitt barn för adoption hellre än att ta det med sig tillbaka till det land de flytt ifrån. Dessa föräldrar är naturligtvis i en mycket pressad situation. Det gäller föräldrar som inte anser sig ha möjligheter att ge sitt barn en bra uppväxt. Socialtjänsten har ett ansvar att bistå även dessa föräldrar med råd och stöd när de befinner sig i Sverige.

Adoption av feriebarn

Det förekommer att makar önskar adoptera ett barn som varit hos dem under sommar- och julferier i ett eller flera år. Det finns ett antal ideella föreningar som förmedlar feriebarn från andra länder till svenska familjer. Socialstyrelsen har gett ut Allmänna råd för sådan verksamhet: Feriebarnsverksamhet för barn från utlandet SOSFS 1996:8 (S). I de allmänna råden framhålls att feriebarnsverksamheten klart skall skiljas från adoptionsverksamhet. Skulle ändå fråga om adoption uppkomma, skall familjen hänvisas till socialnämnden för handläggning enligt regler för internationell adoption.

Att feriebarnsverksamheten i de allra flesta fall är till fördel för barnen har framhållits från flera myndigheter i de länder barnen kommer ifrån. Så länge sådan verksamhet pågår lär det också vara ofrånkomligt att fråga om adoption uppstår i vissa fall. Familjer och barn knyter an till varandra och vill fortsätta att leva tillsammans. För många av dessa barn finns inte heller något annat alternativ till att växa upp på en institution än att bli adopterat av ferieföräldrarna. I de flesta fall är barnen så stora att hänsyn måste tas till deras önskemål.

I dessa fall kan familjen utredas med tanke på det kända barnet och den relation som redan uppstått mellan föräldrar och barn. Naturligtvis måste det principiellt ställas samma krav på dessa föräldrar som på andra som önskar adoptera. Men utredningen kan ta fasta på vad som är bäst för just det barnet. Viktigt är också att de sökande är förberedda på vad adoptionen på längre sikt kan komma att innebära för dem. Man kan inte bortse ifrån att dessa barn, som oftast levit flera år på institution, kan komma att få problem under sin uppväxt som inte kommer till uttryck under de begränsade tider de vistats hos familjen under ferierna.

Liksom i alla adoptionsärenden är det barnets företrädare i dess ursprungsland som i första hand har att ta ställning till om en adoption skall få komma till stånd eller inte. Alla ferie barn är inte övergivna, flera av dem har egna familjer och är inte tillgängliga för adoption. Det är viktigt att de sökande är införstådda med detta och inte försöker kringgå ursprungslandets regler och önskemål. Ferie barnen kommer oftast från länder i det forna östblocket. Dessa länder har strikta regler för adoption därifrån och dessa måste följas även vid adoption av ferie barn. Viktigt är att ferieföräldrarna inte behåller barnet utöver den tid som avtalats innan barnet kom till dem. Uppkommer fråga om adoption måste barnet i regel återvända till sitt ursprungsland medan frågan utreds och en adoptionsprocedur genomförs där.

Flera av de aktuella länderna kräver att adoptioner därifrån skall genomföras med hjälp av en svensk adoptionsorganisation. De sökande måste då anlita en sådan. Vill någon genomföra en adoption på egen hand skall vederbörande ansöka hos NIA om prövning av ärendet i vanlig ordning.

NIA:S PRÖVNING AV OM ADOPTIONSFÖRFARANDET ÄR GODTAGBART

Enligt 4 § LIA skall de som önskar adoptera ett barn från ett annat land anlita en svensk auktoriserad adoptionsorganisation.

Det finns dock undantag från denna regel. Det gäller vid adoption av släkting barn och då det finns andra särskilda skäl till att genomföra adoptionen på egen hand. Sådana särskilda skäl kan vara att de sökande är från landet i fråga eller i övrigt har en speciell anknytning till landet.

Vill någon genomföra en adoption på egen hand skall NIA pröva om adoptionsförfarandet är godtagbart. Denna prövning innebär såväl frågan om förmedlingssättet är tillförlitligt som om det finns sådana särskilda skäl som gör att en auktoriserad adoptionsorganisation inte behöver anlitas. Denna prövning görs först efter det att socialnämnden tagit ställning till den sökandes lämplighet som adoptivförälder och gett medgivande enligt 25 § SoL. NIA tillhandahåller blankett för ansökan om prövning av adoptionsförfarandet. Till ansökan skall medgivandet bifogas liksom andra handlingar sökanden önskar åberopa; det kan vara handlingar som styrker vederbörandes anknytning till det land de önskar adoptera ifrån.

SÖKANDE SOM BOR TILLFÄLLIGT I SVERIGE

Utländska medborgare, bosatta i Sverige, har rätt till hemutredning och medgivande på samma sätt som svenska medborgare. En förutsättning är dock att bosättningen i Sverige är så stadigvarande att de har en hemkommun i Sverige. Det är enligt SoL hemkommunen som har skyldigheter i dessa avseenden. För att kommunen skall anses vara hemkommun bör de sökande vara så bofasta att vederbörande är folkbokförda i kommunen.

Är de sökande endast tillfälligt bosatta i Sverige finns det särskild anledning att ta upp frågan om upprepade separationer för barnet. En flyttning från en ort till en annan eller från ett land till ett annat kan upplevas som ytterligare en separation för barnet om det redan hunnit etablera nära kontakter i sin omgivning. Hänsyn bör även tas till barnets språksituation. Kommer det att behöva påbörja inlärnin av svenska för att sedan bryta detta för att lära ytterligare ett språk kan det bli en belastning för barnet. Det kan finnas anledning att diskutera med de sökande om lämpligaste tidpunkten för att ansöka om adoptivbarn. Är en flyttning till ett annat land nära förestående kanske det lämpligaste är att vänta med adoptionsplanerna tills familjen flyttat till en mera stadigvarande bostadsort.

I utredningen i dessa ärenden måste familjens planer för den närmaste framtiden redovisas. Den utlandskontakt som överväger att föreslå makarna ett barn för adoption måste ha möjlighet att ta ställning till vad en snar flyttning kan innebära för barnet.

Det är också viktigt att de sökande har förvissat sig om att en adoption kommer att bli giltig eller möjlig att genomföra även i det land dit de har för avsikt att flytta.

SÖKANDE BOSATTA UTOMLANDS

Det förekommer att svenskar bosatta utomlands för kortare eller längre tid vänder sig till sin tidigare hemkommuns socialnämnd och anhåller om utredning och medgivande att ta emot ett barn för adoption.

I en del fall kan det vara ett villkor för de sökande att de har en social utredning och ett medgivande från en svensk myndighet för att de i sitt bosättningsland skall tillåtas ta emot ett barn för adoption. Barnets företrädare vill ha en garanti för att svenska myndigheter också kommer att ta ansvar för barnet.

Som nämnts tidigare skall socialnämnden i de blivande adoptivföräldrarnas hemkommun fatta beslut om medgivande. Innan socialnämnden fattar beslut i ärendet måste den således ta ställning till om kommunen skall anses som de sökandes hemkommun.

Anser socialnämnden att den inte har praktiska möjligheter att göra en hemutredning finns vissa andra möjligheter. I länder där adoption av utländska barn förekommer bör de sökande uppmanas att undersöka möjligheten att få en utredning gjord på samma sätt som landets egna medborgare får sina hemutredningar. De sökande bör således i första hand uppmanas att kontakta de sociala myndigheterna i bosättningslandet. I många länder saknas möjlighet att få en utredning gjord av

någon myndighet och de sökande bör då uppmanas att undersöka om International Social Service (ISS) har verksamhet i landet ifråga och kan bistå dem med en utredning. Man bör i dessa fall vända sig till ISS huvudkontor i Geneve (adress: ISS, 32 Quai du Seujet, CH-1201 Geneve).

Oavsett om kommunen kan anses som hemkommun eller inte är det inte något som hindrar att socialnämnden hjälper de sökande med en utredning om möjlighet därtill finns t.ex. under en tillfällig sommarvistelse i kommunen. För att göra en hemutredning måste utredaren dock ha möjlighet att träffa de sökande så många gånger och under sådana förhållanden att vederbörande kan gå igenom de punkter utredningen skall omfatta.

Anser socialnämnden att den har tillräcklig kännedom om familjen för att göra ett uttalande om dess lämplighet som adoptivfamilj finns det inte något formellt hinder för det även om kommunen inte är att anse som hemkommun och medgivande enligt SoL således inte kan ges. Kännedom kan nämnden ha fått genom att hemutredningen gjorts enligt ovan eller att familjen tidigare varit bosatt i kommunen och då varit i kontakt med socialnämnden. De sökande bör dock informeras om att de inte kan få adoptionsförmedling genom någon svensk adoptionsorganisation eftersom dessa endast får förmedla till den som har hemvist i Sverige och således har fått medgivande enligt SoL.

UNDERRÄTTELSE/KOMMUNIKATION

De sökande skall underrättas såväl om innehållet i utredningen i dess helhet som om förslaget till beslut. De skall också underrättas om sina möjligheter att yttra sig över utredningen liksom att få företräde inför nämnden innan deras ärende avgörs (52,54—55 §§ SoL). Se Allmänna råd från Socialstyrelsen 1994:3 Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, sid 101 f (omarbetas under 1998).

ÖVERKLAGANDE AV BESLUT

Avslår socialnämnden en ansökan om medgivande att få ta emot ett utländskt barn för adoption, kan de sökande överklaga detta beslut hos länsrätten (73 § SoL). Länsrättens beslut kan i sin tur överklagas hos kammarrätten. Har länsrätten gått emot socialnämnden kan socialnämnden naturligtvis överklaga beslutet hos kammarrätten. För prövning av kammarrätten fordras emellertid prövningstillstånd. Socialnämnden måste alltid i dessa ärenden se sig som representant för det okända barnet och sträva efter att barnet så långt det är möjligt garanteras att komma till ett ur alla synpunkter lämpligt hem.

Kammarrättens beslut överklagas hos regeringsrätten. Även för en sådan prövning fordras prövningstillstånd.

EFTER BESLUT OM MEDGIVANDE

Då de sökande fått medgivande att ta emot ett barn kan en fortsatt kontakt med utredaren bli ett stöd för dem vid fullföljandet av adoptionsplanerna.

De sökande skall ha ett utdrag ur protokollet som visar att de erhållit medgivande samt ett exemplar av utredningen för att förete för den organisation eller den utlandskontakt genom vilken de söker adoptivbarn. Skall de sökande anlita en svensk adoptionsorganisation bör de utöver protokollsutdraget få intyg om att de fått socialnämndens medgivande på tvåspråkig blankett som tillhandahålls av NIA. På blanketten måste samtliga de begränsningar som beslutet eventuellt innehåller finnas med, ålder på barnet samt om det gäller för ett barn eller syskonpar.

Sökande som önskar ansöka hos NIA om att få genomföra en adoption utan medverkan av svensk adoptionsorganisation bör få NIA:s blankett för en sådan ansökan.

Återkallelse av medgivande

Medgivandet är alltid tidsbegränsat till två år. Under de år som medgivandet gäller kan det naturligtvis inträffa något som gör att de sökande inte längre anses lämpade att ta emot ett barn för adoption. I 25 § SoL finns en bestämmelse om att de sökande är skyldiga att anmäla till socialnämnden om deras förhållanden förändras väsentligt under medgivandets giltighetstid. I propositionen 1996/97:91 Internationella adoptionsfrågor nämns som exempel på sådana förändringar: arbetslöshet, olika sjukdomar och förändringar i familjebilden.

Det är naturligtvis viktigt att de sökande informeras om denna skyldighet. Samtidigt är det förståeligt om de sökande har en tendens att bagatellisera de förändringar som kanske inträffar. De vill inte riskera sitt medgivande. Det kan vara lämpligt att utredaren har en överenskommelse med de sökande att de ska ta kontakt efter viss tid för att rapportera hur det går med adoptionsplanerna och om eventuella förändringar. Eventuellt kan man också be om en skriftlig bekräftelse på att inga större förändringar inträffat.

Då en anmälan om ändrade omständigheter görs måste genast en utredning göras för att utredaren och eventuellt socialnämnden skall kunna ta ställning till om förändringen har betydelse för det medgivande de sökande redan har.

Är förändringen av en sådan art att medgivande inte skulle ha lämnats om den inträffat innan beslutet om medgivande skall medgivandet återkallas.

Återkallelse kan även ske sedan ett barn anlant - innan adoptionen ägt rum - om det inte är till barnets bästa att vara kvar i familjen. Om detta sägs i propositionen 1996/97:91 Internationella adoptionsfrågor:

“Om barnet kommit i familjens vård och anlant till Sverige innebär detta att socialnämnden, i avvaktan på att i första hand finna en annan adoptivfamilj för barnet, måste ta hand om barnet och placera det på ett lämpligt sätt i enlighet med bestämmelserna om vård och omsorg i socialtjänstlagen och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.“

Ett beslut att återkalla ett medgivande kan överklagas hos länsrätten.

Är en rapporterad förändring i familjens förhållanden av en sådan art att den inte bedöms påverka det givna medgivandet bör detta noteras i familjens handlingar. Det måste vara möjligt för en

annan tjänsteman än den som gjort bedömningen att utläsa detta av akten i den händelse familjen skulle föreslås som föräldrar till ett visst barn då ordinarie handläggare inte är i tjänst.

Samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta

Enligt 25 § femte stycket SoL skall socialnämnden pröva om den skall ge sitt samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta sedan ett barn föreslagits familjen för adoption. Prövningen skall, enligt lagen, ske skyndsamt och senast inom två veckor från det att den eller de som vill adoptera kommit in med en anmälan.

Adoptionsorganisationerna får uppgifter om barnet och övrigt underlag från utlandet som behövs för att beslutet skall kunna fattas. Detta översänds sedan till de sökande som har att vända sig till socialnämnden med en anmälan om behov av beslut om samtycke till att adoptionsproceduren får fortsätta. Till anmälan skall de sökande föga de handlingar de fått genom organisationen som underlag för socialnämndens beslut. Organisationen skall tillsammans med handlingarna bifoga den blankett som beslutet skall antecknas på.

Det är viktigt att prövningen sker så snabbt som möjligt. Som regel torde de två veckor som lagen föreskriver inte behöva utnyttjas. I de allra flesta fall är det inte någon tveksamhet om att ge samtycke till att proceduren får fortsätta. De sökande är redan kända av socialnämnden, har fått sitt medgivande och kanske rapporterat viss förändring som inte bedömts inverka på deras lämplighet. Det är därför viktigt att kontinuerligt föra anteckningar i de sökandes akt om eventuella förändringar som familjen anmält och vilka överväganden som gjorts med anledning därav.

Beslutet att ge samtycke bör delegeras till tjänsteman, just för att det skall kunna fattas mycket snabbt (om delegation se Allmänna Råd från Socialstyrelsen 1994:3 Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, sid 107, som dock omarbetas under 1998). Lämpligast är att den socialsekreterare som gjort utredningen och som redan känner familjen har rätt att fatta beslut om samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta. Det är dock viktigt att det även finns andra personer på socialförvaltningen som kan fatta detta beslut i den händelse den socialsekreterare som haft kontakt med familjen inte är tillgänglig. Beslut att inte ge samtycke kan inte delegeras till tjänsteman men däremot till utskott (47 § SoL).

Enligt Haagkonventionen skall denna prövning gälla att det inte finns legala hinder för att genomföra adoptionen. Motsvarande beslut fattas i barnets ursprungsland varför socialnämnden inte behöver ta ställning till det landets lagstiftning. Socialnämnden skall ta ställning till att det inte föreligger legala hinder i Sverige. Kontroll skall göras om det föreslagna barnet överensstämmer med det medgivande de sökande har. Detta gäller naturligtvis i första hand barnets ålder, som skall vara angiven i medgivandet, men kan också gälla andra förhållanden. Eftersom Sverige inte har några restriktioner i fråga om vilka barn som får adopteras är det ställningstagandet i allmänhet enkelt. De sökande skall naturligtvis alltid själva ha tagit ställning till om de vill adoptera det föreslagna barnet. Socialsekreteraren måste förvissa sig om att så är fallet innan samtycke lämnas till att adoptionsförfarandet får fortskrida.

Haagkonventionen föreskriver i Artikel 16.2 att ursprungsstaten skall överlämna en rapport om barnet till mottagarlandet. Rapporten skall innehålla upplysningar om barnets identitet,

tillgänglighet för adoption, bakgrund, sociala miljö och familjehistoria samt om barnets och dess familjs sjukdomshistoria och barnets särskilda behov. Dessutom skall ursprungslandet överlämna bevis om att nödvändiga samtycken har erhållits och redovisa skälen för beslutet om placeringen. Däremot behöver handlingarna inte innehålla uppgifter om de biologiska föräldrarnas identitet eftersom det finns länder som förbjuder att sådana uppgifter lämnas ut. Socialsekreteraren bör förvissa sig om att dessa handlingar finns i ärenden som rör ett barn från ett konventionsland. Av de handlingar de sökande fått från adoptionsorganisationen framgår även om det är en konventionsadoption. Saknas något skall aktuell organisation uppmanas att komplettera handlingarna.

I de fall adoptionen beslutas i ett ursprungsland som också anslutit sig till Haagkonventionen, blir den automatiskt gällande i Sverige. Ursprungslandet ansvarar då för att erforderliga samtycken enligt det landets lagar föreligger. Har ursprungslandet i de handlingar som företes uppgivit att samtliga samtycken som erfordras också lämnats bör detta godtas.

Skall adoptionen beslutas i Sverige måste även reglerna enligt FB iakttas. När det gäller moderns samtycke föreskriver Haagkonventionen att det skall ha lämnats efter förlossningen medan FB föreskriver att det inte får lämnas förrän modern tillräckligt återhämtat sig efter nedkomsten. Enligt svensk praxis bör det ha gått minst sex veckor efter förlossningen innan ett samtycke till adoption från modern accepteras. Skall moderns samtycke ligga till grund för ett adoptionsbeslut hos svensk tingsrätt måste utredaren således kontrollera att samtycket är lämnat tidigast sex veckor efter barnets födelse. I de flesta fall torde dock adoptionen genomföras med samtycke av annan legal företrädare för barnet, då modern ofta lämnat sitt samtycke in blanco eller frångått vårdnaden långt tidigare än det blir aktuellt med internationell adoption. Skulle tveksamhet uppstå kan utredaren alltid vända sig till NIA för att få råd.

Även vid adoptioner från länder som inte anslutit sig till konventionen skall det göras en prövning av "huruvida svensk lagstiftning följts och om det föreligger förutsättningar i övrigt för att adoptionen skall kunna genomföras". Även i dessa fall måste således beaktas om moderns samtycke lämnats enligt FB:s regler i de fall detta skall ligga till grund för ett beslut om adoption vid svensk tingsrätt.

En prövning av om en förändring av familjens förhållanden skall påverka medgivandet måste göras omedelbart den kommit till nämndens kännedom. Om en sådan prövning inte sker förrän de sökande redan fått förslag om ett barn leder det till onödig tidsutdräkt såväl för de sökande som för barnet.

I lagen sägs också att den tid inom vilken ett samtycke skall lämnas får förlängas om synnerliga skäl föreligger. I Socialutskottets betänkande 1996/97:SoU 5 nämns att sådana skäl kan vara om anmälan måste kompletteras eller om socialnämnden i undantagsfall behöver inhämta ytterligare information i ärendet, t.ex. från NIA, eller inte kan få kontakt med de sökande. Synnerliga skäl får också anses föreligga om frågan inte kan delegeras därför att samtycke bör vägras. Att en viss tjänsteman inte är anträffbar eller kan handlägga ärendet kan däremot inte utgöra ett skäl för att förlänga handläggningstiden. Det måste alltid finnas någon i tjänst med behörighet att fatta beslut i dessa ärenden.

Socialekreteraren bör vid detta tillfälle ta kopia av samtliga handlingar rörande barnet för arkivering. Barnet skall som vuxen kunna vända sig till socialnämnden för att få ta del av dessa handlingar om vederbörande inte fått möjlighet att ta del av föräldrarnas handlingar (se vidare kapitlet Arkivering av handlingar sid.55).

Ges inte samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta skall nämnden eller behörigt utskott fatta beslutet. Detta torde i allmänhet leda till att det aktuella barnet måste föreslås en annan familj. Med utgångspunkt från barnets bästa kan ett barn aldrig förväntas vänta på att en familjs ifrågasatta lämplighet blir utredd, utan måste då erbjudas sökande där ingen sådan tveksamhet finns. Detta för att barnet skall få en familj så snart som möjligt.

Ett beslut att adoptionsförfarandet inte får fortsätta kan överklagas till länsrätten på samma sätt som socialnämndens beslut att inte ge medgivande att ta emot ett barn för adoption och skall således delges med besvärshänvisning. För prövning av kammarrätt krävs prövningstillstånd.

De sökande flyttar till en annan kommun

Som nämnts tidigare är det socialnämnden i de sökandes hemkommun som skall besluta om medgivande enligt 25 § SoL. Medgivandet gäller naturligtvis även om familjen flyttar till en annan kommun. De sökande bör ändå uppmanas att kontakta socialnämnden i sin nya kommun och visa sin utredning och sitt medgivande. Många gånger behöver de en komplettering av utredningen med uppgifter om de nya förhållandena att förete för den utlandskontakt dit ansökan sänts eller kommer att sändas. Det blir också socialnämnden i den nya kommunen som kommer att ta ställning till om adoptionsförfarandet får fortsätta då familjen föreslagits som föräldrar till ett barn. För att detta beslut skall kunna fattas så snabbt och smidigt som möjligt är det värdefullt att familjen är känd av socialnämnden där.

OM NÅGON TAR TILL SIG ETT BARN UTAN MEDGIVANDE

Medgivande från socialnämnden skall inhämtas innan man tar till sig ett barn. Skulle någon ta emot ett barn utan att ha fått medgivande måste nämnden ändå pröva frågan om medgivande kan lämnas eller inte. Nämnden bör i ett sådant fall även pröva frågan om den som tagit emot barnet skall polisanmälas (75 § SoL). Detta kan bli aktuellt då någon med avsikt underlåtit att söka medgivande eller fått avslag på ansökan om medgivande men ändå tar till sig ett barn.

Finner socialnämnden att den inte kan lämna medgivande enligt 25 § SoL till den som redan har ett barn hos sig skall barnets vårdnadshavare underrättas om detta. Det är vårdnadshavaren eller den myndighet i barnets ursprungsland som har ansvar för barnet som i första hand kan besluta att en omplacering av barnet skall ske.

Socialnämnden måste också beakta om det kan finnas skäl att anmäla behov av förmyndare eller god man för barnet. Det kan kanske finnas skäl att förordna en god man för barnet i avvaktan på att man kan få klarhet i vem som är vårdnadshavare för barnet och dennes ställningstagande inför uppgiften om att den familj som tagit barnet till sig inte fått svenska myndigheters medgivande att ta hand om barnet. God man skall då besluta var barnet skall vistas under denna tid. Eventuellt

omhändertagande enligt LVU sker på samma sätt som då det gäller andra barn, alltså om det kan antas att behövlig vård inte kan ordnas med samtycke av vårdnadshavaren.

Angående förordnande av god man se Socialstyrelsens meddelandeblad nr 11/92 Utomnordiska barn och ungdomar som kommer till Sverige utan vårdnadshavare.

DÅ BARNET ANLÄNT

De sökande skall anmäla till nämnden så snart ett barn anlänt till deras hem (38 § SoF). Uppgift om barnet skall tas upp på den förteckning över barn i familjehem eller annat enskilt hem inom kommunen som socialnämnden har skyldighet att föra (40 § SoF) på formulär fastställt av SoS.

Folkbokföring

Adoptivföräldrarna skall inom en vecka efter barnets ankomst låta folkbokföra barnet. Barnets pass gäller som legitimation.

Folkbokföringen innebär att barnet har rätt till sociala förmåner. Adoptivföräldrar har rätt till föräldrapenning i samma utsträckning som biologiska föräldrar för barn under tio år. Barnbidrag utbetalas utan ansökan. Ensamstående adoptivföräldrar får ett särskilt bidrag efter ansökan hos försäkringskassa, som också lämnar information om föräldraförsäkringen.

Läkarundersökning

Adoptivföräldrarna bör redan innan barnet anlänt beställa tid för läkarundersökning på barnläkarmottagning så att barnet kan undersökas inom 14 dagar efter ankomsten. Läkarundersökningen sker enligt anvisningar från SoS, SOSFS 1989:20. Först sedan denna läkarundersökning är gjord bör barnet besöka BVC.

Uppföljningsrapport

Då barnet vistats i hemmet i ca sex månader bör en uppföljningsrapport göras på särskild blankett. Denna rapport är avsedd för barnets företrädare i ursprungslandet och bör ge en fyllig bild av barnets utveckling och anpassning i sitt nya hem. Det finns skäl för ganska täta kontakter mellan nämnden och de blivande adoptivföräldrarna den första tiden efter barnets ankomst. Ibland kan denna rapport i tiden sammanfalla med socialnämndens yttrande till tingsrätten som skall besluta om adoption (jfr sid 55). Uppföljningsrapporten bör dock skrivas även om barnet blivit adopterat enligt svensk lag dessförinnan. Uppföljningsrapporten skall överlämnas till föräldrarna för översättning och vidarebefordran till den organisation som förmedlat barnet eller till utlandskontakten.

En del utlandskontakter kräver ytterligare uppföljningsrapporter. De blivande adoptivföräldrarna får ofta förbinda sig att sända ett visst antal rapporter till utlandskontakten. Föräldrarna bör stödjas i detta, och få bistånd av socialarbetaren i mån av dennes tid och möjlighet. I en del fall blir det nödvändigt att framhålla vikten av adoptivföräldrarna uppfyller gjorda åtaganden mot utlandet. De allra flesta barnen har en företrädare i ursprungslandet som är intresserad av hur det

går för barnet. På lång sikt kan rapporteringen också påverka om flera barn skall ges möjlighet att komma till Sverige genom den kontakten.

De sökande bör också uppmanas att fullfölja ev. åtaganden att till ursprungslandet sända beslut om adoption.

Aktiv bevakning av adoptionsbeslut

Adoptioner beslutade i ett land som anslutit sig till Haagkonventionen gäller i Sverige utan ytterligare beslut. Detta gäller t.ex. adoptioner från Ecuador, Polen och Rumänien.

I övriga fall måste socialarbetaren aktivt bevaka att barnet blir adopterat. Detta är viktigt då barnet så länge adoptionsprocessen inte är avslutad saknar familjerättslig anknytning till de blivande adoptivföräldrarna.

Adoption av ett utländskt barn kan ske på i princip två sätt. I många fall genomförs en adoption i barnets ursprungsland. I andra fall lämnar barnet sitt hemland efter medgivande från föräldrar eller annan legal företrädare. Beslut om adoption som kan jämföras med adoption enligt svensk lag (s.k. stark adoption) som meddelats i ett land som inte anslutit sig till Haagkonventionen kan godkännas av NIA att gälla i Sverige (3 § andra stycket IRA). I övriga fall genomförs adoptionen vid svensk tingsrätt.

En ansökan hos tingsrätt om adoption skall innehålla skälen till adoptionen och en försäkran om att det inte från någon sida har lämnats eller utlovats ersättning eller avtalats om bidrag till barnets underhåll. Ansökan skall undertecknas av båda makarna.

Till ansökan skall bifogas hemortsbevis för adoptanterna liksom personbevis för adoptanterna och för barnet. Dessa handlingar fås från lokala skattekontoret. Dessutom skall bifogas handlingar från barnets ursprungsland som utvisar att nödvändiga samtycken till adoptionen finns.

Hemorts- och personbevis får inte vara äldre än tre månader vid tidpunkten för ansökan.

En ansökan till NIA om godkännande av ett utländskt adoptionsbeslut skall innehålla skälen till adoptionen samt en försäkran om att det inte från någons sida har lämnats eller utlovats ersättning eller avtalats om bidrag till barnets underhåll. Ansökan ska undertecknas av båda makarna. Ansökan ställs till NIA, Box 22086, 104 22 Stockholm. NIA tillhandahåller blankett för ändamålet.

Till ansökan till NIA fogas personbevis för de sökande och för barnet, medgivande från socialnämnden att ta emot barnet liksom socialnämndens samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta och det utländska adoptionsbeslutet (på originalspråket – NIA kan senare komma att begära översättning.)

Adoptionskostnadsbidrag

Då adoptionen är klar kan adoptivföräldrarna ansöka om adoptionskostnadsbidrag, som är 24 000 kronor, hos försäkringskassan. För att bidraget skall utgå krävs att barnet inte fyllt tio år då adoptivföräldrarna fick det i sin vård samt att adoptionen beslutats vid svensk tingsrätt, godkänts av NIA eller är en konventionsadoption.

Yttranden i adoptionsärenden

Socialnämnden är remissinstans för tingsrätterna i adoptionsärenden, 4 kap 10 § FB. Har socialnämnden tidigare beslutat såväl om medgivande som om att adoptionsförfarandet får fortsätta och har nämnden sedan barnet anlänt till familjen följt dess utveckling och lämnat föräldrarna "behövligt stöd", som det uttrycks i SoF, bör det inte föreligga någon tveksamhet hos nämnden att sedan tillstyrka adoptionen. Yttrandet till tingsrätt bör avges så snart som möjligt eftersom barnet fram till dess adoptionsbeslutet föreligger saknar familjerättslig anknytning till de blivande adoptivföräldrarna.

Medborgarskap

Utländska adoptivbarn får automatiskt svenskt medborgarskap genom adoptionen under förutsättning att någon av adoptivföräldrarna är svensk medborgare och barnet inte fyllt 12 år. Detta gäller alla ärenden där en tingsrätt fattar beslut om adoption, och ärenden där NIA beslutar godkänna en utländsk adoption liksom vid adoption enligt Haagkonventionen. Har adoptivföräldrarna ett annat medborgarskap än svenskt bör de naturligtvis se till att barnet får detta medborgarskap.

I vissa fall behåller barnet även sitt ursprungliga medborgarskap, i andra fall förlorar barnet detta medborgarskap eller finns möjlighet att bli befriad från det. Den organisation som förmedlat adoptionen kan ge föräldrarna mera upplysningar om detta.

Arkivering av handlingar

Socialnämnden får uppgifter om adoptivbarnet i samband med prövningen av tillstånd till att adoptionsförfarandet får fortsätta. Dessutom har organisationerna ansvar för att socialnämnden får kopior av de handlingar adoptivföräldrarna får i syfte att fullfölja adoptionen i Sverige. Samtliga dessa handlingar skall arkiveras hos socialnämnden. Enligt 62 § 2. SoL är handlingar som "som kommit in eller upprättats i samband med utredning om adoption" undantagna från regeln om gallring av personakter hos socialnämnden.

Syftet är att samtliga handlingar om barnets ursprung och levnadsförhållanden före ankomsten till adoptivfamiljen arkiveras på ett ställe. På detta sätt blir det möjligt för barnet att senare, kanske som vuxen, vända sig till socialnämnden för att få del av dessa handlingar i den händelse familjens egna handlingar förkommit eller om adoptivföräldrarna, all information till trots, har dolt någonting för barnet.

Ändring av födelsedatum

Det kan förekomma att man har starka skäl att misstänka att adoptivbarnets uppgivna ålder inte stämmer med dess biologiska ålder. Finns det starka skäl att tro att ålderskillnaden är så stor att den har en verklig betydelse för barnet kan adoptivföräldrarna ansöka om ändring av födelsedatum. Ansökan om ändring av födelsedatum bör inte göras förrän barnet varit en tid i adoptivhemmet. Att barnet verkar yngre än uppgiven ålder kan bero på att det fått otillräckligt med näring och stimulans. Ett barn med en sådan bakgrund återhämtar sig ganska snabbt såväl i tillväxt som i utveckling då det kommer till en gynnsammare miljö.

Ansökan om ändrat födelsedatum bör inte heller göras förrän adoptionen är genomförd i Sverige. Detta för att barnets födelsedatum på handlingarna från ursprungslandet och adoptionshandlingarna i Sverige skall överensstämja. Ändring av födelsedatum bör inte heller ske om det saknar betydelse för barnet. Sålunda bör ändring av födelsedatum i regel innebära ändrat födelseår, och göras därför att det har betydelse för barnet att tillhöra en annan åldersgrupp. En rättelse av en registrerad födelsetid brukar inte göras om inte diskrepansen mellan denna och bedömd ålder är minst vad som anges nedan.

Bedömd ålder	Diskrepans till registrerad ålder
0-2 år	6 mån
2-9 år	12 mån
9-18 år	24 mån

Undantag från detta kan dock göras då man med säkerhet vet att barnet har en annan födelsedag än den officiella och man har kännedom om den riktiga födelsedagen.

Ansökan om ändring av barnets födelsedatum görs till den lokala skattemyndigheten. Till ansökan bör läkarutlåtande bifogas. Socialstyrelsen har utfärdat allmänna råd i frågan: Medicinsk åldersutredning av invandrarbarn och adoptivbarn SOSFS 1993:11 (M och S)

Tillägg eller ändring av namn

Adoptivbarnen har som regel fått ett eller flera förnamn i sitt ursprungsland. Den svenska namnlagen medger att man vid ett tillfälle genom anmälan till skattemyndigheten lägger till ytterligare namn. Har barnet mer än ett namn kan man utesluta eller byta ut ett eller flera av dessa namn. Man måste dock alltid behålla minst ett av de ursprungliga namnen. Patent- och registreringsverket kan ge tillstånd till ytterligare namnändringar än de som kan göras genom anmälan till skattemyndigheten.

Vid samtal om tillägg av eller utbyte av namn bör utredaren göra adoptivföräldrarna uppmärksamma på vad namnet kan betyda för barnets identitet. Generellt kan sägas att adoptivföräldrarna bör rådask att låta barnet få behålla de namn de fått av sina biologiska föräldrar eller annan företrädare i ursprungslandet medan adoptivföräldrarna kan lägga till ytterligare namn.

I samband med adoption vid tingsrätt får adoptivbarnet adoptivföräldrarnas efternamn. Har adoptivföräldrarna olika efternamn får barnet adoptivmoderns namn om adoptivföräldrarna inte anmäler något annat i sin adoptionsansökan. Har makarna gemensamma barn sedan tidigare får dock adoptivbarnet det efternamn som det yngsta syskonet har. Domstolen kan tillåta att barnet behåller sitt tidigare efternamn. Ett adoptivbarn som har bytt efternamn kan före efternamnet som mellannamn bära sitt tidigare efternamn. Har adoptivföräldrarna olika efternamn kan barnet bära den ena förälderns namn som efternamn och den andres namn som mellannamn.

När en utländsk adoption godkänns av NIA medför detta dock ingen ändring av barnets efternamn. Namnändring sker i dessa fall genom anmälan till skattemyndigheten.

Eventuell omplacering av utländskt adoptivbarn

Då ett utländskt adoptivbarn anlant till en familj skall socialnämnden lämna adoptivföräldrarna det stöd och annan hjälp som de behöver (26 § SoL och 39 § SoF). Socialnämnden har i dessa ärenden exakt samma ansvar som då det gäller barn placerade i familjehem tills dess adoptionen är klar i Sverige.

Finner den tjänsteman socialnämnden utsett att hålla kontakt med hemmet att barnets förhållanden inte är tillfredsställande, måste erforderliga åtgärder vidtas. Förbättras inte förhållandena genom råd och stöd till familjen, kan det bli aktuellt att omplacera barnet. En sådan omplacering sker på samma sätt som inom familjehemsverksamheten. Socialnämnden har ansvar för detta i samma utsträckning som den har ansvar för alla barn inom kommunen.

Är barnet ännu inte adopterat måste socialnämnden återkalla medgivandet och söka efter ett annat adoptivhem. För kontakt med barnets ursprungsland, för att informera om omplaceringen och eventuellt få nya adoptionshandlingar därifrån, bör socialnämnden ta kontakt med den svenska organisation som lämnat adoptionshjälpen eller, om inte sådan finns, med NIA.

Se i övrigt Allmänna råd från Socialstyrelsen 1982:2 Familjehem och 1986:5 Barn & unga i familjehem.

STÖD TILL ADOPTERADE OCH DERAS FAMILJER

Socialtjänstlagens bestämmelser

Socialnämnden skall medverka till att barnet får "god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden" genom att lämna de blivande adoptivföräldrarna "råd, stöd och annan hjälp som de behöver" (26 § SoL). För att kunna göra detta "bör socialnämnden se till att den genom personliga besök av särskilt utsedda representanter för nämnden och på annat lämpligt sätt fortlöpande håller sig väl förtrogen med förhållandena i hemmen och ger dessa behövligt stöd" (39 § SoF). I de allra flesta fall torde det lämpligaste vara att samma befattningshavare som gjort utredningen innan barnet anlant till familjen blir den "särskilt utsedda representant" som sedan håller kontakt med hemmet efter det barnet kommit och fram till dess att adoptionen är slutgiltigt genomförd i Sverige. Undantag från detta kan behöva göras i de fall då utredaren varit tveksam

till om familjen borde få ta emot ett barn och kanske föreslagit avslag på ansökan om medgivande. Det kan också behöva göras om utredaren och de sökande av någon anledning inte fått god kontakt med varandra, vilket kan försvåra ett samarbete sedan barnet kommit.

Den som upprätthåller kontakten med familjen kan lämna information om vart adoptivföräldrarna skall vända sig både rörande barnets hälsa och utveckling och när det gäller juridiska och andra formella frågor.

Föräldrar som tagit emot lite äldre barn kan behöva diskutera hur de lämpligast planerar barntillsyn och skolgång för barnet. Föräldrarna bör uppmanas att i god tid ta kontakt med daghem eller fritidshem och skola för att planera barnets inplacering i lämplig grupp och klass. I de fall föräldrarna inte alls förstår barnets språk och inte heller har någon i sin omgivning som gör det kan de behöva hjälp med att komma i kontakt med någon, som barnet kan tala med på sitt språk, för att få annars obegripliga saker förklarade.

Adoptivföräldrarna kan också behöva tala med utredaren om vad de fått veta om barnets bakgrund och hur de skall hantera den informationen. Vikten av att skriva ned och spara all tillgänglig information bör betonas för adoptivföräldrarna. Det är så lätt att glömma detaljer och därför värdefullt att skriva ned så mycket som möjligt då det senare kan komma att vara av betydelse för den adopterade att få ta del av. Adoptivföräldrarna bör också uppmärksammas på att de kan komma att få frågor om barnets bakgrund och varför det lämnats för adoption även av främmande människor. Adoptivföräldrarna bör ha tänkt igenom vad de vill svara på sådana frågor inte minst med tanke på barnets integritet. Det kan vara bra att ha svar till hands för att undvika att situationen blir spänd och oroande för barnet.

Enligt socialtjänstlagen är det den socialnämnd som lämnat samtycket till att adoptionsförfarandet får fortsätta som skall hålla kontakt med familjen sedan barnet anlant. Har familjen flyttat till en annan kommun är det dock naturligt att komma överens med den nya hemkommunen om att den övertar kontakten med familjen. Familjen bör då underrättas om detta.

Enligt 12 § SoL skall socialnämnden tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om adoption har avgjorts. Denna skyldighet är inte tidsbegränsad utan föreligger till dess adoptivbarnet uppnått vuxen ålder.

Socialnämndens stöd måste naturligtvis ske i samarbete med andra samhällsinstitutioner som kommer i kontakt med familjerna. Barnavårdscentralerna (BVC) har här en viktig uppgift. Inom flera landsting har BVC särskilda träffar med blivande adoptivföräldrar liksom program för att stödja familjerna sedan barnet kommit.

Föräldragrupper för adoptivföräldrar har på vissa platser visat sig vara mycket värdefulla. Öppen förskola som någon dag i veckan endast tar emot adoptivbarn och deras föräldrar ger en möjlighet för adoptivföräldrar att träffas och dryfta sina ibland speciella frågor liksom att knyta kontakter som kan visa sig värdefulla under barnens uppväxttid.

Utredaren bör vid kontakten med familjen efter barnets ankomst informera om de möjligheter som finns på orten att få kontakt med och stöd från olika instanser. En sådan information bör företrädesvis vara skriftlig så att adoptivföräldrarna har möjlighet att ta fram den när de själva känner behov av att ta ytterligare kontakter.

Kunskap om adopterade finns på många håll

Centrum för adoptivbarns tillväxt och utveckling

Vid Akademiska Barnsjukhuset i Uppsala finns ett "Centrum för adoptivbarns tillväxt och utveckling", med speciell inriktning på utvecklingsrubbingar efter tidigare undernäring och sjukdomar.

Centrets målsättning är att förbättra omhändertagande av utlandsfödda adoptivbarn genom

1. Att dokumentera tillgänglig kunskap genom att upprätta ett bibliotek och en databas
2. Att utveckla ny kunskap genom forskningsprojekt inom angelägna områden, t.ex. rörande orsaken till tidig pubertetsutveckling hos vissa adoptivbarn samt riskfaktorer för störd psykologisk anpassning under uppväxtåren.
3. Att ge råd, stöd och utbildning till adoptivföräldrar, adoptionsföreningar och professionella grupper.
4. Att utveckla referensmottagningen för adoptivbarn och -ungdomar vid Akademiska Barnsjukhuset, i första hand för sjukhusets upptagningsregion.

Adoptionsrådgivningen

I Stockholm och i Göteborg finns privata adoptionsrådgivningar. Dessa består av personer med stor erfarenhet av adoptivbarn och deras uppväxt. Till adoptionsrådgivningarna är såväl socialarbetare som psykologer och logopedier knutna. Verksamheten inriktas på Konsultation, Rådgivning, Utbildning och Terapi - förkortat till KRUT. Adopterade och deras föräldrar kan vända sig direkt till adoptionsrådgivningarna för rådgivning och terapi. Adoptionsrådgivningen ordnar ibland seminarier för socialarbetare, psykologer m.fl. från hela landet. Yrkesverksamma inom olika professioner kan också vända sig till Adoptionsrådgivningen för konsultation i ärenden rörande utländska adoptivbarn.

Kontakt med andra adopterade

Jourhavande adoptionskompis

Det finns en jourtelefon för adopterade: Jourhavande adoptionskompis. Verksamheten har kommit till på initiativ och med stöd av ett par av adoptionsorganisationerna. Telefonen bemannas av adopterade som fått viss utbildning av Adoptionsrådgivningen som också fungerar

som handledare. Röda Korsets "Jourhavande kompis" har stått modell för verksamheten och delat med sig av sina erfarenheter.

Föreningar för adopterade

Adopterade Koreaners Förening (AKF) har funnits sedan 1986. Föreningen är öppen för alla med intresse för adoption och för Korea. Målsättningen med föreningen är att skapa möjligheter för adopterade koreaner att utbyta erfarenheter och kunskap om det speciella med att vara adopterad. AKF vill genom information öka kunskapen om de adopterades situation både i det svenska och det koreanska samhället. AKF arbetar också för att främja medlemmarnas intresse för Korea och koreansk kultur. AKF har en medlemstidning, Oum & Jang. AKF anordnar månadsträffar, studiecirkel, pubkvällar och fester. AKF har även fadderverksamhet som innebär att äldre adopterade medlemmar är faddrar åt yngre adopterade eller nya medlemmar.

AFO - Organisationen för vuxna adopterade och fosterbarn bildades 1991. I föreningen finns såväl svenskfödda som icke svenskfödda adopterade. AFO uppger sina huvudmål vara: "a) att verka för medlemmarnas speciella intressen, b) att sprida kunskap utifrån medlemmarnas erfarenheter, c) att hjälpa och stödja medlemmar att söka sina rötter, d) att arbeta för - utifrån medlemmarnas kunskap och erfarenheter - att förbättra lagstiftningen i adoptions- och fosterbarnsfrågor". AFO har lokalgrupper runt om i Sverige och arbetar för att utbyta erfarenheter med liknande föreningar såväl i Sverige som i övriga nordiska länder.

Adopterade Etiopiens Förening (AEF) är en ganska nystartad förening för adopterade från Etiopien. Syftet med föreningen är att träffas för att utbyta tankar och erfarenheter.

Föreningar för adoptivfamiljer

Det finns ett antal föreningar för adoptivfamiljer som adopterat från samma land eller ibland från samma kontakt i ett land. Adoptionsorganisationerna kan lämna information om aktuella föräldraföreningar med anknytning till de länder organisationen samarbetar med.

Böcker av adopterade

Det finns också ett par böcker skrivna av adopterade som kan vara till hjälp för andra adopterade men även för adoptivföräldrar och blivande sådana för att de så långt som möjligt ska kunna sätta sig in i hur det kan vara att bli tonåring och vuxen som utlandsadopterad i Sverige.

I boken "Blod är tjockare än vatten" berättar Astrid Trotzig bl.a. om sin resa tillbaka till Korea som vuxen.

Boken "Samtal med vuxna adopterade" skriven av Anna von Melen innehåller samtal med en rad vuxna utlandsadopterade omkring olika teman och med författarens egna reflexioner omkring varje tema.

ATT HJÄLPA ADOPTERADE SÖKA SITT URSPRUNG

De flesta adopterade funderar någon gång över sitt ursprung. Många söker så mycket kunskap som möjligt om det. Forskning har visat att intresse för att söka sitt ursprung är särskilt vanligt vid s.k. "utvecklingskriser" som t.ex. giftermål, graviditet och barns födelse, föräldrars död. För många vaknar intresset också under tonåren. Den popularitet släktforskning kommit att få kan även påverka de adopterades intresse för sitt biologiska ursprung och för att söka sina rötter utanför adoptivsläkten och utanför Sverige.

Socialarbetare bör därför vara beredda på att ungdomar och vuxna adopterade från andra länder kommer till dem för att få veta vilka uppgifter som finns om dem hos socialnämnden. De bör då även vara beredda att bistå med råd om hur de skall gå till väga för att få veta mer om sitt ursprung och varför de blev adopterade.

Man måste också inse att det kan vara ett svårt steg att ta även för den adopterade att börja söka uppgifter om sitt ursprung. Man vill så gärna veta men kanske har de adopterade känt adoptivföräldrarnas osäkerhet inför ämnet och skyddar dem med "ointresse" för sin biologiska bakgrund. Det kan också vara värdefullt för den adopterade att i förväg få samtala om vad det kan innebära att få kontakt med sin biologiska familj. Det kan vara svårt att bli medveten om att familjen lever under svåra förhållanden medan den adopterade själv lever i relativt välstånd. Uttalade eller outtalade krav på att ge underhåll eller bistånd i någon form kan komma.

Alla adopterade har inte planer på att försöka komma i kontakt med de biologiska föräldrarna, utan en del vill endast ha tillgång till den information som finns om dem.

De adopterades kunskaper om sitt ursprung är skiftande. En del har fått handlingar med sig från ursprungslandet, av vilka framgår vilka föräldrarna är och varför de lämnade sitt barn för adoption till ett annat land. Andra har inte fått några uppgifter alls om var de vistades innan de kom till Sverige eller varför de fick lämna sitt land. Adoptivföräldrarna har också i skiftande grad tagit tillvara den kunskap de haft möjlighet att få. En del har faktiskt önskat veta så litet som möjligt. De kan ha haft en föreställning om att barnet skulle bli "mera som vårt eget" om de kunde bortse från de biologiska föräldrarna.

Ändrad syn

Sedan internationella adoptioner började förekomma i större utsträckning i mitten av 1960-talet, har vår syn på vikten av att ta tillvara uppgifter om barnens ursprung och vår öppenhet om dessa och andra fakta i samband med en adoption också ändrats väsentligt. Det är inte säkert att socialarbetare för 20 - 30 år sedan för blivande adoptivföräldrar till utländska barn alltid framhöll vikten av att låta barnet få veta så mycket som möjligt om sitt ursprung.

Idag däremot uppmanas alla adoptivföräldrar att ta tillvara så mycket information som möjligt om barnets ursprung och de auktoriserade adoptionsorganisationerna sänder kopior av alla handlingar rörande barnet till socialnämnden. Avsikten med detta är att barnet i framtiden skall kunna vända sig till socialnämnden och där få veta vilken information som finns tillgänglig i Sverige. Uppgifter hos socialnämnden är aldrig sekretessbelagda för den de rör. Den som uppnått myndig

ålder har dessutom alltid rätt att ta del av sekretessbelagda uppgifter av betydelse för att få reda på vilka hans eller hennes biologiska föräldrar är. Det är ändå en grannliga uppgift att hjälpa en person att söka efter sitt ursprung. Framför allt fordras insikt om situationens känslighet och en förmåga att leva sig in i och förstå en persons reaktioner inför kanske obehagliga sanningar.

Föräldrarna bör vara med

Kommer en omyndig person och begär uppgift om sitt ursprung, bör socialarbetaren alltid försöka få vederbörande att tala med sina adoptivföräldrar, så att föräldrar och den adopterade tillsammans arbetar för att få veta så mycket som möjligt. Är adoptivföräldrarna negativa till ett sådant samarbete eller till att den unge på egen hand söker efter uppgifter, bör socialarbetaren försöka få dem att inse hur viktiga dessa uppgifter är för den unge. Enligt holländska forskare (Hoksbergen m.fl.) står barnets anpassning till sin adoptivfamilj i direkt proportion till om barnets bakgrund har fått vara levande i familjen eller inte.

Det är viktigt att socialarbetaren intar en förstående attityd även gentemot adoptivföräldrarna. Det är naturligt att detta är svårt även för dem och det är naturligt att de kan behöva hjälp. I en del fall då relationerna mellan adoptivföräldrar och adopterad är ansträngda kanske familjerådgivningen är rätt instans att vända sig till. Är det inte möjligt att övertyga adoptivföräldrarna om det positiva i barnets sökande och att en positiv inställning från deras sida skulle komma att vara befrämjande för relationen dem emellan, måste socialarbetaren sakligt och bestämt förklara för adoptivföräldrarna att det är barnets rätt att få veta så mycket som möjligt om sitt ursprung och att socialarbetaren kommer att hjälpa och stötta barnet i detta, även om adoptivföräldrarna är emot det.

Viktigt hur handlingarna visas

Även om en person har rätt att få ta del av de handlingar som gäller honom eller henne själv, är det viktigt hur handlingarna företes för den unge. Socialarbetaren bör själv ha gått igenom handlingarna och tänkt igenom vad uppgifterna betyder och hur de, inte minst känslomässigt, kan komma att påverka den unge som skall få ta del av dem.

Socialarbetaren bör erbjuda sig att vara till hands, om den unge behöver ställa frågor eller behöver stöd i samtal för att bearbeta sina reaktioner på de uppgifter som finns. En person som begär att få kopior sig tillsända per post måste dock få det.

Hänsyn till mamman

Man får här inte glömma att situationen kan vara mycket känslig för de biologiska föräldrarna. Modern har en gång lämnat barnet för adoption kanske just för att hennes situation som ogift mor skulle vara alldeles omöjlig i hennes land. Hon kanske sedan har byggt upp ett nytt liv där hennes omgivning inte känner till något om barnet hon en gång lämnade. För henne skulle det kunna innebära en katastrof om uppgifter om barnet blev allmänt kända i hennes omgivning. Socialarbetaren måste därför tala med den unge om detta i avsikt att bibringa förståelse för moderns situation både då hon lämnade barnet ifrån sig och den hon nu kan leva i.

Hjälp av den som förmedlat adoptionen

Önskar den unge mer uppgifter än vad som finns i socialnämndens handlingar, bör socialarbetaren i första hand förmedla kontakt med den organisation i Sverige som förmedlat adoptionen. Har adoptionen förmedlats av en privatperson i Sverige, bör socialarbetaren ta kontakt med vederbörande och försöka utröna vilken hjälp den adopterade skulle kunna få av denne. Alla som kommit från Korea, Grekland och Filippinerna före 1980 har förmedlats av Socialstyrelsen, till vilken NIA då var knuten. Dessa kan ta kontakt med NIA för att få veta vilka uppgifter som finns i Socialstyrelsens akt.

Finns inte någon organisation eller person i Sverige som hjälpt till med adoptionen och den adopterade önskar hjälp med att få uppgifter från sitt ursprungsland, blir arbetet än mer komplicerat och grannliga. Socialarbetaren bör i dessa fall hänvisa till att hjälp kan fås av adoptionsorganisationerna AC och FFIA, som kan hjälpa till oavsett om de förmedlat adoptionen eller inte. En avgift tas ut för detta arbete.

NIA har gett ut en broschyr med namnet: Adopterad från ett annat land? Den vänder sig till adopterade som vill söka mer kunskap om sin bakgrund.

Biologiska släktingar önskar kontakt

Det händer också att biologiska släktingar hör av sig och vill ha en kontakt med den adopterade och hans familj eller bara vill veta hur den adopterade har det. Detta kan t. ex. ske via den svenska ambassaden i landet i fråga eller via den organisation eller institution som förmedlat adoptionen.

Svenska myndigheter och adoptionsorganisationer bör i princip ställa sig positiva till att medverka till en sådan kontakt. Det är dock viktigt att framhålla att det är adoptivföräldrarna eller den adopterade själv, när vederbörande är så mogen att han eller hon kan, som avgör om en kontakt ska komma till stånd. Den adopterade bör ges råd om att ta ställning till hur han eller hon vill förhålla sig till en sådan kontakt. En biologisk förälder eller släkting som söker kontakt med den adopterade måste acceptera detta.

Man kan därför föreslå den som önskar en kontakt att skriva ett brev ställt till den adopterade. Ett sådant brev bör innehålla en kort beskrivning av vederbörandes nuvarande livssituation. Det viktigaste är dock att, redan på detta stadium, beröra vad som var skälet till adoptionen och de biologiska föräldrarnas situation vid adoptionstillfället. Naturligtvis måste brevet också innehålla uppgifter om varför man söker kontakt - efter kanske ganska många år: Vill man få veta hur det har gått för barnet, dvs. få en rapport eller hoppas man få till stånd en skriftväxling och en kontinuerlig kontakt - kanske så småningom också ett sammanträffande?

Socialarbetaren bör erbjuda sig att överlämna brevet om den adopterade är villig att ta emot det. Den adopterade eller adoptivföräldrarna kan också ha behov av att få tala med socialarbetaren om den uppkomna situationen.

Bilagor

Några psykologiska synpunkter på betydelsen av funktionshinder

i relation till föräldraskap i allmänhet och adoptivföräldraskap i synnerhet
av Inga Gustafsson, leg. psykoterapeut och ledamot av Socialstyrelsens vetenskapliga råd.

Personer med betydande funktionshinder är givetvis inte en homogen grupp vare sig personlighetsmässigt, socialt, värderingsmässigt eller i övrigt. Detta betyder i sin tur bl.a. att de i den mån de är föräldrar kan ha mycket olika förutsättningar när det gäller att vara vad man kallar "tillräckligt bra föräldrar", liksom att de ser på och tolkar föräldrauppgiften med lika stor variationsbredd som föräldrar generellt gör.

Dock är det rimligt att påstå att ett betydande funktionshinder i en del avseenden kan vara en mer eller mindre starkt komplicerande faktor i föräldrauppgiften. Några av dessa komplikationer ska jag återkomma till i det följande.

En konsekvens av detta är att föräldern med funktionshinder kan behöva olika former av ofta omfattande praktisk assistans för att utöva föräldrauppgiften liksom kanske rådgivning om hur barnet i psykologiskt avseende under olika utvecklingsskeden kan komma att uppleva och reagera på föräldrarnas funktionshinder.

När det gäller frågan om adoptivföräldraskap kombinerat med ett betydande funktionshinder hos den ena föräldern adderas ytterligare en komplikation. Detta eftersom föräldraskapet i sig i en del avseende är en mer komplicerad och krävande uppgift än det biologiska föräldraskapet.

Utgångsläget för det adopterade barnet är i regel en problematisk start i livet, där bl.a. viktiga fysiska och psykiska behov kan ha blivit dåligt tillgodosedda. Till detta kommer en eller flera separationer som i sig alltid är traumatiserande och därtill kanske ett antal andra traumatiska upplevelser. Detta kan bl.a. få till följd att anknytningsskedet i den nya adoptivfamiljen kan bli långt, krävande och rentav stormigt, vilket ställer stora fysiska och psykiska krav på adoptivföräldrarna. Även fortsättningsvis kan barnet vara sårbart, knepigt, ojämnt i sin utveckling etc. På ett djupare plan tillkommer det för alla adoptivbarn gemensamma existentiella traumat att en gång ha blivit övergivet av de biologiska föräldrarna, vilket ligger som en livslång emotionell underton till deras självbild och livssyn. Till adoptivföräldrarnas uppgift hör att ge barnet så goda förutsättningar som möjligt att på ett bra sätt kunna leva med och hantera detta, framför allt i kriser och problematiska livsskeden, då traumat kan aktualiseras.

I ljuset av adoptivbarnens sårbarhet och särskilda behov samt de speciella och inte sällan komplicerade krav i föräldrauppgiften som ställs på adoptivföräldrar, har samhället tagit på sig ett långtgående ansvar när det gäller att, så långt det nu är möjligt, garantera gynnsamma utvecklingsmöjligheter för barnet. Utgångspunkten är barnets bästa och barnets behov, inte vuxnas rättigheter att bli föräldrar. Utifrån det perspektivet har man på goda grunder uppställt ett antal kriterier (sociala, psykologiska, hälsomässiga etc.), som man använder sig av då man bedömer ansökan om tillstånd att få adoptera barn.

Tyngden vad beträffar olika kriterier kan i vissa fall förändras över tid till följd av t ex förändringar i sociala trygghetssystem, samhällsliga attitydförändringar, medicinska framsteg, fördjupade psykologiska kunskaper etc.

Syftet med föreliggande skrivning är att på några punkter lyfta fram vad man i nuvarande kunskapsläge rent generellt kan säga respektive inte säga i frågan om förutsättningarna för föräldrar med betydande funktionshinder att uppfylla de krav som man bör kunna ställa på adoptivföräldrar.

Forskningsläget

En litteratursökning via Statens Pedagogiska Biblioteket och Karolinska institutet har gett vid handen att ganska lite forskning hittills gjorts inom ämnesområdet "Barn till föräldrar med funktionshinder". Utifrån de forskningsöversikter som föreligger är det dessutom svårt att bedöma den vetenskapliga kvaliteten på arbetena. Det handlar av allt att döma om förhållandevis enkla kartläggningar, fallbeskrivningar och allmänna resonemang.

I en del fall har sammanställningar gjorts av någon som själv är adoptivförälder med funktionshinder och som fått föra en mer eller mindre lång kamp för att få adoptionstillstånd. Det är i hög grad förståeligt och även rationellt att i ett sådant läge söka data som kan föra ens sak framåt och som kanske även kan bidra till en samhällslig attitydförändring. Vederbörande har naturligtvis egna värdefulla erfarenheter men är samtidigt part i målet och därmed inte helt förutsättningslös.

Forskningsläget verkar för närvarande kunna beskrivas så att man är i färd med att försöka formulera relevanta forskningsområden och inom dessa specifika frågeställningar att undersöka liksom också vilka metoder som kan vara lämpliga. Eftersom t ex longitudiella studier saknas efterlyses sådana.

I avsaknad av ämnesområdet specifika empiriska studier med vetenskaplig tyngd får man vid ställningstagandet gällande adoptionstillstånd för föräldrar med betydande funktionshinder tills vidare främst använda sig av allmänna, välbelagda psykologiska kunskaper om barns utveckling, barns behov och föräldrauppgiftens krav

Aspekter av föräldra/barn-relation som kan kompliceras av föräldrarnas funktionshinder

Det som är helt unikt för föräldra/barn-relationen är att kärlek och gränssättning utgår från samma person. Detta betyder bl.a. att barnet tidigt upplever att den givande, kärleksfulla och "goda" föräldern ibland förvandlas till en icke-givande, förbjudande och därmed i barnets ögon "ond" förälder. Detta ger behov till en ambivalens hos barnet gentemot föräldern. Den person man älskar intensivt och är djupt beroende av kan i den del situationer framkalla raseri och hämndbegär. Att träna sig att härbärgera, hantera och integrera dessa "både-och"-känslor är en svår men nödvändig utvecklingsuppgift, som är av grundläggande betydelse för barnets hela personlighets- och moralutveckling.

Det som bl.a. är plågsamt för barnet under de första levnadsåren med dess magiska tänkande, är barnets föreställningar om och ångest för att det med sitt raseri, sina yttre och inre attacker och sina hämndfantasier kan skada och rent av "förgöra" föräldern. Den trygga motvikten mot detta är att barnet samtidigt i den yttre sinnevärlden kan uppleva föräldern som osårbar och allmänt "slitstark".

Psykologiska komplikationer kan givetvis uppstå för barnet om föräldern de facto är påtagligt fysiskt bräcklig och sårbar och barnets rädsla för att kunna skada föräldern därmed inte är helt orealistisk.

En annan i sammanhanget relevant utvecklingspsykologisk aspekt är barn från tidig ålder och genom hela uppväxten har behov av att testa gränser gentemot föräldrarna (Vad är tillåtet resp. inte tillåtet? Vad är förhandlingsbart? Vad händer som jag framhärdat? Vem vinner kampen? Etc.) Detta prövande av gränser som tar sig olika uttryck i olika åldrar kräver ibland betydande ork och vitalitet från föräldrarnas sida. Alla föräldrar kan säkert ibland önska sig förskonade från denna återkommande och tröttande uppgift. Ur utvecklingssynpunkt är dock detta testande synnerligen viktigt och nödvändigt. bl.a. främjar det barnets självkänedom, ger erfarenheter i hur man hanterar frustration, främjar förståelse för socialt samspel, sociala spelregler och kompromissandets svåra konst, ger insikter i de viktiga skillnaderna mellan barn- resp. vuxenrollen etc.

När det gäller en förälder med betydande funktionshinder är det onekligen en komplikation om dennes ork och vitalitet sviktar i uppgiften att sätta gränser, ta konflikter och uthålligt fullfölja dem fram till en konstruktiv lösning. Det ligger i sakens natur att föräldern har nedsatt förmåga att fysiskt sätta gränser för barnet, något som inte minst är nödvändigt i småbarnsåldrarna. Det betyder att föräldern måste hitta andra sätt att uttrycka tydlighet och föräldraauktoritet. I trängda lägen kan troligen frestelsen att styra barnet genom att framkalla skuldkänslor ligga nära till hands. Det är sannolikt effektivt men inte minst därför föga rekommendabelt.

Överhuvudtaget måste man i familjer där en förälder har ett betydande funktionshinder vara observant på och aktivt försöka motverka risken för att föräldrarnas belägenhet kan framkalla skuldkänslor hos barnet. Sådana skuldkänslor kan riskera leda till att barnet avstår från olika uttryck för självhävdelse, avstår från ett barns fundamentala rättigheter att i vissa lägen "vara besvärlig" för att i stället blir överdrivet hänsyns- och ansvarstagande till men för sin egen utveckling.

Några psykologiska synpunkter på föräldrarnas personliga assistent i relation till barnet

Den personliga assistenten har som huvuduppgift att underlätta och så långt möjligt normalisera det dagliga livet för en person med betydande funktionshinder, dvs att i viss bemärkelse vara dennes "förlängda armar och ben".

Detta är en grannlaga och långt ifrån okomplicerad uppgift. Särskilt komplicerat blir det om den funktionshindrade också är småbarnsförälder.

Föräldrauppgiften när det gäller små barn är i mycket hög grad en fysisk uppgift. Barnet behöver lyftas, bäras, matas, tvättas, nattas, kläs, tröstas, stimuleras, hindras i farliga situationer, lugnas vid raseriutbrott etc. Vid de tillfällen då den icke funktionshindrade föräldern inte är tillgänglig, måste rimligen den personliga assistenten vara den funktionshindrade föräldern behjälplig i den här typen av situationer. Assistenten måste dessutom överhuvudtaget assistera i fysiska kontaktsituationer mellan barnet och föräldern med funktionshinder.

Det komplicerade och det som de inblandade parterna noga måste reflektera över och ta personlig ställning till är dels vilken roll som assistenten kommer att spela utifrån barnets perspektiv och dels vilken roll föräldrarna kan acceptera och sanktionera att assistenten kommer att ha i förhållande till barnet. Att i de situationer då barnet är inblandat definiera assistenten som blott och bart den funktionshindrade föräldrarnas "förlängda armar och ben" är psykologiskt naivt.

Självklart är det så att föräldrarna är de absoluta huvudpersonerna för barnet. Föräldrarna är utan jämförelse de viktigaste personerna både när det gäller emotionell betydelse för barnet och när det gäller inflytandet på barnets personlighetsutveckling. Det är föräldrarna som har ansvaret för barnets socialisation, dvs vilka normer och regler som ska gälla, vad som är tillåtet respektive icke acceptabelt beteende etc. Det är givetvis föräldrarna som har det fulla och entydiga ansvaret för hur vardagslivet i familjen ska organiseras och utformas.

I dessa avseenden måste den personliga assistenten helt underordna sig och lojalisera sig med föräldrarna.

Men den andra sidan av saken är att barn redan mycket tidigt i livet är intresserade och nyfikna på människor i sin omgivning. Ett normalt barn relaterar oundvikligen till andra människor och förväntar sig gensvar tillbaka. Om ett gensvar uteblir kommer barnet att bli besviket, kommer kanske att tvivla på sig själv och kan rentav bli förvirrat.

Barnet kommer sålunda för sin del inte att se föräldrarnas personliga assistent som dennes förlängda armar och ben utan som en "hel" person att ha en relation till. Det är rimligt att anta att barnet i vissa fall kan bli mycket förtjust i föräldrarnas assistent.

För att detta ska fungera fordras insiktsfullhet, klokhets och mogenhet från såväl föräldrarnas som assistentens sida. Man måste öppet och förtroendefullt kunna diskutera och komma fram till lösningar på de ganska komplicerade krav som ställs. Assistenten å ena sidan får inte ifrågasätta hur föräldrarna tolkar och utformar sitt äktenskap, får inte konkurrera med föräldrarna om barnet och vara helt klar över den fundamentala skillnaden mellan föräldrarnas fostrande uppgift och ansvar och sin egen uppgift som assistent. Föräldrarna å sin sida måste generöst kunna bejaka den relation som kan uppstå mellan barnet och assistenten och tillåta assistenten att på ett för denne genuint sätt besvara barnets kontaktande.

Om de vuxna parterna av olika anledningar inte klarar av denna ganska krävande balansgång, då riskerar hela arrangemanget med personlig assistent att bli en psykisk belastning för barnet.

Barn fött i Sverige av utländsk kvinna

Det förekommer i enstaka fall att utländska gravida kvinnor kommer till Sverige för att föda sitt barn och här lämna det för adoption.

Ibland ifrågasätts om en kvinna har rätt att resa vart som helst för att föda och lämna bort sitt barn. Men en gravid kvinna kan naturligtvis resa in i Sverige på samma premisser som andra. Väl här kan hon inte förvägras att lämna sitt barn för adoption. Det finns inget olagligt i dessa handlingar. En kvinna som beslutat att lämna sitt barn för adoption är alltid i en svår situation liksom alla föräldrar som inte kan ta hand om sitt barn. Socialtjänsten bör inte vägra ge stöd åt en kvinna i den situationen när hon väl befinner sig i Sverige. När barnet är fött har socialtjänsten skyldighet att bistå barnet och då är det värdefullt att socialtjänsten redan är inkopplad på ärendet.

Det kan finnas flera orsaker till att en utländsk kvinna väljer den här utvägen för sig och sitt barn. En anledning kan vara att det är en ung flicka som oplanerat blivit gravid och inte har möjligheter att behålla barnet eller kanske accepterar familjen inte att hon gör det. Hon åker hit för att föda "obemärkt", som det kallades i Sverige för inte alltför många år sedan. En del uppger att de inte vill att barnet skall komma på barnhem i hemlandet; förhållandena på barnhemmen är sådana att de anser det bäst för barnet att få komma direkt till en familj.

Otvivelaktigt är det kvinnor i en mycket pressad situation som försöker ordna det på bästa sätt för sitt barn. Ser man till vad som är bäst för barnet är det naturligtvis värdefullt att modern får en trygg förlossning, att hon känner trygghet i att barnet kommer att bli omhändertaget och också att barnet så snart som möjligt kommer till den familj som det ska växa upp i.

Kommer en adoption till stånd av ett svenskt par får barnet automatiskt svenskt medborgarskap. Blir det inte någon adoption och barnet ändå bedöms kunna stanna i landet måste socialtjänsten vidta åtgärder så att förmyndare eller god man förordnas. Det blir sedan dennes sak att tillvarata barnets intresse. (Se Meddelandeblad nr 11/92 från Socialstyrelsen.)

När den blivande modern ännu inte kommit till Sverige.

Det händer att makar med adoptionstankar vänder sig till socialtjänsten eller NIA därför att de kontaktats av någon som säger sig kunna hjälpa dem till ett adoptivbarn om de bekostar förlossningskostnaderna för en utländsk kvinna i Sverige.

Enligt NIA:s mening bör makarna bestämt avrådas från ett sådant förfarande. De risker förfarandet medför skall påpekas. Den gravida kvinnan bör i stället rådas att vända sig till de sociala myndigheterna i sitt hemland för att få hjälp med omhändertagande av barnet.

Bland de risker dessa svenska makar har att överväga är att modern har rätt att ångra sig. Ett adoptionssamtycke kan inte accepteras före barnets födelse. Enligt 4 kap 5 a § FB skall modern ha

“återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten“ innan hon lämnar sitt adoptionssamtycke. Makarna måste få veta att barnet under denna tid bör placeras i jourfosterhem. Även därefter har hon rätt att ångra sig, fram till dess tingsrätten beslutat om adoption och beslutet vunnit laga kraft. Det kan då uppstå en besvärlig situation beträffande förlossningskostnaderna med krav gentemot de makar som förbundit sig att svara för dessa.

Ingen kan garantera att barnet är välutvecklat när det föds. Makar, som genom sitt löfte att ta hand om barnet förmått modern att komma till Sverige för att föda det, står då inför en moralisk skyldighet att ta på sig ansvaret för barnet.

Även om barnet är välutvecklat och modern står fast vid sin föresats att lämna adoptionssamtycke är det inte säkert att adoptionen kan genomföras. Faderskapet skall fastställas vilket kan leda till komplikationer.

Går allt väl kanske förlossningskostnaderna inte behöver leda till något större problem. Men man kan inte bortse ifrån att detta i sig kan komma att utgöra ett tryck på den biologiska modern om hon skulle bli tveksam till att lämna sitt barn efter förlossningen. Det har också hänt att den gravida kvinnan själv eller hennes familj eller släkt har haft möjlighet att svara för förlossningskostnaderna.

När den blivande modern redan finns i Sverige

Om en gravid kvinna, som redan finns i Sverige, kontaktar socialtjänsten med anledning av att hon önskar lämna sitt barn för adoption så snart det fötts, bör socialtjänsten bistå henne.

Hon bör få samma råd och stöd, som svenska kvinnor i samma situation får, såväl före som efter förlossningen. Hon måste få hjälp att förstå vad en svensk adoption innebär; att hon förlorar alla rättigheter gällande barnet, att adoptionen inte kan hävas samt om barnets rätt att, då det växer upp, få kännedom om sitt ursprung. Barnet kan således komma att söka upp henne. Hon måste också informeras om sin rätt att ångra sig ända fram till dess domstol fattat beslut om adoption liksom om vikten av att faderskapet fastställs. Vid dessa samtal är det viktigt att det finns tillgång till en kvalificerad tolk så att kvinnan verkligen förstår den information som ges. Det är också viktigt att hon lämnar adressuppgifter så att hon kan nås till dess adoptionen är klar även om hon lämnar Sverige snart efter förlossningen.

Barnet bör placeras i jourfosterhem

Med tanke på moderns rätt till betänketid efter förlossningen är det lämpligt att barnet placeras i ett jourfosterhem. En placering i jourfosterhem måste dock ske i samförstånd med den biologiska modern som är vårdnadshavare och alltså kan besluta om var barnet skall placeras. Socialtjänsten kan sedan utan tidspress söka efter lämpliga adoptivföräldrar och förbereda dem inför överflyttningen av barnet. Adoptivföräldrarna kan väljas bland makar som redan utretts av socialtjänsten och som således har ett medgivande att motta ett barn för adoption. Adoptivföräldrar måste även väljas med tanke på att modern fortfarande har möjlighet att ångra sig även om hon lämnat adoptionssamtycke sex veckor efter förlossningen. Den tilltänkta adoptivfamiljen måste vara införstådd med detta och beredd att ta den risken.

Problem kan uppstå när det i förväg knutits kontakt med en familj som, kanske redan innan kvinnan kommit till Sverige, får förhoppningar om att få adoptera barnet. Även då bör jourfosterhem anlitas för att undvika en uppslitande separation om modern skulle ångra sig. Detta har inträffat. Det har i något fall också förekommit att det är en familj som inte har medgivande att ta emot ett barn för adoption. Då måste socialtjänsten utreda om detta är en lämplig familj för barnet. Skulle det visa sig vara en olämplig familj måste en annan adoptivfamilj utses i samförstånd med modern.

Fastställande av faderskap

Faderskapet skall även i dessa fall fastställas om det är möjligt. Det har förekommit att makar kommit hit och fött och lämnat sitt barn för adoption. Då är faderskapsfrågan inte något problem, och även fadern kan lämna sitt adoptionssamtycke. För att socialnämnden skall vara behörig att fastställa faderskapet måste barnet ha hemvist i Sverige. Det är inte samma sak att vistas i Sverige och att ha hemvist här.

Socialstyrelsen säger dock i Allmänna Råd 1988:6 Att fastställa faderskap (sid. 98) följande: "Barnets hemvist sammanfaller oftast med vårdnadshavarens men det kan också vara möjligt att barn vistas här och avsikten är att barnet skall stanna, trots att vårdnadshavaren inte kan anses ha hemvist här (prop sid 42). Avgörande är om barnet vistas här och avsikten är att det skall växa upp i Sverige". I de fall vi här talar om är det ju vårdnadshavarens avsikt att barnet skall stanna och växa upp i Sverige.

Enligt 2 kap 7 § FB kan det faktum att modern lämnat samtycke till adoption utgöra skäl för socialnämnden att lägga ned utredningen om faderskapet. Enligt förarbetena skall denna bestämmelse dock tillämpas endast om det framstår som meningslöst eller alltför komplicerat att fastställa faderskapet.

UTDRAG UR LAGAR OCH FÖRORDNINGAR TILLÄMPLIGA I ADOPTIONSÄRENDEN UNDER LÄNKEN LAGAR I NIA:S HEMSIDA

BLANKETTER

Följande blanketter förekommer i internationella adoptionsärenden och beställes från Kommentus Blanketter, tel. 08/709 59 20, fax 08/709 59 45.

- * Ansökan om medgivande enl. 25 § SoL nr 21 730 015
- * Läkarintyg för sökande av adoptivbarn nr 21 728 050
- * Utredning 25 § SoL nr 21 728 068
- * Ansökan till tingsrätten FB kap 4 nr 21 729 009
- * Utredning FB 4 kap § 10 nr 21 729 025
- * Uppföljningsrapport nr 21 728 076

Blankett för socialnämndens rekvisition av **polisregisterutdrag fås av polismyndigheten.**
Blanketten har nr RPS 447:2

LÄNK TILL NIA:S BLANKETTER

Litteraturförteckning

På biblioteken finns förteckningar över litteratur inom olika områden. Under rubrikerna adoption, juridik, barnpsykologi och barnböcker finns en hel del böcker som kan vara av intresse. Denna förteckning innehåller några ett urval av böcker som berör ämnet adoption och som i vissa fall kan vara lämpliga att tipsa blivande adoptivföräldrar om.

En fullständigare litteraturlista kan rekvireras från NIA

Om adoption och adoptivbarn

Adoption av äldre barn. 1996. Sammanställning av artiklar i NIA Informerar. Kan beställas från NIA.

Adoptivbarn - bakgrund och språk. Information för skolan. 1995. Kan beställas från NIA.

Adoptivbarn. Information till förskolan. 1995. Kan beställas från NIA.

Adoptivfamiljen & stödet från samhället

Rapport från projektet "Rådgivning till utländska adoptivbarn och deras familjer under barnens uppväxttid". Rapporten ger en historik om internationella adoptioner, redogör för forskning inom området och tar upp vilka behov adoptivfamiljen kan ha och behovet av utbildning och kunskap hos olika yrkeskategorier som kommer i kontakt med adoptivbarn och deras familjer.

Kan beställas genom Fritzes Kundtjänst, 08/690 90 90.

Ahlin, E / Nyström, A: Utveckling av kunskaper och metoder för arbete med adopterade barn, ungdomar och deras familjer. 1996. Rapport från Göteborgs Stad, Psykologenheten Hisingen.

Cederblad, M: Utländska adoptivbarn som kommit till Sverige efter tre års ålder.

Anpassningsprocessen under det första året i familjen. NIA 1982. (Finns även på engelska) Finns hos NIA, Box 22086, 104 22 Stockholm.

Dalen, M och Saetersdal, B: Utenlandsadopterte barn i Norge. Sommerfugler i vinterland. J.W. Cappelens forlag AS, Oslo 1988.

Boken bygger på en intervjuundersökning av adopterade barn och deras föräldrar samt på en enkätundersökning. Barnen kom från Indien, Vietnam och Pakistan.

Hägglund, G: Att adopteras. Rabén och Sjögren, Stockholm 1982.

Boken handlar bl.a. om omställningsproblem för adoptivbarn och adoptivföräldrar och bygger till stor del på brev och dagböcker skrivna av adoptivföräldrar. Dessutom redogörs för forskning på området.

Hägglund, G: Adoptivbarn och språk. Rabén och Sjögren, Stockholm 1982.
Om de språkbrister adoptivbarn kan ha och som skiljer sig från andra invandrabarns och

svenskfödda barns språkbrister. Författaren har samlat erfarenheter från adoptivföräldrar, lärare och forskare. Hon ger också råd om hur man kan hjälpa barnen att utveckla ett rikt språk.

Kats, M: Adoptivbarn växer upp. Bonniers, Stockholm 1990.
Författaren beskriver på vilket sätt adoptivbarnen genom de trauman de upplevt som mycket små kan få svårigheter längre fram i livet och hur adoptivföräldrar kan möta problemen. De här barnen har rätt att ha problem, och rätt att få hjälp.

Lidbeck, P: Linnea från Yujiang En bok om att bli pappa.
Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1997.

von Melen, A: Samtal med VUXNA ADOPTERADE. Rabén Prisma, Stockholm 1998.
En utlandsadopterad samtalar över olika teman med andra adopterade.

Stjerna, I: Barn som barn? En handbok om internationella adoptioner.
Proprius, Stockholm 1981.
Boken riktar sig i första hand till utredare men också till politiker, läkare, psykologer, jurister m fl. Författaren redogör för den utredningsmetodik hon själv arbetat fram. Den innehåller även referat av litteratur och forskning på området.

Weigl, K: Längtansbarnen. Norstedts Förlag AB, Stockholm 1997. Dagboksanteckningar som blev en bok tillsammans med andra adoptivföräldrars berättelser om vägen till ett adoptivbarn.

Zaar, C: Ett nytt hemland. Hur det är att komma till Sverige som adoptivbarn.
Liber, Stockholm 1984. 16 vuxna berättar.

Skönlitteratur

Lifton, B J: Vem är jag? Rabén och Sjögren, Stockholm 1981.
En självbiografi som handlar om författarens upplevelser av att vara adopterad och om hennes kamp för att få uppgifter om sitt ursprung i ett samhälle där detta inte är en rättighet ens för den vuxne adopterade.

Lindroth, L: Där inga änglar bor. Sellin & Partner, Stockholm 1995. En bok av en utlandsadopterad om "den svarta verklighet som inte alla ser eller vill se, men som för många unga, både svenskar och invandrare, är den enda kända verkligheten."

Paulrud, A: Amamamor. Bonnier Alba, Stockholm 1996. En roman om hur en man först vid moderns död upptäcker att han är adopterad.

Trotzig, A: Blod är tjockare än vatten. Bonniers, Stockholm 1996. En utlandsadopterad skriver bl.a. om sin resa till sitt ursprungsland.